

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YAKINCAĞ TARİHİ) ANA BİLİM DALI

RUSYA'NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMA SÜRECİ VE BU SÜREÇTE RUS-
OSMANLI İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Sinan YÜKSEL

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YAKINCAĞ TARİHİ) ANA BİLİM DALI

RUSYA'NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMA SÜRECİ VE BU SÜREÇTE RUS-
OSMANLI İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Sinan YÜKSEL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Musa ÇADIRCI

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (YAKINCAĞ TARİHİ) ANA BİLİM DALI

RUSYA'NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMA SÜRECİ VE BU SÜREÇTE RUS-
OSMANLI İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Musa ÇADIRCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Musa ÇADIRCI

.....

Prof. Dr. Hamiyet Sezer FEYZİOĞLU

.....

Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

.....

Doç. Dr. Bekir KOÇ

.....

Doç.. Dr. Selda KILIÇ

.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlarını andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Sinan YÜKSEL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
KONU VE KAYNAKLAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM.....	30
XVIII. YÜZYILIN BAŞLARINDAN RUSYA’NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMASI SÜRECİNE KADAR RUSYA’NIN KARADENİZ’E YÖNELİK FAALİYETLERİ VE RUS-OSMANLI İLİŞKİLERİ.....	30
1.1. Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri...30	
1.2. 1736–1739 Rus-Osmanlı Savaşı Ve Belgrat Antlaşması 56	
1.3.1768–1774 Rus-Osmanlı Savaşı Ve Rus-Osmanlı İlişkileri 66	
II. BÖLÜM.....	76
RUSYA’NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMASI VE BU KONUMUNU GÜÇLENDİRME ÇALIŞMALARI.....	76
2.1. Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrasında Rusya’nın Güneyde İzlemiş Olduğu İskân Politikası.....	76
2.2. Rusya’nın Kırım’ı İlhakı 84	
III. BÖLÜM	98
RUSYA’NIN BÜYÜK BİR KARADENİZ DEVLETİNE DÖNÜŞMESİ....	98
3.1. Rusya’nın Karadeniz’i Ruslaştırma Siyaseti 98	
3.2.Rusya’nın Büyük Bir Karadeniz Devleti’ne Dönüşmesi Üzerine Avrupalı Devletlerin Rus-Osmanlı İlişkilerine Etkileri.....	105

SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	122
ÖZET.....	132
ABSTRACT.....	133

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
NMH	Name-i Hümayun Defterleri
Nr.	Numara
s.	Sayfa
TOEM	Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası

ÖNSÖZ

Birçok kara devleti gibi Rusların da ilerleme istikameti denizler yönünde olmuştur. 16. Yüzyılın ortalarında Karadeniz'e yönelik faaliyetlere başlayan Ruslar, ancak 200 yılı aşkın bir süre sonra Karadeniz'e çıkabilmişlerdir. Bu süreç içerisinde Ruslar, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti'ne karşı önemli mücadeleler vermiştir.

Tez çalışmamız da öncelikli olarak Rusların, 18. Yüzyılın başlarına kadar Karadeniz yönünde yapmış oldukları ilk yayılma faaliyetleri ve bu süreçte Rus-Osmanlı ilişkileri ele alınmıştır. Birinci bölümde; 18. Yüzyılın başlarından Rusya'nın Karadeniz devleti olmasına kadar ki süreç anlatılmıştır. Bu süreçte Rusya'nın Karadeniz'e yönelik politikası ve Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlar ve barış antlaşmalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde; Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz devleti olan Rusya'nın ele geçirdiği bölgelerde konumunu güçlendirme faaliyetleri ve Kırım'ı İlhakı anlatılmıştır. Tezimizin son bölümü olan 3. Bölümde ise; Kırım'ı alarak Karadeniz'e çıkış noktalarını genişleten Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyini Ruslaştırma politikası ve Avrupalı Devletlerin Rus-Osmanlı ilişkilerine etkileri ve bakış açıları konu edilmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışma, ülkemizde şimdiye kadar yapılan çalışmaların eksikliklerini giderdiği ve tarihte şimdiye kadar bilinmeyenleri ortaya çıkardığı iddiasında değildir. Elinizdeki bu çalışma, Rusya'nın Karadeniz devleti olma sürecini derli toplu olarak, Rus politikasını ön plana çıkararak anlatan bir çalışmadır.

Bu alışma yapılırken, engin tarih bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, yöntem ve metod konusunda bana değerli bilgiler veren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Musa ÇADIRCI'ya, lisans ve yüksek lisans dönemlerinde beni akademisyenliğe ve Rusya tarihi üzerine çalışmaya cesaretlendiren Yrd. Doç. Dr. Cezmi KARASU'ya, Rusça eserlerin çevirilerini yapan Diana Tarnavska ve Rüstem Sadıkhanov'a ve başta eşim Dilek ve oğlum Ege olmak üzere tüm aile bireylerime tez dönemi boyunca gösterdikleri maddi ve manevi tüm destekleri için şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Sinan YÜKSEL

Ankara, 2011

KONU VE KAYNAKLAR

Ülkemizde “Rusya’nın Karadeniz Devleti Olma Süreci” ile ilgili olarak doğrudan bu konuyu anlatan bir çalışma yoktur. Çalışma konumuzla ilgili Akdes Nimet Kurat’ın yapmış olduğu çalışmalar, Rusya Tarihi-Türkiye ve Rusya-Prut Seferi ve Barışı-Türkiye ve İdil Boyu, ve Cemal Tukin’in Boğazlar Meselesi adlı çalışması çok önemli bilgiler verseler de, yapılan bu çalışmalar çok uzun süreler öncesinde yapıldığı için bu konunun tekrar ele alınması gerekmektedir. Aynı zamanda yapılan bu çalışmalarda ele alınan dönemler oldukça uzun olduğu için konumuza dair çok fazla ayrıntıya girilememiştir.

Yine ülkemizde bu güne kadar Rusya Tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde olaylara Osmanlı Devleti tarafından bakılmış ve olaylar Osmanlı-Rusya ilişkileri boyutunda ele alınmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada yeni bir bakış açısı getirerek olaylar Rusya eksenli olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Rusya’da konumuza dair çok önemli bilgiler veren çalışmalar vardır. Bu çalışmalar arasında E. İ. DRUJİNİNA’nın, yapmış olduğu, Kyuçuk Kaynardjijskiy Mir, Bliyaşie Ekonomiçeskie Posledstviya Vihod Rossii na Çernom More (1774-1782), Severnoe Prichernomore v 1775-1800 gg., Granitsı Rossii s Turtsiye po Kyuçuk-Kaynardjijskomu Dogovoru 10 İyulya 1774 g. İ Yasskomu Dogovoru 29 Dekabrya, adlı çalışmalar çok önemlidir. Drujinina çalışmalarında Rus arşiv kaynaklarını kullanarak Rusya’nın Karadeniz yönündeki politikası ve Osmanlı politikasını ortaya koymuştur. Drujinina’nın eserleri hem Rus hem de yabancı araştırmacılar için önemli referans kaynaklarıdır. Aynı şekilde T. K. KRILOVA’da Kuzey Savaşları sırasında Rusya’nın Karadeniz

politikası ve Osmanlı politikasına dair çok önemli bilgiler verir. Kırılova'da eserlerinde Rus arşivlerini kullanmış ve bir çok yazar tarafından da eserlerinde referans olarak gösterilmiştir. Bu tarihçiler arasında Akdes Nimet Kurat'ta vardır.

Alan FİSHER'in yapmış olduğu, Rusya'nın Kırım'ı İlhakı ve The Crimean Tatars, adlı çalışmalarda tezimizi hazırlarken kullandığımız önemli eserler arasında yer alır. Yazarın hem Rusça hem de Osmanlıca'yı bilmesi ve eserlerinde İngilizce kaynaklarının yanı sıra bu eserleri de kullanması önemlidir.

Bu çalışmaların dışında konumuzla ilgisi dahilinde bir çok eser kullanılmış olup bunlar dipnotlarda ve kaynakça kısmında gösterilmiştir.

GİRİŞ

Rusların Karadeniz'e Yönelik İlk Yayılma Süreci ve Bu Süreçte

Rus-Osmanlı İlişkileri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)

Rusların Karadeniz'e yönelik faaliyetleri 9. yüzyılda başladı. 9. yüzyılda Karadeniz'e ve Hazar Denizi'ne sefer düzenleyen Ruslar¹, 10. yüzyılda Bizans üzerine seferler düzenleyerek, Konstantinopol (İstanbul) ve Anadolu kıyılarına çıkıp yağmalarda bulundu². 911'de yapılan sefer sonrasında Bizans ile imzalanan antlaşmayla Ruslar, Karadeniz'de ve Akdeniz'de serbestçe ticaret yapma iznini aldı³.

Moğolların Karadeniz'in kuzeyindeki steplere hâkim oldukları XIII. yüzyılın ilk yarısının sonlarına kadar Ruslar, güney denizlerinde ticaret ve denizcilik faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Moğolların Karadeniz'in kuzeyindeki steplere hâkim olmaları, Rusların Karadeniz bölgesindeki ticari faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkiledi. Ancak ticaret tümüyle durmadı. XIV. yüzyılda Don ve Azak civarlarında çok nadir de olsa Rus tüccar ve seyyarları görülüyordu. Fakat bunlarda hem Altınordu hem de XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kefe ve Azak'ta ticari koloni şehirleri kurarak Karadeniz'deki ticareti tekelleştirmeye

---

¹ Osman Karatay, "Karadeniz'de İlk Ruslar ve Şarkel'in İnşası", **Belleten**, sayı:269, cilt: LXXIV, Ankara Nisan 2010. s. 93; s. 98, 106-107.

² George Vernadsky, **Political and Diplomatic History of Russia**, Boston 1936, s. 38-39; Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Ankara 1999, s. 21-22.

³ V. A. Zolotarev-İ .A. Kozlov, **Rossiyskiy Voennyıy Flot Na Çernom More i v Vostoçnom Sredizemnomore**, Moskva 1988, s. 9.

çalışan Cenevizlerin bir takım engellemeleriyle karşılaşıyorlardı. Kırım Hanlığının kurulmasıyla da Kerç Boğazı tamamen Rus ticari gemilerine kapandı⁴.

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenmeye başlayan Moskova Devleti bir zamanlar Don ve Azak'ta Slavların yapmış oldukları ticarete yönünü çevirdi. Bu tarihlerde Ruslara Karadeniz yönünde ciddi bir rakip olarak Osmanlılar belirdi⁵. Osmanlılar, İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra Anadolu kıyılarında (Amasra, Trabzon) ve Karadeniz'in kuzeyinde (Kefe, Azak, Kili ve Akkerman) yapmış olduğu fetihlerle Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirdi. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı'nı egemenliği, Kırım Yarımadası'nın güneyinde bulunan Kefe'yi ise doğrudan doğruya idaresi altına aldı. Böylece Karadeniz'deki ticaretin kontrolü de Osmanlı Devleti'nin eline geçti⁶.

16. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru önemli bir güç haline gelen Rusya, askeri ve siyasi olduğu kadar ticari ve ekonomik olarak da denizlere çıkma ihtiyacı duymaya başladı. 1547 yılında "Çar" unvanı alarak Rus tahtına çıkan IV. İvan, Karadeniz, Baltık ve Hazar Denizi'ne çıkışları kapalı olan Rusya'nın, denizlere açılabilmesini kendisine amaç edinerek bu yönde girişimlerde bulundu. IV. İvan, hem Rusya'nın doğusunu güven altına almak hem de Hazar Denizine açılabilmek için 1552'de Kazan'ı 1556'da ise Astarhan'ı ele geçirdi⁷. Bu iki Hanlığın Ruslar tarafından alınması, Hazar Denizi'ne yakın çevrelerde yeni bir

---

⁴ L. G. şolohov, **Don İ Azovskoe More**, Novoçerkassk 1993, s. 66.

⁵ L. G. şolohov, a.g.e.,s. 71–72.

⁶ Cemal Tukin, **Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1999, s. 30–33.

⁷ V. A. Zolatarev-İ .A. Kozlov, a.g.e., s. 10.

sürecin başlamasına neden oldu.⁸ Bu yeni süreç bölgede Rus nüfuzunun artması ve Rusların Karadeniz yönünde ilerlemesi için de imkânlar doğurması bakımından oldukça önemlidir.

Rusların Kafkasya ve Karadeniz yönünde nüfuzlarını genişletme faaliyetleri bölge halklarını himayeleri altına almalarıyla başladı. Ruslar önce Çerkezler arasında nüfuzlarını arttırarak, 1555'te Beştav Çerkezlerini, 1557'de Kabartay Çerkezlerini⁹, daha sonra da Don ve Terek nehirlerine yakın çevrelerde bulunan Kazaklar ve Hazar Denizi ile Karadeniz arasında bulunan İsmail Mirza'ya bağlı Büyük Nogay topluluklarını nüfuzları altına aldılar¹⁰. Ruslar kendileri doğrudan olmasa bile bu unsurları kullanarak, Kafkasya ve özellikle de Karadeniz'e çıkabilmek için bölgedeki siyasi otorite boşluğundan yararlanmaya başladı. Kazak

---

⁸ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 153-154.

⁹ C.M. Solovyev, **İstoriya Rossii (1463–1580)**, Moskva 2001, s. 650; Halil İnalçık, “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-İdil Kanalı Teşebbüsü”, **Bellekten**, c. 12, Ankara 1948, s. 360; Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 155–156.

¹⁰ Kazan ve Astarhan Hanlıklarının Rusların eline geçmesi ve Rus hâkimiyetinin bütün Volga (İdil) nehri boyunca yerleşmesi, İdil nehrinin aşağı kısmında yaşayan Ulu Nogay Ordalarının göç sahalarını daraltmış ve onları ekonomik olarak zor duruma düşürmüştür. Ekonomik nedenlerin yanı sıra Yusuf Mirza ve İsmail Mirza arasında çıkan iç mücadelelerde İsmail Mirza, Yusuf Mirza'ya karşı Rus desteğini sağlamak için Rusların nüfuzu altına girmeyi kabul etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Alpargu, “XVI. Yüzyılın Ortasında Nogay Türkleri ve Ordaları”, **EMEL**, sayı: 215, (Temmuz-Ağustos 1996), s. 35-43; Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve İdil Boyu**, Ankara 1966, s. 58–59;63–64

ve Nogayların Rus nüfuzu içerisine girmeleri ve Karadeniz ve Azak Denizine yapmış oldukları akınlar bölgede Rus nüfuzunu arttırması bakımından oldukça önemlidir. Rusların nüfuz ve hâkimiyetinin böylece Kafkaslara ve Karadeniz'e uzanması olaylarını Halil İncik, "Doğu Avrupa tarihinde yeniçağın hakiki başlangıcı" olarak değerlendirir. Halil İncik, bu gelişmelerle en az 1300 yıldır bir Türk yurdu olan Doğu Avrupa steplerinde hâkimiyetin, Slavlara geçtiğini, bunun aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeyde 80 senedir takip ettiği denge siyasetinin de yıkılması ve Karadeniz'in doğrudan doğruya tehdit altına düşmesi demek olduğunu söyler¹¹. Gerçekten de Rusların Kafkasya ve Karadeniz yönünde nüfuzu ve baskısı, Çerkezler ve Kazaklarla yapmış oldukları ittifaklarla kendini kısa sürede gösterdi.

Kazak ve Çerkez ittifakının kendini ilk kez açık bir şekilde gösterdiği olay, Devlet Giray'ın 1557'de çıktığı Rus seferi sırasında oldu. Devlet Giray'ın Tula'ya kadar ilerlediği bir sırada Kazaklar, Özü nehri ağzında bulunan İslam Kerman'a Çerkezler de Taman yarım adasındaki Temrük ve Taman kalelerine karşı saldırıya geçerek¹², Kırım'ı doğudan ve batıdan çok tehlikeli bir duruma düşürdüler. 1559 yılının ilkbaharında Ruslar, Kazak ve Çerkezlerle birlikte Osmanlı Devleti'nin en Kuzey noktasında bulunan Azak Kalesi'ni kuşattı. Bu olay Rusların, Karadeniz'in

---

¹¹ Halil İncik, a.g.m., s. 363.

¹² Yücel Öztürk, **Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe 1475–1600**, Ankara 2000, s. 71;
C. M. Solovyev, a.g.e., s. 655.

kuzeyinde Osmanlılara karşı yaptığı ilk hareket olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir¹³.

Ruslar bir yandan Kazaklarla bu faaliyetler içerisinde iken bir yandan da Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmekten çekindiği için, 1560'da Don Kazaklarının Çerkezlerle birlikte Azak'a saldırı hazırlıklarını bir elçi ile Osmanlı Devletine haber verdi. Çar IV. İvan, olası bir Osmanlı tepkisini önlemek ve sorumluluktan kurtulmak amacıyla "...sonra bunu bizden bilmeyesin"¹⁴ diyerek Kazakların kendisinden bağımsız hareket ettiğini söyledi¹⁵. Bu tarihlerde Rusya, Baltık denizine çıkabilmek için Litvanya-Lehistan ile 1582 yılına kadar devam edecek olan Livonya savaşlarına başlamıştı¹⁶. Çarın Osmanlı tepkisini çekerek güney de yeni bir cephenin açılmasından endişe ettiği için böyle davrandığı ortadadır.

Kafkasya'daki Rus nüfuzu, Çar IV. İvan'ın 1561'de Kabartay Beyi Temrük'ün kızıyla evlenmesiyle daha da arttı. Çarın, Kabartay Beyi ile kurmuş olduğu bu akrabalıkla, Ruslar, Terek Nehri boyunda nüfuzlarını arttırma imkânına sahip oldular¹⁷. Rusların 1567'de Terek'e akan Sunja çayı üzerinde yaptıkları kale ve buraya Rus kazakları ile bir miktar asker yerleştirmeleri Kırım Hanlığı ve

---

¹³ Muzaffer Ürekli, **Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441–1569)**, Ankara 1989, s. 46; Halil İnalçık, a.g.m., s. 364.

¹⁴ Ahmet Refik, "Açık Deniz Meselesi ve Azak Muhasarası", **TOEM**, vesika: XII, İstanbul 1926, s. 275.

¹⁵ Halil İnalçık, a.g.m., s. 366.

¹⁶ Livonya Savaşları için bakınız. Akdes Nimet Kurat, **Rusya ...**, s. 160-168.

¹⁷ Akdes Nimet Kurat, **İdil ...**, s. 56–57.

Osmanlı Devletini endişeye düşürdü. Rusların Terek üzerinde bir kale yapmak istemeleri Kuzey Kafkasya'daki durumu kökünden değiştirecek nitelikteydi. Ruslar bu kale ile yalnız Kabartay Çerkezlerini değil, Şamhal'ı ve aşağı Kuban boyunda göç eden Küçük Nogay topluluklarını da tamamıyla hâkimiyetleri altına alabilecekleri gibi Karadeniz sahilinden Derbend'e (Demirkapı'ya) giden yolu da kontrol edebileceklerdi. Böylece Kafkaslardaki Osmanlı ve Kırım Hanları hâkimiyetine karşı gelindiği gibi, Karadeniz'in Kuban ağzı ve Azak Denizi çevresindeki Türk hâkimiyet sahası da Rus tehdidiyle karşı karşıya gelmek üzeriydi¹⁸. Ayrıca Rusların Astarhan'ı zaptından sonra Müslüman hacı ve tüccarlardan, Rusların kendilerine zorluklar çıkarttıkları ve hacca gitmelerine ve ticaret yapmalarına izin vermedikleri yönündeki haberler, Osmanlı Devleti'ni 1569 Astarhan (Ejderhan) adıyla anılan sefere çıkmaya zorladı. Osmanlı Devleti, bu seferle, Rusların Kafkasya'ya doğru yayılmaları ile Azak Denizi'nden Karadeniz'e çıkma çabalarını önlemek istedi¹⁹.

---

¹⁸ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 57.

¹⁹ Bu seferle ayrıca, Orta Asya'daki Müslüman-Türk halkla bağlantı kurulacak, onların Anadolu'ya ve hacca tehlikesizce gidişleri sağlanacak, Don ve İdil nehirleri arasında bir kanal açılarak Karadeniz'den Hazar Denizine erzak ve mühimmat nakli sağlanacak, böylece İran'ın en uzak bölgelerine kadar sefer yapma imkânı doğacağı gibi Gürcistan, Şirvan ve Karadağ'ın itaatleri sağlanmış olacaktı. Özalp Gökbilgin, **1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı'nın Siyasal Durumu**, Ankara 1973, s. 47; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. III, kısım: I, Ankara 1995, s. 34-35; Akdes Nimet Kurat, **İdil ...**,s. 102-103.

Osmanlı Devleti'nin bu seferden başarısızlıkla dönmesine rağmen IV. İvan, II. Selim'in tahta çıkışını bahane ederek, Astarhan seferi ile ortaya çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için İstanbul'a bir elçi gönderdi. Yapılan görüşmelerden sonra Ruslar, Kafkasya'da hâkimiyetlerini koruma ve genişletmede kendileri için çok önemli olan Terek Kalesi'ni yıkmayı kabul etti. Böylece IV. İvan, Osmanlıların buralara yeni bir sefer açmalarını engellemeyi amaçladı. Zaten bu tarihlerde Rusların Kafkaslar ve Karadeniz'de aktif bir siyaset izlemelerine engel teşkil eden Livonya savaşları devam etmekteydi²⁰. Bu nedenle Çar, bölgede aktif bir siyaset izlemek yerine bölgedeki Kazakları kullanarak, Rusya'nın etki sahasını genişletmeye devam etti.

1577'deki Kazakların Oçakov (Özü) ve Akkerman'a saldırıları sırasında IV. İvan, Kazakların başkanı B. Rujinskiy ile temasa geçerek ona para gönderdi. Ayrıca A. Verevkin önderliğinde bir Rus askeri birliği, Zaporojye Kazaklarıyla birlikte hareket ederek İslam Kerman'ı işgal etti. Yine bu tarihlerde Ruslar, Astarhan'dan Hazar Denizine doğru inerek, Terek nehriindeki kaleyi tamire başlayıp Kazaklarla birlikte faaliyetlere geçtiler. 1580 yılında ise Ruslar, Don Kazaklarının lideri Kişkin ile birlikte Azak Kalesi ve çevresine büyük zararlar vererek geri çekildiler²¹. 1593 yılının ilkbaharında Azak şehrini kuşatarak şehre giren Kazaklar, Kan Mirza'nın başarılı müdafaasıyla geri çekilmek zorunda

---

²⁰ Rusya, 1558 yılında, Baltık Denizine çıkabilmek için Litvanya-Lehistan ile 1583 yılına kadar devam edecek olan Livonya savaşlarına başlamıştı. Bakınız, Akdes Nimet Kurat, **Rusya...**, s. 160.

²¹ Fahrettin Kirzioğlu, **Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451–1590)**, Ankara 1998, s. 418; Akdes Nimet Kurat, **İdil ...**, s. 161.

kaldılar²². Bu arada Rusya'nın dış siyasetine yön veren Boris Godunov, Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmekten çekindiği için 1593 ve 1594 yıllarında iki Rus elçisini barış teklifiyle İstanbul'a gönderdi. Rus elçileri ile Osmanlı Devlet adamları arasında yapılan görüşmelerde, Osmanlılar özellikle Don Kazaklarının yağmalarından, Terek boyundaki kalelerin varlığından ve Çar'ın Gürcistan Çar'ı Aleksandr ile temasa geçmesi konularında şikâyette bulundular. Rus elçilerinin geri dönüşleri sırasında, III. Murat, kendi elçisiyle birlikte Çar'a bir de mektup gönderdi. III. Murat bu mektubunda yukarıdaki konular dışında, Çardan, Kazan ve Astarhan şehirlerinin geri verilmesini istedi. Çar, Kazan ve Astarhan'ı geri vermeyi kabul etmemekle birlikte, oralardaki Müslümanların dinlerine saygı gösterileceğini, Terek boyundaki kalelerin yıkılacağını fakat Kazakların kendi başlarına buyruk eşkıyalar olduklarını ve onların hareketlerinden kendisinin sorumlu tutulamayacağını söyledi²³. Bu dönemde Rusya için batıda, Ukrayna ve Litvanya'da bulunan Ortodoks Ruslar üzerinde hâkimiyet meselesi yüzünden Lehistan ile yapılan mücadele daha hayati bir önem taşıyordu. Bundan dolayı Rusya, Osmanlı Devleti ile açık bir mücadeleye girmeye çekindiğinden Kafkasya ve Karadeniz yönünde yapmış olduğu yayılma siyasetine daha fazla devam edemedi²⁴.

---

²² A. A. Novoselskiy, **Borba Moskovskogo Gosudarstva S Tatarami V Pervoy Polovine XVII. Veka**. Moskva, 1948, s. 41.

²³ Halil İnalçık, a.g.m, s. 395; Akdes Nimet Kurat, **İdil ...**, s. 167–168; A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 41.

²⁴ Halil İnalçık, a.g.m., s. 396–397.

XVII. yüzyılın başlarında Rusya'da iç karışıklıklar çıktı. Bu iç karışıklıklara birde Lehistan tehlikesi eklenince Ruslar, Karadeniz yönünde aktif bir siyaset izleyemedi. 1610 tarihinde Leh kuvvetleri Moskova'ya girdi ve Kremlin'i işgal ettiler. 1612 yılının sonbaharında Rus kuvvetleri, Lehistan'a karşı askeri harekâta geçerek önce Moskova'yı daha sonra da tüm Rusya'yı düşman işgali ve hâkimiyetinden kurtardı. İki devlet arasındaki mücadeleler 1618 yılında 14 yıl sürecek olan Deulina barış antlaşması imzalanıncaya kadar sürdü²⁵. Bu barış antlaşması Rusya ile Lehistan arasında ki mevcut sorunları ortadan kaldırmadığı gibi, Rusya için tehlikeli bir durum da yaratıyordu. Bu antlaşmayla Smolensk şehri ve diğer birçok önemli bölgenin Lehistan'ın eline geçmesi Rusya'nın güvenliğini tehlikeye düşürdü²⁶. Bu nedenle Rusya'nın bu dönemde Karadeniz yönünde yayılma politikası izlemesi mümkün değildi. Rusların bu yöndeki faaliyetleri Kırım ve Osmanlıların tepkisine yol açacağından, Rusların önemli bir kuvvetini güney sınırlarında bulundurmasını gerektirirdi ki bu Rusya'nın sözü edilen tarihlerde yapamayacağı bir işti. Bundan dolayı Rusya güneyde barış siyaseti izlemek zorundaydı. Fakat bu tarihlerde Don Kazaklarının, Kırım ve Osmanlı topraklarına yaptıkları akınlar Rusya'yı, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'na karşı zor durumda bıraktı²⁷. Bunun üzerine Moskova Hükümeti, 10 Mart 1623'te Moskova

---

²⁵ Akdes Nimet Kurat, **Rusya...**s. 181-182;198-216.

²⁶ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s.98.

²⁷ Kazaklar, 1614 yılında Sinop kalesini yakmışlar ve çok sayıda kadın ve çocuk tutsak alarak geri çekilmişlerdi. Bir yıl sonra Trabzon'a saldıran Kazaklar, şehri tahrip ettikten sonra geri döndüler. 1625 yılında Azak Kalesine saldıran Kazaklar, zor da olsa kaleden atıldılar. Kazakların bu saldırılarıyla sadece Osmanlı-Rus

asilzadesi M.V. Beloselskiy ile Don Kazaklarına gönderdiği mektupta, Osmanlı Devletine ve Kırım'a karşı olan tutumunu, Don kuvvetleri komutanına gayet açık bir dilde şu şekilde anlattı. “ Sultan ve Kırım Hanı geçen yıllardan beri bizim düşmanımız büyük Rus Devletinin yıkıcısı Lehistan Kralı Siguzmund ile savaşmaktadırlar... Onlar ile Rus Hükümeti daimi bir dostluk halinde yaşamaktadırlar... Fakat Kırım Hanı ile Osmanlı Sultanı Kazakların onların topraklarına saldırmalarından şikâyet etmekte, bunlara son verilmesini istemekte ve aksi takdirde Tatar akınlarına yol verecekleriyle bizi tehdit etmektedirler”. Mektupta Don Kazaklarının hükümetin menfaatlerine aykırı hareket ettikleri, şayet Tatarlar Rus topraklarına saldırırlarsa, dökülen kan ve kavga için mesuliyetin Kazaklara ait olacağı belirtildi. Moskova Hükümeti'nin göndermiş olduğu bu mektuba rağmen, Kazaklar Kırım ve Osmanlı topraklarına saldırılarına devam ettiler. 1625 yılının Ekim başlarında Moskova'ya gelen Kazakların Atamanı A. Storogo, sorguya çekilerek, Don Kazaklarının barışı koruma hakkında Çar'ın emirlerini ihlal ettikleri gerekçesiyle suçlu ilan edilerek, arkadaşlarıyla birlikte Bekoozero adındaki bir yere sürgün edildi. 25 Ekim'de de Don Kazaklarına, onları

---

ilişkileri gerginleşmemiş, Osmanlı-Lehistan ilişkileri de gerginleşmiş hatta savaşa dönüşmüştür. Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, c.II, Hazırlayan: B.Sıtkı Baykal, Ankara 1982, s. 320; Katip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar**, Hazırlayan: Orhan. Ş. Gökyay, İstanbul 1973, s.157-158; B.V.Lunin, **Azovskaya Epopeya (1637-1641)**, Moskova 1988, s. 10-11; Z. Wojcik, **Eski Polanya'da Kazak Savaşları**, Kitap Tanıtımı: Sabire Arık, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara 2004, s. 239; Yu. A. Tihonov, “Azovskoye Sideniye”, **Voprası İstorii**, No:8, Moskova Avgust 1970, s. 101.

Çarın emirlerini yerine getirmemekle, Kırım ve Osmanlı Devleti topraklarına saldırarak barışı bozmakla, Rus Hükümetine gereken yardımı yapmamakla suçlandırılan ve derhal başıbozukluğa son vermeleri gerektiği ile ilgili tekrar yazılı bir emir gönderildi. Bu emirde ayrıca Çar Boris Godunov iktidarı zamanında Kazakların, Rus Hükümetinin merkez şehirlerinden uzaklaştırıldıkları hatta kenar şehirlere bile girmelerinin yasaklandığı hatırlatılarak, şu an merkez şehirlere girebildikleri ve ticaret yapabildikleri yazılmıştır. Kazakların bundan böyle hükümet emirlerine aykırı ve diğer hükümetlerle barışı bozacak hareketlerde buldukları takdirde tekrar haklarının geri alınacağı bildirildi²⁸.

Kırım ve Osmanlı topraklarına saldırıları yasak eden emirler 1627 ve 1628'de iki defa olmak üzere tekrarlandığı halde Kazaklar bu emirlere uymayarak saldırılarına devam ettiler. Kazakların bu saldırıları Kırım ve İstanbul'dan gelen elçiler tarafından hep şikâyet konusu edildi. Kazaklardan bu faaliyetlerinin durdurulması istendi. Moskova Hükümeti ise her defasında, Kazakların kendi başlarına hareket ettiklerini ve kendilerini dinlemediklerini söyleyerek, sorumluluğun Don Kazaklarına ait olduğunu bildirdi²⁹. Rusya'nın 1632 ile 1634 yılları arasında Lehistan ile yapmış olduğu mücadeleden başarısızlıkla ayrılması, güneydeki barışın korunmasını daha da önemli hale getirdi. Smolensk Savaşı sonrasında Lehistan ile sınırın Moskova'dan sadece 200–250 km uzaklıkta olması Rusya üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyordu³⁰. Rusya, bu dönemde Osmanlılar ve Kırımlılar ile bir sorun yaşamak istemediğinden dolayı Don Kazaklarına, Azak'a

---

²⁸ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 131-132.

²⁹ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 132.

³⁰ Yu. A. Tihonov, a.g.m., s. 99.

ve Kefelilere dokunmamalarını, denize çıkmamalarını, Sultan'a ait yerlere zarar vermemelerini ve Çar'ın Sultan ile aralarının açılmasına sebep olacak hareket ve faaliyette bulunmamalarını istedi. Moskova'nın bu isteklerine rağmen Kazaklar, 1634 yılının Temmuz ayında deniz yolu ile Kerç şehrine kadar gelerek yağmalarda bulundular. Ekim ayında da Zaporojye Kazakları ile birlikte Azak'ın kuşatılmasına katıldılar³¹. Don Kazaklarının bu faaliyetlerinden dolayı IV. Murat, Rusya'ya tehditkâr bir mektup gönderdi. IV. Murat mektubunda, Ruslardan daha önce yapmış oldukları anlaşmaya uyararak, Don Kazaklarının denize çıkmalarına engel olmalarını istedi. Bunu sağarlarsa Kırım Hanlığı, Kefe ve Azak taraflarından Rus topraklarına saldırıların yapılmayacağını, Rus topraklarının her taraftan güven altında olacağını, fakat Don Kazaklarını zapt edemeyip denize çıkıp Osmanlı topraklarına zarar vermelerine engel olamazlarsa Tatar askerleri ve Kefe tarafında bulunan askerlerinin Rus topraklarına akınlar yapıp intikam alacağını, ona göre hareket edilmesini, aradaki dostluğa uyararak Kazakların Osmanlı topraklarına saldırmamalarına dikkat göstermelerini istedi³².

IV. Murat'ın bu mektubu sonrası Çar Mihail Fedoroviç, 1635 yılının Mayıs ayında Kazaklara gönderdiği yazısında, Kazakları Sultan ile arasındaki iyi ilişkileri bozmakla suçlandırıyordu. Sultan ile arasında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde bundan Kazakların sorumlu tutulacağını bildiren Çar, yazısında ayrıca, Kazakların, Azaklarla anlaşmalarını, Sultan ve Kırım ile barış içinde yaşamalarını istedi. Moskova Hükümeti, Kazakların özellikle Ulu Nogaylarla ilgilenmelerini, Onların,

---

³¹ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 238.

³² **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yabancı Arşivler Fonu, Rusya Federasyonu Arşivi, YB (1) 1/12**

Don Nehri'nin Kırım taraflarına geçmelerine bütün kuvvetleriyle engel olmalarını, geçenlerin Astarhan'a getirilmesini, karşı gelenlerin ise cezalandırılmalarını istedi. Don Kazakları, tüm direnmelerine rağmen Nogayların göçlerine engel olamadılar. Nogay Uluslarının göçleriyle İdil ve Don Nehirleri arasındaki çöller bomboş kaldı. Bu durum Azak'ın Kışkene Nogaylarının desteğinden mahrum kalmasına ve Don Kazaklarının Azak'ı işgal etmelerine imkânlar yarattı³³.

Kazaklar, 21 Nisan 1637 günü Azak Kalesini kuşatıp 18 Haziran günü de kaleyi ele geçirdiler. Kazakların bu başarısı, Moskova Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı siyasete aykırı olduğu gibi, Osmanlı Devleti ile arasında istenilmeyen olaylarında çıkmasına da sebep olabilirdi. Gerçektende 1637 yılının Eylül ayında Nurettin Saffet Giray, Rus topraklarına bir sefer düzenleyip elçi olarak da Hankul Beyi Moskova'ya gönderdi. Saffet Giray elçiyle, bu seferi Osmanlı Sultanının fermanıyla yaptığını, Azak'ın geri verilmesine kadar da Rusya'ya sefer yapmaya devam edeceğini bildirdi. Moskova Hükümeti ise buna karşı, Azak şehrinin ele geçirilişinde hiçbir rolü olmadığını, bunu Kazakların kendi başlarına Moskova'nın fikrini sormadan gerçekleştirdiklerini ileri sürdü³⁴.

---

³³ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 238-241.

³⁴ Don Kazakları, Azak'a saldırma kararı aldıktan sonra, askeri güçlerinin ve teçhizatlarının yetersiz olmasından dolayı, Atamanları İvan Katorniy ve Timofey Yakovskiy'i yardım sağlamak için Moskova'ya gönderdiler. 1636 yılının Aralık ayından 1637 yılının Şubat ayına kadar Moskova'da kalan Kazak Atamanı İvan Katorniy ile 1637 yılının Martından Mayısına kadar Moskova'da bulunan Timofey Yakovskiy, Azak'a düzenlenecek saldırı hakkında Moskova Hükümetine hiçbir şey söylemediler. B. V. Lunin, a.g.e., s. 28-29; A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 257.

Moskova Hükümeti, 26 Kasım ve 8 Mart tarihlerinde Kazaklara gönderdikleri yazılarında, Saffet Giray'ın Rus topraklarına yaptığı ve ileride de yapılacak herhangi bir akın için Kazakların sorumlu olduklarını bildirdi. 1638 yılının Nisan ayında Moskova'ya gelen Don Kazaklarının Ataman'ı Mihail Tatarinov, istenilen yardımların yapıldığı takdirde son kişiye kadar Azak için savaşacaklarını, Moskova Çarına sadık olmakla birlikte Azak şehrinin fethinin yalnız onları ilgilendiren bir mesele olarak kabul ettiklerini ve şehrin sahibi olarak kalmak istediklerini söyledi. Ayrıca Ataman, Moskova Hükümetinden askeri bir destek değil, maddi ve mühimmat bakımından destek beklediklerini bildirdi. Zaten Moskova Hükümeti Azak'a silahlı kuvvet gönderemezdi. Çünkü bu Osmanlı Sultanı ile aralarının açılmasına, hatta bir savaşın başlamasına sebep olabilirdi. Fakat Kazakların Azak'ta kalmaları Moskova'nın menfaatineydi. Saffet Giray'ın, Moskova topraklarına yaptığı akın, 1637-1641 yıllarında Tatarların Rus topraklarına yaptıkları yegâne büyük akındı³⁵. Bu nedenle Moskova Hükümeti, Kazaklara, Tatarlara karşı savaşmaları ve Azak'ı elde tutmaları için gerekli olan ekmek, barut, kurşun ve cephane yardımını düzenli bir şekilde yaptı³⁶.

Osmanlı tarih kaynaklarında ise Moskova Hükümetinin, Kırım Hanının Kantemir Mirza'ya karşı sefere çıktığını bildiğinden savunmasız kalan Azak'ı almaları için Kazakları teşvik ettikleri yazılıdır. Bkz. Ahmet Cavit, **Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi (Ahmet Cavit Bey'in Müntehebatı)**, Hazırlayan: Adnan Baycar, İstanbul 2004, s.125; Naima Mustafa Efendi, **Tarihi Naima**, c. III, İstanbul 1281-1283, s. 322.

³⁵ A. A. Novoselskiy, s. 260-261.

³⁶ B. V. Lunin, a.g.e., s. 38-39.

Rus Çarı, Kazakların Azak'ı işgallerinden dolayı Osmanlı Devleti ile arasının bozulmaması için Sultan IV. Murat'a elçisiyle birlikte mektup gönderdi. Çar mektubunda şöyle yazıyordu: "Kazakların elçinizi öldürmüş ve Azak'ı ele geçirmiş olmalarından dolayı abimiz sayılan Sizin bize kırgınlık ve kin beslememenizi isterdim. Çünkü onlar bu işi bizim iznimiz ve haberimiz olmadan yapmış olup, biz de bu insanlar için yaptıkları işlerden dolayı onları savunmak istemeyiz. Bu yüzden de sizinle olan ilişkilerimizi de bozmak niyetinde değiliz. Biliyoruz ki, eğer siz isterseniz onları muazzam gücünüzle bir saat içerisinde bile bozguna uğratabilirsiniz. Biz ise sizinle sevgi ve dostluk içinde yaşamaya devam etmeyi arzuluyoruz". Moskova Hükümeti, Kazakların yapmış olduğu taarruzla hiçbir ilgisinin olmadığı yönünde açıklamalarda bulundu³⁷.

IV. Murat Bağdat seferine çıkmış olduğundan Rusya'ya cevabı Kaymakam Musa Paşa yazdı. Kaymakam dostça yazmış olduğu mektubunda, IV. Murat'ın, Kefe Beylerbeyinden, Kazakların Azak'ı Rusların izni ve isteğiyle işgal ettiklerini öğrenip buna inandığını, fakat elçinizle göndermiş olduğunuz mektuptan sonra Kazakların Azak'ı işgallerinden haberinizin olmadığına ve padişahımızın dostuna dost düşmanına düşman olduğunuza dair yaptığımız yeminlere itibar ettiğini bildirdi. Paşa mektubun devamında Ruslara sitemde bulunarak, Azak Kalesini ele geçiren Kazak eşkıyasının şaykalarını yakmaya, buldukları yerleri dağıtmaya, onları Osmanlı topraklarına zarar vermeyecek hale getirmeye yeterli kuvvetleri varken ve Kazaklar üzerine asker gönderip onlardan Azak Kalesini alarak bize teslim etmeleri gerekirken bunu yapmadıklarını fakat geçen sene Leh Kralı'nın

---

³⁷ N. A. Smirnov, **Rossija i Turtsija v XVI-XVII vv.**, Tom: II, Moskva 1946, s. 52-53; Yu. A. Tihonov, a.g.m., s. 104.

Özü'ye çıkan Kazaklar üzerine askerler gönderip onları bozguna uğrattıklarını belirtti. Rusların da dostluğa uyup Leh Kralı gibi Kazak eşkıyalarını ortadan kaldırmalarını istedi. Mektubun sonunda ise, Padişahın düşmanına düşman dostuna dost olduğu müddetçe Rusya'nın Padişahıtan dostluk göreceklerini bildirdi³⁸. Bu mektup, Rus tarihçi Smirnov'un da belirttiği üzere, İran ile önemli bir mücadele içerisinde bulunan Osmanlı Devleti'nin Azak yüzünden meydana gelen sorunu barışçı yollarla çözmeyi istediğini ortaya koyuyordu³⁹.

Hem İran savaşı hem de Sultan değişikliği nedeniyle Azak'a sefer düzenleyemeyen Osmanlı Devleti, İran savaşının bitmesiyle 1641 yılında Kırım ordusuyla birlikte Azak Kalesini kuşattı. Bu kuşatmada Azak Kalesi çok tahrip olmasına rağmen, Kırım Hanı ile Osmanlı kumandanları arasında baş gösteren anlaşmazlıklar, ordu içerisinde bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması, barutun bitmesi ve kışın gelmesi gibi nedenlerle Osmanlıların kuşatmayı kaldırmalarıyla Azak, Kazakların elinde kalmaya devam etti⁴⁰. Kuşatmanın kaldırılmasıyla Don Kazakları, Ataman Naum Vasilyev'i Moskovaya göndererek, Çar'ın, Azak'ı himayesi altına alması ve Azak'a silahlı askerlerle voyvodalar göndermesi ricasında bulundular. 2 Aralık 1641'de Çar, Azak'taki durumu yakından incelemeleri için A. Jelyabujskiy ve A. Başmakov'u 5000 ruble parayla Azak'a gönderdi. 1642 yılının 8 Mart günü incelemelerini tamamlayarak Moskova'ya

---

³⁸ **BOA, YB (1) 1/15**

³⁹ N. A. Smirnov, a.g.e., s. 54.

⁴⁰ Josef Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Çeviren: Mümin Çevik, c.5, İstanbul 1998, s. 323; Naima Mustafa Efendi, a.g.e., cilt:IV., s.6; B. V. Lunin, a.g.e., s. 54–55.

döner Jelyabujskiy ve Başmakov, Azak kalesinden geriye hiçbir şey kalmadığını, 11 kuleden ancak 3 kulenin kaldığını, onların da çok büyük tahribat gördüklerini, kaleyi çeviren hendeğin tıkanmış olduğunu ve Taşkale ile Toprakkale gibi kısımlarında tamamen yıkıldıklarını söyleyerek, bundan dolayı kalede bir onarım yapmanın imkânsız olduğunu bildirdi⁴¹. Moskova Hükümeti, son kararın verilmesi için Ülke Meclisini topladı. Meclis üyelerinin bir kısmı Azak kalesini Kazaklardan teslim alarak, buranın Osmanlılara karşı kullanılması fikrini ileri sürmüşlerse de bu görüş mecliste kabul görmedi. Azak'ın tam manasıyla yıkılmış olması, savunması için gönderilecek askerlere dahi barınacak bir yerinin bulunmaması, Osmanlı ve Kırımlıların Azak'ı kurtarmak için Azak ve Rusya topraklarına sefere hazırlanmaları gerekçe gösterilerek, Azak'ın boşaltılmasına karar verildi. Bu karar 27 Nisan günü toplanan Boyarlar Meclisi toplantısında, Ataman Naum Vasilyev'e ve 30 Nisan 1642 tarihli Çar'ın fermanıyla da Azak'taki Kazaklara bildirildi. Bunun üzerine Kazaklar, Kaleyi tahrip ettikten sonra boşalttılar⁴². Rusya bu politikasıyla Karadeniz yönünde aktif bir siyaset izlemediğini ortaya koydu. Bu tarihlerde Rusya için önemli olan Lehistan ile Smolensk sorunu idi. Smolensk şehrinin coğrafi olarak Moskova'ya yakınlığı, Rusya üzerinde bir baskı oluşturdu. Bu şehrin 1654'te alınışına kadar da Rusya ne batıda ne de güneyde aktif bir yayılma siyaseti izleyemedi.

Don Kazaklarının 1642 yılında, Azak'ı boşaltmalarından sonra Tatarların, Rus topraklarına 1644 ve 1645 yıllarında yaptıkları akınlar, Moskova Hükümetini zor durumda bıraktı. Bu akınlar sırasında, savunma sisteminin zayıf noktalarını

---

⁴¹ B. V. Lunin, a.g.e., s. 57-60; A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 310.

⁴² A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 311; Akdes Nimet Kurat, **Rusya**...,s. 218.

gören Moskova Hükümeti, kısa bir zaman içinde bunları gidermek için tedbirler almaya başladı. Bunun için Moskova Hükümeti, Tatar akınlarının en çok izlediği yollar olan Belgorod hattı, Kalmiussk yolu ve Muravskiy yolundaki savunma hatlarını yeniden oluşturdu. Buralarda on yıl içerisinde 18 yeni şehir ve 2 adet takviye edilmiş nahiye meydana getirdi. Ayrıca stratejik açıdan önemli yerlere de silahlı birlikler yerleştirdi.⁴³ Bunlardan başka Moskova Hükümeti, 1646 yılında Tatarlara karşı bir savunma tedbiri olarak, Don Kazaklarının kuvvetlendirilmesi yoluna gitti. Bunun için Rusya'nın kenar şehirlerindeki serbest adamlar ve avcıların Don Kazaklarına katılmaları sağlandı. Onların tekrar eski yerlerine geri dönmelerini önlemek için de tedbirler alındı. Moskova Hükümeti sayısı artan Kazakların bütün ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenerek, onlara para, askeri malzeme ve gıda maddeleri yardımında bulundu. Moskova Hükümeti böylelikle, Kazakların kuvvetlenerek Kırım ve Nogaylara karşı aktif hareketlere girişmelerini sağlamayı amaçladı. Rusların desteğiyle kuvvetlenen Kazak kuvvetleri, 1646 yılında harekete geçerek Azak'a saldırdı. Kırım Hanının oğlu Nihat Giray, topladığı orduyla Kazaklara saldırıp onların geri çekilmelerini sağladı. Kazakların bu saldırıları başarı ile sonuçlanmamasına rağmen, Kırımlıların Rus topraklarına yapmayı düşündükleri büyük seferden vazgeçmelerini sağladığından, Moskova Hükümeti istediği esas hedefe ulaştı.⁴⁴ Rusların, 17. yüzyılın ilk yarısının sonlarında almış

---

⁴³ Svetlana Oreškova, "Rusya ve Osmanlı Devleti Arasındaki Savaşlar, Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları", **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya (Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler)**, İstanbul 2003, s.21; A. A. Novoselskiy, a.g.e., s. 367-385.

⁴⁴ A. A. Novoselskiy, a.g.e., s.386-402.

olduğu bu önlemler ve yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan siyasi gelişmeler; onların Karadeniz yönündeki pasif siyasetlerini bir kenara bırakarak aktif bir siyaset izlemelerine izin verecekti.

17. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'nın siyasi, askeri, ticari ve kültürel geleceğine yeni yönler kazandıran en önemli gelişme hiç şüphesiz 1654 yılında Pereyaslav antlaşmasıyla Ukrayna ile birleşmesi oldu. Ukrayna'daki Kazaklar üzerinde Lehistan baskısı artınca Hetman Boğdan Chmelniiski, 1649 yılında Moskova'ya elçiler göndererek Kazakların Çar tarafından himaye edilmesini istedi⁴⁵. Moskova Hükümeti, henüz iç sorunlarını çözmeden büyük bir devlet ile mücadeleyi göze alamadığından bu teklifi kabul etmedi. Chmelniiski, 1650 yılında Moskova'ya yeniden elçiler yolladıysa da Moskova Hükümeti yine Kazakları himayesi altına alamayacaklarını bildirdi⁴⁶. Kazak Hetmanı, 1648–1653 yılları arasında Lehistan hâkimiyetinden kurtulmak için Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığının desteğini de aramışsa da⁴⁷ Osmanlı devletinin kuzeye yönelik aktif bir siyaset izlememesinden⁴⁸ ve Kırım Hanlığı ile yapılan ittifakın

---

⁴⁵ F.İ. Kaliniçev, **Pravoviye Vaprosı Voyennoy Organizatsii Russkoga Gosudarstva (Vtoroy Polovini XVII Veka)**, Moskova 1954, s. 17.

⁴⁶ Akdes Nimet Kurat,a.g.e., **Rusya ...**, s. 229.

⁴⁷ Halil İnalçık,“ Osmanlı-Rus İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491–1992)**, (Ankara 12–14 Aralık 1992), Ankara 1999,s. 33.

⁴⁸Viktor Ostapchuk, “1648-1681 Yılları Arasında Doğu Avrupa'da (Ukrayna, Polonya, Rusya, Türkiye) Nüfuz Mücadelesi”, **Türk Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491–1992)**, (Ankara 12–14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 106.

“güvenilmezliğinden dolayı”⁴⁹ tekrar Moskova’ya elçiler gönderip (1653), Çar’dan kendilerini himayesi altına almasını istedi. Bunun üzerine 1653 yılının sonlarında Moskova’da toplanan Ülke Meclisi, Kazakların isteklerini görüştüğten sonra Ukrayna’yı korumayı ve Lehistan’a karşı harekete geçmeyi kabul etti⁵⁰. 1654 yılında yapılan Pereyaslavl antlaşmasıyla Kazaklar, Rus Çar’ının himayesine girdiler. Bu antlaşmayla, Dnepr Nehri havzası Rusya’nın kontrolüne geçtiği gibi, Kırım ve Osmanlı topraklarına karşı saldırgan sınır kuvvetleri olarak Kazaklarda doğrudan Rusya’nın hizmetine girdi. Ayrıca bu antlaşmayla Rusya, Karadeniz sahillerine ulaşmak için stratejik açıdan önemli öneme topraklara da

---

⁴⁹ 1651 baharında Lehistan ile Chmelnitiski arasında yeni bir silahlı mücadele başlamıştı. Padişah, her ne kadar Kırım Hanına Kazaklara yardım edilmesini emretmiş ve Akkerman muhafızına gerektiğinde Chmelnitiski’yi destekleme talimatı vermişse de, Lehistan ordusu ile Kazakların mücadelesinin en kritik anında Tatarlar savaş meydanından kaçmışlardır. Peter Bartl, “XVII. Yüzyılda ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, sayı: 6, İstanbul 1998, s. 308–309; L. E. Semenova’ya göre Kırım Hanı İslam Giray, Lehistan ile ittifak yaparak Rusya’ya karşı harekete geçmeyi düşündüğünden, Lehistan ordusunun gücünün azalmasını istemiyordu. Bu nedenle Han, Kazaklara yardımda bulunmamıştır. L.E. Semenova, “Moldaviya i Valahiya v Otnashenniyah Portı so Stranami Regiona v Seredniye XVII v”, **Osmanakaya İmperiya i Stranı Tsentralnoy, Vostoçnoy i Yugo-Vostoçnoy Evropı v XVII v**, Moskova 1998, s. 237.

⁵⁰ F. İ. Kaliniçev, a.g.e., s. 17.

sahip oldu⁵¹. Viktor Ostapchuk, bu dönemin bazen gerçekte olduğundan daha fazla önem verilmesi gereken bir dönüm noktası olarak değerlendirildiğini, esasen bu dönemin Rusya için sadece bir başlangıç noktası teşkil ettiğini söyler⁵². Gerçekten de Pereyaslavlı anlaşmasının imzalanmasından sonra gelişen olaylarla Ukrayna, tam olarak Rusya'ya bağlanmayıp, Rusya-Lehistan-Osmanlı Devletleri arasında bir sorun olmaya devam etti. Fakat bu anlaşmayla Ukrayna'yı himaye etmeyi kabul etmekle Rusya, Lehistan ve Osmanlı Devletine karşı mücadele etmeyi göze alıp, Karadeniz'e çıkmak için aktif bir siyaset izlemenin ilk adımını attı.

Daha önce de değinildiği gibi bu dönemde Rusya için en önemli sorun Lehistan ile Smolensk sorunuydu. Bu yüzden Moskova Hükümeti Karadeniz'e yönelik yayılma siyasetine geçmeden önce bu sorunu çözmek istedi. Zaten Kazakların Moskova Hükümeti'nin himayesinin kabulüyle Lehistan ile savaş kaçınılmaz bir hale geldi. Bunun üzerine Ruslar, savaş ilan etmeksizin 1654 Mayısında Lehistan'a ait topraklara saldırıya başladılar ve Eylül ayında da Smolensk şehrini geri aldılar⁵³.

Smolensk sorununun çözüme kavuşmasıyla Rusya, Karadeniz yönündeki politikasını daha aktif hale getirip, Ukrayna üzerindeki nüfuzunu artırmaya yönelik faaliyetlere başladı. Bu faaliyetler neticesinde Ruslar, 1667 yılında Lehistan ile yapmış olduğu Andrusova Barış Antlaşmasıyla, daha önce ikiye ayrılmış olan Ukrayna'nın sol yakası ile Kiyev şehrini egemenliği altına aldı. Kiyev şehrinin ve

---

⁵¹ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 230.

⁵² Viktor Ostapchuk, a.g.m., s. 107.

⁵³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya** ..., s. 231.

onun çevresindeki çok dar bir sahanın Moskova'nın hâkimiyetinde bırakılması ile Ruslar, sağ yaka Ukrayna'sını tehdit edecek önemli bir bölgeye sahip oldu⁵⁴. Bu olayı Ostapchuk, gerçek bir dönüm noktası olarak değerlendirir⁵⁵. Gerçektende Rusya bu tarihten sonra Ukrayna üzerindeki baskısını arttırmaya başladı. Bu antlaşmadan sonra Moskova Hükümeti, tüm Ukrayna'yı ele geçirmek üzere harekete geçmişse de sol yaka Ukrayna'sında Rus idaresine karşı bir halk ayaklanması çıktı. Bu fırsatı kaçırmayan Ukrayna Kazaklarının Hetmanı Dareşenko da 1668 yılında bütün Ukrayna'nın Hetmanı oldu⁵⁶. Dareşenko, 1669 yılında da Osmanlı Devleti'nin himayesine girerek, Osmanlıların yardımıyla Lehlileri Podolya'dan, Rusları ise Kiyev ve sol yaka Ukrayna'sından çıkartarak bağımsız bir Kazak devleti kurmayı hedefledi. Bu yeni durum bölgede Rusya ile Osmanlı Devletini askeri çatışma durumuna getirdi. Ruslar ile Osmanlılar arasında Ukrayna'daki bu nüfuz mücadelesi, 1681 yılında imzalanan Bahçesaray antlaşmasıyla son buldu. İlk Rus-Osmanlı barışı olan bu antlaşmayla, ilk kez iki devlet arasındaki sınırlar resmi bir belge ile tespit edildi⁵⁷.

Yapılan antlaşmaya göre Dnepr (Özü) Nehri Rusya ile Osmanlı Devleti arasında sınır olacaktı. Kiyev kalesi, Vasiliko, Eterpolya ve İstayka palankaları Rusların elinde kalacaktı. Her iki devlette Özü Nehrinin iki tarafına kale inşa

---

⁵⁴ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 233;236.

⁵⁵ Viktor Ostapchuk, a.g.m.,s. 107.

⁵⁶ Peter Bartl, a.g.m., s. 318–319.

⁵⁷ Svetlana F. Oreşkova-Natalya Yu. Ulçenko, **Rossiya i Turtsiya: Problema Formirovaniya Granits**, Moskova 2006, s. 25.

edemeyecekti⁵⁸. Osmanlı Devleti bu mücadeleyi askeri olarak kazanmış⁵⁹ olsa bile imzalanan bu anlaşmayla Ruslar, önemli kazançlar elde ettiler. Anlaşma gereği Çehrin kalesi savaşın galibi Osmanlı Devletine değil Rusya'ya bırakıldı. Kiyev şehrinin büyük kısmı Özü Nehrinin sağ tarafında kalmasına rağmen burası da Rusya'ya bırakıldı. Ayrıca Özü ve Buğ nehirleri arasında kale yapılmaması da Rusların çıkarımadır çünkü bu bölge anlaşma gereği Osmanlı Devletine bırakılmıştı⁶⁰. Stanford Shaw'ın da belirttiği gibi bu anlaşma "bölgede" daha açık ifade ile Karadeniz yönünde Rusların yayılmasının önünü açtı⁶¹.

---

⁵⁸ Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Silahtar Tarihi**, c.II, Hazırlayan: Ahmet Refik, İstanbul 1928, s. 737; Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 119.

⁵⁹ Burada şunu belirtmek gerekir ki, Çehrin Kalesinin geri alınmasına ve Rusların geri çekilmelerine rağmen bu mücadelede Rusların askeri gücü tam olarak kırılmadı. Osman Köse, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Rusya Siyaseti", **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu**, (08–11 Haziran) 2000 Merzifon, s. 112–113.

⁶⁰ Bu anlaşmayı imzalayan Kara Mustafa Paşa, Rusya'yı yakın gelecekte Osmanlı Devleti için bir tehlike olarak görmekle birlikte, Kırım Hanlığı'nın Rusya'nın üstesinden gelebileceğine inandığından, Rus meselesini şimdilik bir kenara bırakarak, muhtemel Osmanlı tehlikesine karşı askeri hazırlıklarını yürüten Avusturya üzerine sefer hazırlıklarına başlamak için bu anlaşmayı imzaladı. Hasan Karaköse, "Çehrin Seferi ve Osmanlı'nın Ukrayna Politikası", **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu**, (08–11 Haziran) 2000

Bu anlaşmadan sonra Rusya, Karadeniz yönündeki politikasına daha da ağırlık vermeye başladı. 1682 yılında Rusya tahtına geçen Petro, bir kara devleti olan Rusya'nın, ticari ve ekonomik olduğu kadar siyasi olarak da büyümesi için denizlere çıkması gerektiğine inanıyordu. Baltık denizine çıkmak için güçlü İsveç ordusuyla savaşmayı göze alamayan Petro, Osmanlı Devletinin, Kutsal İttifak Devletleriyle (Avusturya-Lehistan-Venedik) savaş halinde bulunmasından yararlanarak, Azak Kalesini alarak Karadeniz'e çıkmayı hedefledi⁶². Bunun için "Kutsal İttifaka" katılan Rusya, 1687 ve 1689 yıllarında Kırım'a iki sefer düzenlemişlerse de, her ikisinde de başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kaldı⁶³. 1695 yılının ilkbaharında büyük bir orduyla harekete geçen Petro, Dnepr nehri istikametindeki Osmanlı kaleleri, Kadı-Kerman, Tavan, Aslan Kerman ve Mübarek Kerman'ı aldıktan sonra Azak Kalesini kuşattı⁶⁴. Fakat denizden yardım ve erzak alan Azak kalesinin başarılı müdafaası karşısında Petro, geri çekilmek zorunda kaldı. Bu sefer sırasında Petro, Azak Kalesini ele geçirmek için güçlü bir

---

Merzifon, s. 161; İ. Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Kronolojisi**, c.III, İstanbul 1972, s. 449; Osman Köse, a.g.m., s. 115.

⁶¹ Stanford J. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c: I, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul 2004, s. 265.

⁶² Mozgafsky, **Rus Karadeniz Filosu Tarihi**, Çeviren: Fevzi Kurtoğlu, İstanbul 1935, s. 6.

⁶³ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990, s. 11; İsmail Danişmend, a.g.e., s. 467.

⁶⁴ Yu. P. Tuşin, **Russkoe Moreplavaniye Na Kaspiyskom, Azovskom İ Çernom Moryah (XVII)**, Moskova 1978, s. 154; Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 12.

donanmanın gerektiğini gördüğünden, Don nehrinin yukarı kısmında bulunan Voronej şehrinde tersaneler kurdurarak, gemi yapımını başlattı. Bunun için Moskova'dan gemi yapmasını bilen yabancı ustalar çağrıldı. Voronej ve diğer bölgelerden getirilen yaklaşık 26 bin kişi bu gemi yapımında çalıştırıldı⁶⁵. Böylece 1696'nın ilkbaharına kadar 30 savaş gemisi yapıldı. Gemiler karların erimesiyle suları kabaran Don Nehri boyunca, kara ordusu da Voronej ve Don üzerinden Azak Kalesine doğru harekete geçti. Çar Petro'nun da bulunduğu Rus kuvvetleri ve gemileri, kaleyi her taraftan sıkıştırarak, teslim olmaya zorladı. Bir sene önceki seferde çok yıpranan kale, tamir edilmesi ve ölen askerlerin yerine yenilerinin getirilmesi gerekirken, bunların ihmal edilmesinden dolayı çok zayıf durumdaydı⁶⁶. Bu yüzden Ruslara karşı fazla dayanamayan Karadeniz'in "kilidi" sayılan bu Osmanlı kalesi, Temmuz 1696'da Rusların eline geçti. Böylelikle Karadeniz'e çıkmak için ilk adım da atılmış oldu⁶⁷.

Ruslar, Azak Kalesini gelecekte de ellerinde tutmayı güvence altına alabilmek için civardaki önemli mevkiilerinde alınmasını zorunlu gördüler. Bu amaçla Rus kuvvetleri, Don Kazaklarının, Azak Denizine ve Karadeniz'e yaptıkları akınları önlemek için 1633 yılında Azak'ın karşısına yapılmış olan Lutina (Ljutik) hisarını kuşatarak ele geçirdi. Azak'ın karşısında, Don Nehrinin öteki kıyısına Petropolis adı verilen bir kale inşa edilip, Azak'ın savunması güçlendirilmeye

---

⁶⁵ C. F. Platonov, **Polnyy Kurs Lektsii Po Russkoy İstorii**, St.Peterburg 2002, s. 509; A. G. Brikner, **İstoriya Petra Velikova**, Moskova 2002, s. 158; Mozgfesky,a.g.e., s. 7.

⁶⁶ Defterdar Sarı Mehmet Paşa, a.g.e., s. 602.

⁶⁷ Akdes Nimet Kurat, **Rusya ...**, s. 253.

çalışıldı⁶⁸. Ayrıca Azak Denizi sahili Taygan'da, Taganrog adıyla bir liman inşasına başlandı. Petro, Taganrog'u gelecekte yeni kurulmakta olan deniz kuvvetlerinin hareket üssü olarak seçti. Bu amacın gerçekleşmesi için de çalışmalara başlamak üzere en geç 1 Mayıs 1697'de Taganrog'a 20 bin Ukraynalı Kazak askerinin gönderilmesini emretti. Ayrıca asilzadelerden donanmanın inşası ve korunması masraflarına yardım etmeleri istendi. 10 bin köylüye sahip olan her asilzade ve din adamlarına ait her 8.000 köylü evinden kendi adlarına bir gemi yaptırıp, daimi bir şekilde masraflarını ve bakımını üzerine almaları istendi. Daha az köylüye sahip asilzadeler ise aralarında birleşerek bu görevi birlikte yerine getirmekle görevlendirildi. Aynı zamanda gemi yapmayı ve idare etmeği öğrenmek için asilzadelerden 50 genç İtalya, İngiltere ve Hollanda'ya, diğer bir ifadeyle denizcilik konusunda o zamanlarda meşhur olan ülkelere gönderildi⁶⁹. Çar Petro'da Osmanlılara karşı mücadelede yeni müttefikler bulmak ve Avusturya İmparatorluğunu savaşa devam etmeye teşvik için 1697 ilkbaharında Avrupa seyahatine çıktı⁷⁰. Ancak Petro'nun Osmanlı Devleti ile savaşı sürdürme ve Karadeniz'e çıkma düşüncesi, "Kutsal İttifak" Devletleri tarafından onay

---

⁶⁸ Cemal Tukin, a.g.e., s. 42; Rusların bu faaliyetlerine karşılık Osmanlı Devleti ise Kuban Nehri'nin, Azak Denizi'ne karıştığı yerde "Açu" adıyla bir kale yaparak, Rusların bu nehri kullanarak Karadeniz'e çıkmalarını ve Kuban Nehri boyunda faaliyette bulunmalarını engellemeye çalıştı. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, a.g.e., s. 612–613.

⁶⁹ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 254; Cemal Tukin, a.g.e., s. 42–43; C. F. Platonov, a.g.e., s. 510.

⁷⁰ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 254.

görmedi⁷¹. Ayrıca “Kutsal İttifak” devletlerinin Osmanlı Devleti ile barış görüşmelerine başlamaları Petro’nun planlarını bozdu. Petro, barış görüşmelerine engel olmak istemişse de bunda başarılı olamadı. 1699’da Avusturya, Venedik ve Lehistan, Karlofça’da ayrı ayrı olarak Osmanlı Devleti ile barış antlaşmaları imzalamalarına rağmen, Ruslar, Kerç Kalesinin kendilerine bırakılması konusunda ısrar ettilerse de, müttefikleri tarafından desteklenmeyince, ancak iki yıllık bir mütareke imzalayarak, asıl barış görüşmelerini İstanbul’a bıraktılar⁷².

Eylül 1699 tarihinde İstanbul’a gelen Rus elçileri Osmanlı devlet adamları ile barış görüşmelerine başladılar. Bu görüşmeler sırasında Rus elçileri, Osmanlı Devletinden Azak ve Taygan’dan İstanbul’a kadar, Karadeniz’de Rus gemilerinin serbestçe gidip gelmeleri izni istediler. Rusların bu isteği Osmanlı devlet adamları tarafından Karadeniz’in bir Osmanlı iç denizi olduğu ileri sürülerek şiddetle reddedildi⁷³. Bu görüşmeler sırasında Osmanlı Devlet adamları ısrarla, Azak Kalesinin geri verilmesi ve istihkâmların yıkılmasını istemişlerse de Rus elçileri buna razı olmadılar. Bu sebeplerden dolayı görüşmeler uzun sürdü. Rusya’nın, Karadeniz’deki seyrüsefer ve Dnepr üzerindeki istihkâmların yıkılmaması

---

⁷¹ Svetlana F. Oreşkova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s. 29.

⁷² Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ...**, s. 14.

⁷³ 16. yüzyıldan beri Karadeniz’de Osmanlı gemilerini kullanmak şartıyla bir nevi ticari tekel elde etmiş olan İngiltere ve Fransa da, Rus gemilerinin Osmanlı sularında serbestçe ticaret yapmalarını engellemek için girişimlerde bulundular. Cemal Tukin, a.g.e., s. 51.

konularındaki isteklerinden vazgeçmesiyle⁷⁴, iki devlet arasında, 3 Temmuz 1700'de İstanbul Barış Antlaşması imzalandı⁷⁵. Antlaşmanın ikinci maddesine göre, Özü boyunda Rusların işgal etmiş oldukları Taygan, Gazikerman, Şahinkerman, Nusretkerman kaleleri yıkılacak ve tekrar bu bölgeye kale yapılmayacaktı. Buralara halk yerleştirilmeyerek boş bırakılacak ve arazisi eskiden olduğu gibi Osmanlı Devletinde kalacaktı. Bu bölge Osmanlı Devletine bırakılmakla birlikte, kalelerin yıkılması bölgenin savunmasını ciddi anlamda tehlikeye düşürecek nitelikteydi. Bölgenin savunmasız kalması Rusya'nın bölgede daha rahat ilerlemesini sağlayacak bir durum yarattı. Dördüncü maddeye göre, Azak Kalesi ve ona bağlı arazi Moskova Çarının egemenliğinde olacaktı. Azak Kalesi ve çevresindeki arazinin Rusların eline geçmesi, Rusları Karadeniz'i her zaman tehdit edebilecek bir konuma getirdi. Yedinci maddeye göre, Azak'tan Kuban tarafına doğru 10 saatlik bir arazi ölçülecek ve bu arazide Kazaklar ve Moskova Çarına tabii olanlar bulunabilecekleri gibi hayvanlarını da otlatabileceklerdi. Bunlara Kırım ve Nogay Tatarları ile Çerkezler zarar vermeyeceklerdi. Bu arazi eskiden olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin elinde kalacaktı. Bu antlaşma maddesiyle Osmanlı Devleti bu bölgede Ruslar ve ona tabii olanların varlığını kabul etmiş oluyordu. Sekizinci maddeye göre, Moskova Çarına tabii olanlar, Taman ve Kırım sınırlarındaki İslam halkına zarar vermeyecek ve Ruslara bağlı olan Kazaklar, Karadeniz'e çıkamayacaklardı. Kırım Hanı,

---

⁷⁴ I. Bölümde de görüleceği üzere Rusya, Baltık Denizine çıkabilmek için İsveç'e savaş açmayı düşündüğünden, güneyde barışı bir an önce sağlayabilmek adına bazı isteklerinden vazgeçti.

⁷⁵ Cemal Tukin, a.g.e., s. 47.

Kalgayları ve Nurettinleri de Rus Çarının egemenliğindeki toprak ve halka zarar vermeyecekti. Buna uymayanlar yani barışı bozanlar cezalandırılacaklardı. Moskova Çarlığı bağımsız bir devlet olduğu kabul edilecek ve Kırım Hanına her yıl ödediği vergiyi artık vermeyecekti. Bu madde Kırım Hanlığını, Rus ve Kazaklara karşı pasif bir konuma düşürdü. Antlaşma maddeleri arasında Rusların İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma hakkı da vardı⁷⁶. Ruslar için İstanbul'da daimi bir elçi bulundurulması Osmanlı Devleti hakkında daha düzenli bilgi alınması bakımından önemli olduğu gibi Karadeniz yönünde önemli istihbaratta sağlanabilirdi. Birinci bölümde göreceğimiz gibi ilk daimi Rus elçisi Petros Andiriyoviç Tolstoy'a verilen talimatnamede en önemli görevlerden biri de Karadeniz yönünde bilgi toplamasıdır. İstanbul Antlaşması Kırım Hanlığının savunmasını güç duruma düşürdüğü gibi Rusya'nın Karadeniz yönünde etkinliğini arttıracak önemli düzenlemeler getirdi. Böylece Ruslar, 17. yüzyılın sonlarında Karadeniz'e çıkamamışlarsa da her zaman Karadeniz'i tehdit edebilecek önemli bir kaleye sahip oldular.

---

⁷⁶ İstanbul antlaşmasının tüm maddeleri için bkz. Nihat Erim, **Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)**, cilt:1, Ankara 1953, s. 41-47; Defterdar Sarı Mehmet Paşa, a.g.e., s. 692-698.

I. BÖLÜM:

XVIII. YÜZYILIN BAŞLARINDAN RUSYA'NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMASI SÜRECİNE KADAR RUSYA'NIN KARADENİZ'E YÖNELİK FAALİYETLERİ VE RUS-OSMANLI İLİŞKİLERİ

1.1.Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri

İstanbul Antlaşması (1700) ile Karadeniz yönünde önemli kazanımlar elde eden Rusya, Karadeniz'e çıkabilmek için Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile hemen mücadeleye girmedi. Rus Çarı Petro, gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Karadeniz'e yönelik faaliyetlerin başlatılmasını Rusya için daha doğru buldu. Bunun için Petro, Don ve Dnepr Nehirleri yakınlarında kale; Azak, Taygan ve Voronej'de de yeni gemilerin yapımını başlattı. Karadeniz'e açılabilme ve denizde Osmanlı Devleti ile mücadele edebilmek için güçlü bir donanmanın varlığı şarttı. Güçlü bir donanma olmadan Osmanlı Devleti ile mücadelede başarısızlığa uğrama ihtimali daha da artıyordu. Bu nedenle Petro, Karadeniz'e yönelik hazırlıklar bitene kadar güneyde Osmanlı Devleti ile dostça geçinme politikası izledi. Burada şunun altını çizelim ki Petro'nun Osmanlı Devleti ile dost geçinmek isteğinin tek nedeni sadece gerekli hazırlıkların tamamlanamamış olması değildi. İzlenen bu politikada, 1699'da İsveç tahtına çıkan 17 yaşındaki XII. Şarl'ın genç ve tecrübesiz oluşundan yararlanarak, Baltık Denizine çıkma düşüncesinin de önemli bir payı vardı.

Baltık Denizine çıkma meselesi Rusya için sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi olarak ülkenin kalkınması ve güçlenmesi için de önemli bir adım olacaktı. Ruslar, güneyde Osmanlı Devleti ile yaptığı mücadeleden elde ettiği kazanımları, bölgede yapacağı yeni düzenlemelerle daha güçlü hale getirene ve

tam olarak hazır hale gelene kadar çalışmalarını sürdürürken, Avrupa'daki uluslararası dengeleri de yakından takip ederek⁷⁷, İstanbul Antlaşmasının imzalanmasından bir ay sonra Danimarka ve Lehistan ile birlikte İsveç'e savaş açtı. Petro, İsveç Devletini kısa sürede yenilgiye uğratarak⁷⁸, Baltık kıyılarındaki eski topraklarını geri alarak, Batlık Denizine çıkmayı başaracağını, bu sayede ülkenin kuzeybatı kıyılarını güven altına aldığı gibi Avrupa'ya en kısa ve en verimli yoldan bir pencere açarak, Avrupa ülkeleriyle doğrudan kültürel ve ekonomik ilişkiye geçebileceğini düşündü⁷⁹. Hem bu zaman içerisinde Karadeniz'e yönelik hazırlıklarda tamamlanabilirdi. Fakat bu mücadele, Petro'nun beklentileri doğrultusunda gelişmedi. Rus ordusu 30 Kasım 1700'de İsveç ordusuna karşı Narva'da büyük bir yenilgi aldı⁸⁰. Bu yenilgi Petro'ya kuzeydeki mücadelenin çok çetin geçeceğini gösterdi. Burada şunu ifade etmek gerekir ki Petro, kuzey savaşlarında yaşamış olduğu başarısızlık, sıkıntılar ve kuzey savaşlarının Rusya'ya açtığı yeni ufukların önemine rağmen, güney denizlerine açılma hayalini bir kenara bırakmadı. Narva'da yaşanan başarısızlık ne Voronej ne de Azak'taki çalışmaları durdurmadı⁸¹.

---

⁷⁷ Bu tarihlerde Avrupalı büyük devletler, İspanya mirasını bölüşmekle meşgul olduklarından Avrupa'nın kuzeydoğusunun işlerine aktif bir şekilde karışamazlardı. T. K. Krilova, "Russko-Turetskie Otnosheniya Vo Vremya Severnoy Voyni", *İstoricheskie Zapiski*, T. 10, Moskva 1941, s. 250.

⁷⁸ Kurat, *Rusya...*, s. 256.

⁷⁹ L. G. Şolohov, a.g.e., s. 19-20.

⁸⁰ Akdes Nimet Kurat, *Rusya...* s. 256-257.

⁸¹ L. G. Şolohov, a.g.e., s. 87-88.

1701 yılı içerisinde Petro, bir yandan yabancı subayların da yardımıyla Rus ordusunu yeniden yapılandırırken⁸² bir yandan da Osmanlı Devletiyle ilişkilerinin bozulmaması ve güney sınırlarını güven altında tutabilmek için Petros Andriyoviç Tolstoy adındaki ilk daimi Rus elçisini İstanbul'a gönderdi⁸³. Ruslar, Kuzey ve Güney cephelerinde aynı anda mücadele etmek istemediklerinden, Kuzey Savaşları sürerken, Osmanlı Devleti ile olan barışın korunmasına büyük önem vermişlerdir⁸⁴. Bu dönemde Rus yönetimi Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde çatışmaya neden olabilecek her hangi bir sorundan kaçınmaya çalışıyordu. Bununla birlikte Rus yönetimi doğal olarak Osmanlı Devleti'nin dış siyasetini dikkat ile takip ediyordu. Osmanlıların faaliyetleri hakkında ilk elden bilgiye sahip olma Rus Hükümeti için çok değerliydi. Bu nedenle İstanbul'a gönderilen Tolstoy'un görevi çok önemliydi⁸⁵. Petro, Tolstoy'a II. Mustafa'ya ve aynı içerikte Sadrazama yazmış olduğu birer mektup ile İstanbul'da yapacağı çalışmalar için bir talimatname verdi.

---

⁸² Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 257.

⁸³ T. K. Kırılova, a.g.m.,s. 252-253.

⁸⁴ Bu nedenle Petro, Osmanlı Sultanlarına sunduğu resmi belgelerde her defasında "kendisinin değişmez barışçıl niyetinin" ve bundan sonra da barış antlaşmasına uyma isteğinin altını çizmiştir. V. E. Şutoy, "Pozitsija Turtsii v Godı Severnoy Voynı 1700–1709", **Poltovskoja Pobeda**, Moskva 1959, s. 159;162; Svetlana Oreşkova, "1683–1737 Yılları Arasında Rus-Türk İlişkileri", **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491–1992**, (Ankara, 12–14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 121.

⁸⁵ V. E. Şutoy, a.g.m., s. 161.

Petro, II. Mustafa'ya yazmış olduğu mektupta, yapılan barış gereği Petros Andriyoviç Tolstoy adlı elçisini bir süreliğine İstanbul'da ikamet eylemesi ve iki devlet arasındaki dostluğun arttırılması yönünde çalışması ve tarafımızdan ifade olunacak durumumuza dair bilgiler iletmesi için gönderildiğini yazdı⁸⁶. Petro, Tolstoy'a vermiş olduğu talimatnameyle Tolstoy'dan, iki devlet arasındaki barış ve dostluğun kalıcılığını ve sağlamlığını koruma görevinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin askeri durumu, yabancı devletlerle ilişkileri, Kerç Boğazında yeni bir kalenin yapılıp yapılmayacağını, yapılacaksa kalenin yeri ve yapılış zamanı, Özü, Akkerman ve Kili kalelerinin durumu ve bu kalelerin nasıl tahkim edildikleri hakkında bilgi edinerek kendisine bir rapor sunmasını istedi⁸⁷. Bu talimatname de Rusların, Karadeniz'e çıkma politikasını tamamıyla bir kenara bırakmadığını, Karadeniz'deki gelişmeleri yakından takip etmeye devam ettiklerini ortaya koyuyordu.

---

⁸⁶ BOA, NMH, Nr: 5, s. 688.

⁸⁷ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye...**,s. 15-16. Tolstoy, İstanbul'a gelişinin üzerinden bir yıl geçmeden Çar Petro'nun kendisinden istemiş olduğu konulara dair ayrıntılı bir rapor göndermiştir. Tolstoy raporunda, gayrimüslim kesime yapılan muamele, halka yapılan vergi baskısı, devlet kademelerindeki rüşvet, ordunun özellikle de donanmanın durumu, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle ilişkileri, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin arasını bozmak isteyen Avrupalı elçilerin faaliyetleri ve iki ülke arasında barışı korumak için yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgi sunmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. T. K. Kırlova, a.g.m., s. 253-256.

Kırım uleması ve mirzalarından Rusların, Azak ve Taygan limanlarında yeni gemi yaptıklarından ve Prekop yakınlarında birçok kale inşasına başladıklarından haberdar olan Osmanlı Devleti, Rusların niyetlerinin çok açık olmasına rağmen, Tolstoy'dan bu çalışmaların ne için yapıldığını açıklamasını istedi. Tolstoy, yapılan kalelerle Don Kazaklarını denetim altına almayı amaçladıklarını, iddia edildiği gibi yeni donanma inşa etmediklerini, buradaki gemilerin Azak'ta demirli olan eski gemiler olduğunu ve istenirse bu gemilerin para karşılığında Osmanlı Devletine satılabileceğini ifade etti⁸⁸. Bu cevap Osmanlı devlet adamları ve Padişah II. Mustafa'yı tatmin etmedi. II. Mustafa bu konuyla ilgili Çar Petro'ya Mustafa Ağa ile bir mektup gönderdi⁸⁹. II. Mustafa mektubunda, Karadeniz'in bir Osmanlı gölü olduğunu yapılan anlaşmalarla da dışarıdan hiçbir kayığın Karadeniz'e çıkmasına müsaade edilmediğinin bilinmesine rağmen, Azak, Taygan ve Voronej'de gemi yapılmasına bir anlam verilemediğini ve yine Özü nehri taraflarında yapılan kalelerin, bu bölgede

---

⁸⁸ Mehmet Raşid, **Tarih-i Raşid**, cilt:2, İstanbul 1282, s. 567-568.

⁸⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı bu mektubun gönderildiğini belirtirken, Tukin bu mektubun muhtemel olarak gönderilmediğini yazar. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, cilt: IV, kısım:2, Ankara 1995, s. 177; Cemal Tukin, a.g.e., 58. Kırlova'da ise, 1703 yılında İstanbul'da yayılan korkunç bir halk ayaklanmasıyla II. Mustafa'nın tahttan indirildiğini ve Rus arşivlerinde bulunan Mustafa Ağa'nın elçilik belgesinin Sultan Ahmet adına yazıldığı bilgisi vardır. Kurat ve Kırlova'daki II. Mustafa ve III. Ahmet'in elçilerinin aynı kişi olarak gösterilmesi de Kırlova'daki bilgiyi doğrular niteliktedir. Akdes Nimet Kurat, **Prut Seferi ve Barışı**, cilt: I, Ankara 1951, s. 85; T. K. Kırlova, a.g.m., s. 259.

yaşayan halkı endişeye düşürdüğünü daha önce yapılan barış antlaşması ve dostluk adına bu duruma bir son verilmesini istedi⁹⁰. Bu mektubun yazımından 3 ay sonra II. Mustafa yerine tahta çıkan III. Ahmet de hem tahta çıktığını bildirmek hem de II. Mustafa'nın şikâyetinde bulunduğu gemi ve kale yapımının durdurulmasını isteyen bir mektubu Petro'ya gönderdi⁹¹. Çar Petro bu mektuba verdiği cevapta, III. Ahmet'i tahta çıkışından dolayı tebrik etti. Kale ve gemi yapımının iki devlet arasındaki barışa engel olmadığını bu konuyla ilgili İstanbul'da bulunan elçisinin gerekli açıklamalarda bulunacağını yazdı⁹². İstanbul'daki Rus elçisi Tolstoy'a, Osmanlı Devleti'nin isteklerine cevaben 1704 sonlarında bir talimatname gönderildi. Bu talimatnamede Tolstoy'dan şu yönde cevap vermesi istendi: Azak Deniz'indeki Rus gemilerinin barıştan önce yapıldığı, Don Nehri'nden büyük gemilerin geçirilmesinin güçlüğünden bunların Taganrog'da bulundurmak zorunda kaldığına ve bu donanmanın imhasının Rusya'ya çok pahalıya mal olacağından istenirse bu gemilerin uygun fiyata satılabileceğini, Voronej'de gemi inşaatına başlanması konusunda ise her devletin komşusunun izni olmadan istediğini inşa edebileceğini, buradaki gemilerin Don Nehri'nden Volga Nehrine açılan kanal boyunca kullanılacaklarını, Voronej'de yeni gemilerin yapılmadığını, barış öncesinde temeli atılan gemilerin inşasının bitirildiğini, Sultan'ın ise Karadeniz'de hiçbir düşmanı olmamasına rağmen durmadan yeni gemiler inşa ettiğini, Çar'ın barış yanlısı olduğunu bunun kanıtı

---

⁹⁰ BOA, NMH, Nr: 6, s. 9-11..

⁹¹ Akdes Nimet Kurat, **Prut ...**, s.85–86; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 177; Cemal Tükin, a.g.e., s. 58.

⁹² BOA, NMH, Nr: 6, s. 106-107.

olarak da Zaporogların Osmanlı halkına verdiği zararı karşıladığını, Osmanlıların ise asi Tatarların Rus halkına yaptığı saldırı ve gaspların zararlarını karşılamadığını vurgulanması istendi. Kamenniy Zaton kalesi ile ilgili olarak da kalenin Seç'ten yukarı bir sahada yapıldığını, barış antlaşmasına göre bu bölgede değil Prekop ile Seç arasındaki arazide kale yapılmayacağını belirtildiğini, barış antlaşmasından sonra Osmanlıların da Kerç ve Kuban'da yeni kaleler yaptırdıklarını, her devletin kendi sınırları içinde tehlikeleri önlemek için kale yapmalarının barışın bozulması anlamına gelmediğini, kale inşasının herhangi bir tarafı şüpheye düşürmemesi gerektiği şeklinde cevap verilmesi istendi⁹³. Petro'nun düşünceleri arasında yer almasına rağmen bu tarihlerde Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal bulunmuyordu. Ayrıca Kamenniy Zaton kalesi de Kırım Hanına ait topraklar üzerinde yapılmıştı. Buna rağmen Petro, güneyde barışın bozulmaması adına Tolstoy'dan bu şekilde cevap vermesini istedi⁹⁴.

Petro'dan beklediği yanıtı alamayan Osmanlı Devleti, Kırım Hanı ile bölgedeki valilere emirler göndererek, Rusların bölgedeki faaliyetlerine karşı uyanık olunmasını ve çıkabilecek yeni bir savaş için de hazır bulunmalarını

---

⁹³ Ayrıca Tolstoy'a gönderilen talimatnamede çok zorda kalırsa yani Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı savaş kararı alır ve hazırlıklara başlarsa, Azak'taki gemilerin çekilebileceği ya da gemilerin Osmanlıya satılabileceği ile Kamenniy Zaton kalesinin de yıkılabileceği tavizlerinin verilebileceği bildirildi. Osmanlıların tüm diğer istekleri ise geri çevrilecekti. Özellikle de Taganrog'un yıkılması konusunda kesinlikle taviz verilmeyecekti. T. K. Kırlova, a.g.m., s. 261.

⁹⁴ Akdes Nimet Kurat, **Prut** ..., s. 87–88.

istedi⁹⁵. Gerçekten de Ruslar, bu tarihlerde bir yandan kuzey savaşlarında önemli mücadeleler verirken bir yandan da Karadeniz'e yönelik faaliyetlerine devam etmekteydiler. Çar Petro, Azak Kalesini tabyalar, kuleler ve topraklarla eskisinden daha sağlam hale getirdi. Kalenin çevresine Rus aileler yerleştirerek burayı önemli bir şehre dönüştürdü. Gemi yapımında tecrübesiz olduğu için Azak'a, Fransa, İngiltere, Hollanda, İspanya, Cenova ve Venedik'ten yüksek ücretlerle gemici ve gemi ustaları getirdi. Tatarların akınlarını önleyebilmek için Azak'tan Or Kapıya kadar ve Azak kıyılarından Kuban Nehri ağzına kadar birçok kule ve palankalar yaptırdı ve buralara askeri birlikler yerleştirdi⁹⁶. Çar Petro, Taganrog'da kurulan deniz üssünde gemi yapımına devam ettirirken, Dnepr nehrini kullanarak da Karadeniz'e çıkmayı hedeflediğinden bu nehrin aşağı kısmına, Kameniy Zaton ve Samara adlarıyla iki kale inşa ettirmişti. Bu kaleler, Rusların Karadeniz yönünde yapacağı askeri hareketler için hem dayanak hem de çıkış noktaları olacaktı. Bu nedenle bu iki kaleye önemli miktarda askeri malzeme yerleştirildi⁹⁷. Rusların bu

---

⁹⁵ Cemal Tukin, a.g.e., s. 58.

⁹⁶ Silahtar Fındıklılı Mehmet, **Nusretname**, Sadeleştiren. İsmet Parmaksızoğlu, cilt II, fasikül I, İstanbul 1966, s. 123.

⁹⁷ Akdes Nimet Kurat, s. **Türkiye...** s. 17. Rusların bu faaliyetleri Kırım Tatarlarını oldukça telaşa düşürmüş ve Kırımlılar, sınır boylarında ortaya çıkan tehlikeyi ve Ruslara karşı akın yapma isteklerini bir raporla İstanbul'a bildirdiler. Fakat Sadrazam Hüseyin Paşa, Ruslarla yapılan barışın bozulmasını istemediğinden, Rusların barış şartlarına aykırı davranmalarının bilinmesine rağmen Kırımlılara barışı bozmamaları tembih edildi. Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s. 123-124. İlber Ortaylı'nın da tespitiyle, 18. Yüzyılın başlarında

faaliyetleri Osmanlı Devleti tarafından da yakından takip edildi. Osmanlı Devleti Azak Kalesi Rusların eline geçtikten sonra Kırım ve Karadeniz'in korunması için Kerç Boğazı'nın biraz yukarısında Yenikale adıyla bir kale inşa etti⁹⁸. Kuban Nehri kıyısı ve gerekli görülen yerlere de yeni istihkâmlar yaptı⁹⁹.

Genel olarak 1704 yılının başlarında iki devlet arasındaki ilişkilerde bazı gerginlikler yaşanmışsa da Rusya adına olumlu bazı gelişmeler de oldu. Tolstoy önce İstanbul'daki diğer devletlerin temsilcileriyle sonra da herkes ile görüşme özgürlüğüne kavuştu. Osmanlı topraklarına ticaret yapmaya gelen Rus tüccarlarına bazı avantajlar sunuldu. 1704 yazında Tolstoy, İstanbul Antlaşmasından sonra esir alınan Rusları bulma ve serbest bırakma hakkını elde

---

Kırım Hanlığı, Rusya'nın yükselen gücü ve tehlikesine karşı Osmanlı Devletinden daha radikal kararlar alınması taraftarıydı. Bunda Rusya'nın Kırım sınırlarına giderek yaklaşması ve yukarıda anlatıldığı üzere sınır boylarında yaptığı askeri hazırlıkların önemli etkisi vardır. İlber Ortaylı, "Kırım Hanlığının Ocak 1711 Tarihli Bir Ünersali", **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişimler, Makaleler I**, Ankara 2000, s. 365.

⁹⁸ Kerç Boğazında yapılan bu kale artık Azak kalesinin yerini alacaktı. Bu kaleyle, Azak Denizi'ne giren ve çıkan gemiler kontrol altına alınabilecekti. Aynı zamanda Kırım, Kuban Nehri ve Kafkas kıyıları da bu kale sayesinde korunabilecekti. Yenikale hakkında daha fazla bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Prut ...**, s.49–53. Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s.135.

⁹⁹ Mustafa Nuri Paşa, **Neteyücül Vukuat**, Hazırlayan: Neşet Çağatay, c. III-IV, Ankara 1987, s. 25; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 177; Akdes Nimet Kurat, **Türkiye...**,s. 17.

etti. Sultan tüm Tatar ülkelerine Rusya ile barışın korunması yönünde emirler gönderdi. Tolstoy'a göre Osmanlıların böyle davranmasında 3 neden vardı. Bunlar, Rusya'nın artan askeri gücü, Osmanlıların, Venedik ve Avusturya ile savaşı düşünceleri ve Osmanlı soylularına gönderilen hediyelerdi. İki devlet ilişkilerindeki bu olumlu gelişmeler 1704 yılında Rus-Osmanlı ticari ilişkilerine de yansdı. Tolstoy, Azak üzerinden Osmanlı Devleti ile Rus ticaretinin başlaması için girişimlerde bulundu. Görüşmeleri nasıl yürüteceğine dair gelen talimatta, Tolstoy'un sadece ticari konularda görüşmeleri yürütme yetkisinin olduğu belirtiliydi. Bunun nedeni Ruslar, yapılacak görüşmelerde Osmanlıların ticari konuların yanında İstanbul Antlaşmasının maddelerini tekrar gözden geçirmelerine fırsat vermek istememeleriydi. Ticaret görüşmeleri Rusların istekleri doğrultusunda gerçekleşme de yani Ruslar Karadeniz'de gemi bulundurma ve serbest ticaret yapma istekleri kabul edilmese de görüşmeler iki ülke ilişkilerini olumlu etkiledi ve Tolstoy'un İstanbul'daki konumunu güçlendirdi. Kuzeyde İsveç ile mücadele devam ederken, güneyde Osmanlı Devleti ile ilişkilerin iyi gitmesi Ruslar için çok önemliydi. Bu başarısından dolayı Tolstoy ödüllendirilip maaşı arttırıldı¹⁰⁰.

İki ülke arasındaki bu olumlu gelişmeler sonrasında Ekim 1704'te, İstanbul Antlaşması gereğince, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında sınırların tespiti için çalışmalar başladı. İlk olarak Kuban tarafındaki Azak sınırı Rus ve Osmanlı uzmanlarından oluşan özel komisyon tarafından yerinde tespit edildi. Bir yıl sonra da Dnepr yakınlarındaki sınırlar belirlendi¹⁰¹. Sınırların belirlenmesi

---

¹⁰⁰ T. K. Krilova, a.g.m., s.264-267.

¹⁰¹ Svetlana F. Oreškova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s. 31.

sırasında Osmanlı devlet adamları Rusya'nın sınırlarını Dnepr Nehri kıyılarına çekmek isterken, Rus devlet adamları ise sınırları Bug nehrine kadar genişletmek için çaba sarf ettiler¹⁰². 22 Ekim 1705'te çalışmalar neticelenmiş ve yeni çizilen sınırlarla Rusların nüfuz alanları genişletildi¹⁰³. Bu durum Kırımlılar ve Zaporog Kazakları arasında memnuniyetsizlik uyandırdı. Sınırların belirlenmesi sorunu çözümlenmesine rağmen iki devlet arasındaki ilişkiler tam anlamıyla düzelmedi. Fakat savaşa da dönüşmedi¹⁰⁴.

1706 yılının sonbaharında Lehistan tahtına Rus yanlısı Lehistan Kralı II. August'un yerine İsveç yanlısı Stanislav Leshinskiy'in geçmesi ve İsveç ordularının Avrupa'nın merkezine kadar ilerlemeleri, Kuzey Savaşı'nın seyrinde yeni bir durum yarattı. Bu yeni durum da Rusya, İsveç'e karşı müttefikini kaybettiği gibi Lehistan tehlikesiyle karşı karşıya geldi. Stanislav Leshinskiy, 1707 yılında İstanbul'a bir elçi göndererek, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile Rusya'ya karşı ittifak yapmanın yollarını aradı. Yine 1707 yılı içerisinde Fransızlar da Osmanlı Devletini Rusya'ya karşı savaşa çekebilmek için diplomatik faaliyetlerde bulundular. Ancak bunda başarılı olamadılar¹⁰⁵. Avrupa diplomatik çevrelerinde 1707 yılında, İsveç Kralı XII. Şarl ve Lehistan Kralı

---

¹⁰² Joseph Von Hammer, a.g.e., c. 7, s. 119.

¹⁰³ Sınırların tespit edilmesi çalışmalarının barışçıl bir şekilde çözümü Petro'yu oldukça memnun etti. Petro, dönemin Rus dış politikasını yönlendiren F. A. Golovin'e memnuniyetini bildirir bir mektup yazdı. Svetlana F. Oreşkova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s.31.

¹⁰⁴ Akdes Nimet Kurat, **Prut** ..., s. 91.

¹⁰⁵ V. E. Şutoy, a.g.m., s. 109; 117-118.

Stanislav Leshinskiy'in Osmanlı Sultanıyla Rusya'ya karşı anlaşma yaptıklarına dair ısrarlı söylentiler dolaşmaya başladı. Osmanlılar ile İsveçlilerin ittifak yaptıklarına dair haberler Ukrayna'dan da gelmekteydi. Tolstoy'un bu konuyla ilgili hiçbir haber göndermemesi ve sessizliği karşısında endişelenen ve Osmanlıların Tolstoy'u kandırabileceğinden korkan Petro, kuryesini İstanbul'a gönderdi ve durum Tolstoy'a soruldu. Tolstoy, Osmanlı devlet adamlarıyla yapmış olduğu görüşmelerden sonra Osmanlıların herhangi bir düşmanca düşünce taşımadıklarını ve savaş hazırlıkları hakkındaki söylentilerin çok abartılmış olduğuna dair bilgi verdi. Osmanlı Devleti, İsveç ve Lehistan ile birlikte Ruslara karşı harekete geçmeyi isteyen Kırım Hanı'nın da isteklerini geri çevirip, Kırım Tatarlarının barışı bozmalarını yasakladı¹⁰⁶.

1708 yılında Rusya için kritik bir süreç başladı. Lehistan Kralı Stanislav Leshinskiy Moskova'ya doğru ilerliyordu. Don Nehri kıyılarında ve Başkirlerde ayaklanmalar çıktı. Ukrayna eski Hetmanı Mazepa, XII. Şarl ile birlikte hareket etmeye başladı¹⁰⁷. 1708 yılının sonlarında Kırım Hanlığı'na Rusya aleyhtarı olduğu bilinen Devlet Giray ikinci defa getirildi. Ayrıca Avrupa'da Osmanlıların Rusya'ya savaş açacağına dair haberler yeniden yayılmaya başladı¹⁰⁸. Ayrıca

---

¹⁰⁶ T. K. Krılova, a.g.m., s. 268-270.

¹⁰⁷ V. A. Artamanov, "O Russko-Krımskih Otnoshenijah Kontsa XVII- Nachala XVIII vv.", **Obşestvenno-Politiçeskoe Razvitie Feodalnoy Rossii**, Moskva 1985. s. 77.

¹⁰⁸ V. E. Şutoy, a.g.m.,s. 160; T. K. Krılova, a.g.m., s. 270.

Petro'nun Voronej'den Azak ve Taganrog'a gitmesi¹⁰⁹ de İstanbul'da olumsuz değerlendirilebilirdi. Poltava savaşı öncesindeki bu olumsuz tablo nedeniyle Petro, III. Ahmet'e bir mektup göndererek, İstanbul anlaşmasına sadık kalacağını tekrarladı. Azak ve Voronej'deki faaliyetlerle ilgili İstanbul'daki elçisi Tolstoy'un açıklamalarda bulunacağını söyledi¹¹⁰. Bu mektupla Petro, İstanbul anlaşmasına sadık kaldığını göstererek olası bir Kırım Hanı ile İsveç ittifakını engellemeyi amaçladı. Gerçekten de bu sıralarda Kırım Hanı Devlet Giray ile XII. Şarl arasında Ruslara karşı birlikte hareket etmek için görüşmeler başladı. Bunu haber alan Osmanlı Devleti de Kırım Hanına, Ruslara karşı harekete geçmemesi ve Rusya ile yapılan barışa aykırı hareket etmemesi doğrultusunda emirler gönderdi¹¹¹. Böylece Petro, yazmış olduğu bu mektupla istediği amaca ulaştı. Muhtemel bir Kırım-İsveç ittifakını önledi. Bunun sonrasında da Poltova'da İsveç'i yenilgiye uğrattı. Burada Tolstoy'un İstanbul'daki diplomatik faaliyetlerinin de etkili olduğunun altını çizelim. Tolstoy, Petro'nun Azak'a

---

¹⁰⁹ B. H. Sumner, **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 1993, s. 18.

¹¹⁰ **BOA, NMH**, Nr,6, s. 174-175.

¹¹¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya...**,s. 258-259. Bununla birlikte Kırım Hanının Rus deniz ve kara kuvvetlerinin faaliyetleri hakkında gönderdiği rapor üzerine Osmanlı Devleti, Kerç Boğazını korumak için tedbir olarak donanmasını Kerç'e gönderdi. Gönye Sancakbeyi Selim Bey de Trabzon yöresinden toplayacağı 3000 yeniçeri ile Yenikale'nin muhafızlığına getirildi. Ayrıca İstanbul'dan da 200 topçu gönderildi. Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s. 252.

yapmış olduğu gezinin İstanbul’da uyandırdığı endişeleri ortadan kaldırmak adına, Rusya’nın Azak’ta Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanca bir siyaset izlemediği, burada bulunan gemilerin Osmanlı Devleti’ni tehdit unsuru olmadığı, eski gemiler olduğu yönünde açıklamalarda bulundu. Bu açıklamalardan kısa bir süre sonra kardeşi Azak Valisi İ. A. Tolstoy’dan aldığı mektupta onun açıklamalarını destekleyecek nitelikteydi. İ. A. Tolstoy, mektubunda “Petro’nun Azak’a geldiğinde, eskimiş tamir gerektiren gemileri görünce derhal o gemileri yok etme emri verdiğini, çünkü Çar’ın kaledeki barışın sonsuza dek süreceği ümidinde olduğunu” yazıyordu. Mektupta ayrıca gemilerin imhasının iki devlet sınırlarının çözüme kavuşturulması için 1708 Ağustos’unda Azak’a gelmiş olan Osmanlı temsilcisi Ali Ağa’nın huzurunda yapıldığı belirtilmişti. Tolstoy kardeşinden gelen bilgilerle Osmanlı devlet adamlarının endişelerini ortadan kaldırdı¹¹².

İki devlet arasında zaman zaman gerginleşen fakat savaşa dönüşmeyen ilişkiler, Petro’nun, 27 Haziran 1709’de Poltova’da İsveç ordusunu yenilgiye uğratmasından sonra yeni bir sürece girdi. Bu yenilgi üzerine İsveç Kralı XII. Şarl ve onunla birlikte hareket eden Ukrayna Hetmanı Mazepa Osmanlı topraklarına sığındı. İsveç Kralını takiben Rus orduları Osmanlı topraklarına girdiler¹¹³. Bu olay iki devlet arasında yeni bir savaşın çıkmasına zemin hazırladı.

---

¹¹² A.P. Glagoleva, “Russko-Turetskie Otnoşeniya Pered Poltavskim Srajeniem”, **Poltava, k 250 Letiyu Poltavskogo Srajeniya**, Sbornik Statey, Moskva 1959, s. 142. A.P. Glagoleva, yapmış olduğu çalışmada Azak donanmasının Osmanlı Devleti’ni tehdit edecek güçte ve sayıda olmadığını ortaya koymuştur. 143; 147.

¹¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 179.

Poltova Savaşından galibiyetle çıkan Petro, III. Ahmet'e yazmış olduğu bir başka mektubu elçisi vasıtasıyla İstanbul'a gönderdi. Petro bu mektubunda, aradaki dostluk ve yapılan barış gereği, III. Ahmet'ten Poltava yenilgisi sonrası kendisine sığınmış olan XII. Şarl'ın kabul edilmemesini ve kendi halkından olup kendisine ihanet etmiş olan Ukrayna Kazakları eski Hetmanı Mazepa'nın iadesini istedi¹¹⁴. Bu teklifinin kabul edilmeyişinden sonra yeni bir mektup daha gönderen Petro, daha sert ifadeler kullanarak, hiç olmazsa İsveç Kralının gözetim altına alınmasını ve Mazepa'nın bir an önce iadesi isteğini yeniledi¹¹⁵. Mektupta ayrıca Petro, düşmanının ve kendisine ihanet etmiş birinin himaye edilmesinin dostluğa uygun bir hareket olmadığını da vurguladı¹¹⁶. Osmanlı Devleti, Çarın bu isteklerine de olumlu cevap vermedi. Hatta İsveç Kralının himaye edilmesini kararlaştırdı¹¹⁷. Bu sorun, 5-11 Ocak 1710 tarihinde yenilenen İstanbul Antlaşması için yapılan görüşmeler sırasında Rus elçisi Tolstoy tarafından gündeme getirildi. Yenilenen anlaşmaya İsveç Kralı XII. Şarl'ın İsveç'e dönüşü konusunda ilave bir madde de konuldu. Buna göre İsveç Kralı, 500 kişilik Osmanlı askeriyle Lehistan sınırına kadar getirilecek sonrasında Rus askerleri eşliğinde İsveç'e gidecekti¹¹⁸.

---

¹¹⁴ **BOA, NMH**, Nr:6, s. 176.

¹¹⁵ Aynı istekler Çar tarafından yazılan bir sonraki mektupta da tekrarlandı. **BOA, NMH**, Nr:6, s. 188-189.

¹¹⁶ **BOA, NMH**, Nr:6, s. 177-178.

¹¹⁷ Akdes Nimet Kurat, **Prut** ..., s. 117.

¹¹⁸ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 133-134.

Antlaşmanın yenilenmesinden sonra Çar Petro, 28 Temmuz ve 29 Ekim 1710 tarihlerinde III. Ahmet'e yazmış olduğu mektuplarda, yapılan anlaşma gereğince İsveç Kralı'nın bir an önce Osmanlı topraklarından çıkarılmasını istedi. Özellikle, yazmış olduğu ikinci mektubunda, Çar, uzlaşmacı tavrının yanı sıra tehdidkar bir tutum da ortaya koydu. Petro, İsveç'in Baltık kıyılarındaki şehirlerini ele geçirmesine rağmen, İsveç'in kuvvetli Pomeranya ordusunun Lehistan'a girme tehlikesinden dolayı Osmanlı Devleti ile barışın devam etmesi yönünde çaba sarf etmeye devam etti. Petro, bu dönemde güney sınırlarını güven altına alabilmek adına gerekli önlemlerin alınmasını da ihmal etmedi. Bundan sonraki süreçte, İsveç Kralı XII. Şarl, Kırım Hanı Devlet Giray¹¹⁹ ve İstanbul'daki Fransız elçisinin III. Ahmet'i Rusya'ya karşı savaşa çekme faaliyetleri başladı¹²⁰. Rusların, barışa aykırı faaliyetleri ve Osmanlı sınırları içerisine girip Osmanlı Devletine sığınmış olan İsveç Kralı ve askerlerine saldırmaları¹²¹ ve ayrıca Balkanlardaki Rum, Ortodoks ve Slav unsurları Osmanlı Devleti'ne karşı

---

¹¹⁹ İstanbul'a gelerek Padişahın huzuruna çıkan Kırım Hanı Devlet Giray Han, Padişaha, Rusların dostluğuna güvenilir ve onların yaptıklarına dair verilen raporlar görmezlikten gelinirse, Kırım ile Rumeli'nin yanı sıra İstanbul'unda tehlikeye düşeceğini bildirdi. Ayrıca Han, Osmanlı reayası ile olan yakın olan ilişkisinden de bahsetti. Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s. 264.

¹²⁰ Bertil Haggman, "Poltava'nın Neticesi: Rusya'yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Tatar Stratejileri 1709-1714", **EMEL**, sayı: 220, Mayıs-Haziran 1997, s. 10-11; Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 154-162.

¹²¹ Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s. 265-266, Mehmet Raşid, a.g.e., s. 340-341.

kışkırtmaları savaşı kaçınılmaz hale getirdi. İki devlet arasındaki savaş Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açmasıyla başladı.

Karadeniz'e yönelik faaliyetler tam olarak bitmeden, Osmanlılar ile mücadeleye girmek Petro'nun istemediği bir durumdu. Ama biraz önce de değinildiği gibi iki taraf arasında savaş kaçınılmaz bir hale geldi. Ruslar için Osmanlılar ile yapılacak savaş, kendilerine Karadeniz kapılarını açabilecek nitelikte önemli bir savaştı. Çar'ın kendi topraklarında değil de Osmanlı topraklarında savaşmayı istemesinin bir nedeni de bu olsa gerektir. Savaşta yaşanılacak başarısızlık durumunda, İstanbul Antlaşmasıyla elde edilen kazanımların elden gitmesi ihtimali de vardı. Fakat savaştan önce bu ihtimalin Çar Petro tarafından pek dikkate alınmadığı, kendisine ve ordusuna çok güvendiği görülmektedir. Çar Petro'nun kendi topraklarından yüzlerce kilometre uzakta mücadeleye girmesi de bunun bir kanıtıdır. Çar Petro'nun bu güveni hissetmesinde, Boğdan Beyi Dimitiri Kantemir ile Eflak Beyi Brankovan'ın kendisiyle birlikte hareket edecekleri sözünü vermelerinin ve Balkanlar ile Tuna boylarındaki Hıristiyan halkın Osmanlılara karşı ayaklanacaklarını düşünmesinin de önemli bir payı vardı.

Sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Lehistan Ukraynası'ndan Boğdan topraklarına giren Çar Petro, burada hem ordusunun iaşesi konusunda yaşadığı sıkıntılar hem de Osmanlı ordusundan önce Prut nehriindeki Falçı geçidini tutabilmek için güneye doğru harekete geçti. Fakat hızlı bir şekilde hareket eden Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Falçı geçidini Ruslar gelmeden önce geçti. Tahminlerinden önce Falçı'yı geçen Osmanlı ordusunu karşısında gören Petro, geri çekilmek istemişse de Kırım kuvvetlerinin

geri çekiliş yolunu kapatmasıyla, her bakımdan kendisinden üstün Osmanlı ordusu tarafından Prut Nehri kenarında bulunan Novi Stanilesçe mevkiinde kuşatıldı. Petro, çaresiz bir şekilde barış istemek zorunda kaldı. Neticede Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 22 Temmuz 1711'de Prut Antlaşması imzalandı¹²².

Petro bu sefer sırasında Hıristiyan halktan beklediği yardımı alamadı. Rusya'nın Karadeniz'e yönelik faaliyetleri içerisinde, Hıristiyan halktan kendisine yönelik yardım istemesi ve Hıristiyan halka Osmanlı Devletine karşı ayaklanma çağrısında bulunması, Osmanlı Devletine karşı kullandığı yeni bir silahtı. Fakat Rusya'nın bu politikası başarılı olamadı. Güney Hersek ve Karadağ'da küçük yerel ayaklanmalar olmuşsa da Ortodoks köylüler arasında kitlesel bir ayaklanma gerçekleşmedi. Boğdan Beyi Dimitiri Kantemir ve Eflak Beyi Brankovan Rusya ile anlaşmalarına rağmen, Brankovan, yapılan mücadelenin sonucunu bekledi. Rusya'nın yenilgisi üzerine de Osmanlı Devletine bağlılığını yeniledi. Kantemir'in yardımı ise Rusya'nın Prut'taki yenilgisini önleyecek nitelikte olmadı¹²³. Ama burada şunu söyleyelim ki, iki devlet arasında daha sonra yapılacak savaşlarda Rusya, bu silahı daha organize bir şekilde kullanmaya çalışacaktır.

---

¹²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, cilt:4, kısım:1, Ankara 1995, s.79-83. Prut seferi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat'ın, **Prut ...**, s. 323-525.

¹²³ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar)**, Çeviren: İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç, c.I, İstanbul 2006, s.73-74; B. H. Sumner, a.g.e.,s. 46-47;90.

Prut Antlaşmasıyla Ruslar, Taygan, Yeni Kale (Samara), Kamennıy Zaton kalelerini yıkacaklar ve Azak Kalesini Osmanlılara teslim edeceklerdi. Ruslar, Lehistan ve ona tabii olan Barabaş ve Potkalı ile Kırım Hanına tabii Kazaklara müdahale etmeyeceklerdi. Osmanlı topraklarına karadan ticaret için gelenler ve gidenler dışında İstanbul'da Rus elçisi bulunmayacaktı. Ruslar, Müslüman esirleri Osmanlılara teslim edecekler ve Osmanlı Devleti'ne sığınmış olan İsveç Kralı XII. Şarl'ın memleketine gitmesine engel olmayacaklardı. Osmanlılar Rus halkını, Ruslar da Osmanlı halkını tahrik etmeyeceklerdi¹²⁴.

Bu maddelerin Çar Petro tarafından kabulü, Rusların Prut'ta ne kadar zor bir duruma düştüğünü gösterir. Yapılan Antlaşmayla Ruslar, İstanbul Antlaşmasının tüm kazançlarından vazgeçtiklerini ortaya koydular. Bu durum Rusların Karadeniz'e çıkabilmek için Azak, Taygan ve Varonej'de yapmış oldukları tüm çalışmaların boşa gitmesi demektir. Çar Petro, en büyük ideallerinden biri olan, Karadeniz'e çıkma idealini, hayatı ve özgürlüğü için feda etmek zorunda kaldı.

Prut'ta köşeye sıkıştırılan Çar ve ordusunun kurtulabilme ihtimali mucizelere kalmışken, Baltacı Mehmet Paşa'nın barış teklifini kabul etmesi hem o dönemde hem de günümüzde oldukça eleştirilmiştir. Çar Petro'nun zor durumdan kurtulduktan sonra, Prut Antlaşması'na sadık kalmaması eleştirileri daha da arttırmıştır. Çar Petro henüz Osmanlı topraklarındayken, XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarından ayrılışına kadar, Prut Antlaşması'nı uygulamama kararı aldı. Çar,

---

¹²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. IV, kısım 1, Ankara 1995, s. 84.

bu konuda, Prut Antlaşması sonrası Osmanlılara esir olarak verilen Şafirov¹²⁵ ile Azak Kalesi Kumandanı Apraksin'e talimatnameler gönderdi¹²⁶. Aralık 1711'de III. Ahmet'e bir mektup gönderen Petro, Osmanlı Devleti ile arasındaki dostluğun bozulma nedeninin İsveç Kralı olduğunu, O'nun Osmanlı topraklarından çıkması durumunda Azak Kalesi'nin teslim edilip, Taygan Kalesinin de yıkılacağını bildirdi¹²⁷. Rusların barış şartlarını yerine getirmemesi üzerine Osmanlılar, Rusya'ya sefer yapma kararı aldı. Sefer hazırlıklarının yapılması için de Eyalet valileri ve ilgili diğer yerlere emirler gönderildi. Bu durum üzerine Şafirov ve Şeremetiev durumun ciddiyetini Çar'a raporla bildirdiler. Raporlarında barış şartlarının yerine getirilmemesinin Osmanlı Padişahını kızdırdığını, bundan dolayı barışa sebep olanları cezalandırdığını ve savaş hazırlıkları yapılması emrini verdiğini bildirdiler. Çar daha önce barış şartlarını yerine getirmeyi sürekli ertelerken, durumun ciddiyetini anladı¹²⁸. Azak Kalesi'nin teslim edilmesi, Taygan'ın yıkılması ve Lehistan'dan birliklerinin çıkartılması işini hızlandırmaya karar verdi. Çar, 22 Ocak 1712'de Petersburg'dan, III. Ahmet'e yazdığı mektupla da Ruslar tarafından antlaşmanın

---

¹²⁵ Şafirov ve Şeremetiev Çar'ın Prut Antlaşması maddelerini yerine getirene kadar, Osmanlılarda esir olarak kalacaklardı. T. K. Krilova, a.g.m., s. 272.

¹²⁶ Akdes Nimet Kurat, **Prut** ..., s. 597- 599.

¹²⁷ Çar mektubunda ayrıca, Osmanlıların iki ay içinde boşaltılmasını istediği Azak Kalesinin bu süre içerisinde boşaltılmasının zor olduğunu, gecikmenin asla kötüye yorulmamasını istedi. Petro'nun göndermiş olduğu mektup için bkz. Cemal Tükin, a.g.e., s. 63.

¹²⁸ Silahtar Fındıklılı Mehmet, a.g.e., s. 277-279.

tüm şartlarının yerine getirildiğini bildirdi¹²⁹. Gerçekten de Ruslar bu tarihlerde, Kamenny Zaton ve Samara Kalelerini yıkıp, Azak Kalesini teslim etmişlerdi. Bu gelişmeler Osmanlılar üzerinde olumlu etkiler yaptı¹³⁰. Bu olumlu etkilere İngiliz elçisi Sutton ve Hollanda elçisi Colier'in arabulucukları¹³¹ da eklenince, Ruslar ve Osmanlılar arasında 5 (16) Nisan 1712'de İstanbul Antlaşması imzalanarak, Prut Antlaşması yenilendi¹³².

Yenilenen antlaşma ile Prut Antlaşmasına eklenen maddeler gereğince Ruslar, 3 ay içerisinde Lehistan'dan askerlerini çekecek ve Lehistan'ın iç işlerine karışmayacaklardı. Dnepr'in batı taraflarından sadece Kiyev'e yakın topraklar Ruslarda kalacak, "Seç" Osmanlıların himayesine girecekti. Ruslar kendilerine ait olan Çerkes Kirman (Çerkask) ile Azak arasında kale yapmayacaklardı. İki devlet arasında 25 yıl barış olacaktı¹³³.

---

¹²⁹ T. K. Krilova, a.g.m.,s. 272-273.

¹³⁰ Akdes Nimet Kurat, a.g.e., s. 667,700-701.

¹³¹ İngiltere ve Hollanda'nın Rusya'nın yanında yer almasında, uzun zamandan beri Rusya ile yaptıkları Arhengelsk'teki ticaret sonrasında oluşan sağlam ekonomik temellere dayanan dostluğun da önemli etkisi vardı. T. K. Krilova, "Russkaya Diplomatiya na Bosfore v 1711-1714 gg.", **Mejdunarodnie Svyazi Rossii v XVII-XVIII vv. (Ekonomika, Politika i Kultura)**, Moskova 1966, s. 411.

¹³² Krilova, s. 411-412; Krilova, "Russko-Turetskie ...", s.273.

¹³³ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çeviren: Nilüfer Epçeli, c. 4, İstanbul 2005, s. 264; T. K. Krilova, a.g.m., s. 273; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 92.

Antlaşmanın yenilenmesine rağmen Ruslar, Lehistan'daki birliklerini geri çekmedikleri gibi, Lehistan'ın iç işlerine de karışmaya devam ediyorlardı. Bu durum İstanbul'da Ruslara karşı olumsuz bir havanın oluşmasına ve tekrar savaş kararı alınmasına neden oldu. İstanbul'daki Rus elçileri Yedikule'ye hapsedildi ve III. Ahmet savaş için gerekli hazırlıkların yapılması emrini vererek Edirne'ye hareket etti¹³⁴. III. Ahmet, Ruslar ile ilişkilerde temel sorun olarak görülen XII. Şarl'ın ülkesine gönderilmesi için de emirler verdi. XII. Şarl'ın mevsimin uygun olmadığı bahanesiyle gitmek istememesi üzerine, İsveçliler ile Osmanlı-Tatar askerleri arasında çatışma çıktı ve XII. Şarl zorla Dimetoka'ya getirildi. Osmanlı-İsveç ilişkilerinin kötüye gitmesini fırsat bilen Şafirov ve Tolstoy, Hollanda elçiliği sekreteri Tiels aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne müzakereleri yenilemeyi teklif ettiler. Bu teklifin kabul edilmesiyle iki devlet arasında Mart 1713'ten itibaren görüşmeler başladı. Görüşmeler, Kırımlıların ısrarlı bir şekilde, antlaşmaya Çarın kendilerine yıllık haraç vermelerine dair bir madde koydurmak istemelerinden dolayı kesilme noktalarına gelmişse de Kırımlıların istekleri kabul edilmedi. Yapılan görüşmeler sonrasında Edirne Antlaşması imzalandı¹³⁵.

27 Haziran 1713'te imzalan antlaşmanın yedi maddesi İstanbul Antlaşmasıyla aynıydı. İstanbul Antlaşması'nda Ruslar 3 ay içerisinde Lehistan'ı boşaltacaklarken, yenilenen anlaşmayla 2 ay içerisinde burayı boşaltacaklardı. Ruslar, XII. Şarl'ın Osmanlı koruması altında Lehistan'dan yurduna dönmesini kabul ediyordu. Dnepr Nehri'nin diğer tarafında olan Kazaklar, şehirleri ve

---

¹³⁴ Nicolae Jorga, a.g.e., s. 265; T. K. Krılova, a.g.m., s. 274.

¹³⁵ T. K. Krılova, "Russko-Turetskie ...", s. 275; Krılova, "Russkaya Diplomatiya ...", s. 414.

kaleleriyle eskiden olduğu gibi Rus Çarı'nın egemenliğinde olacaklardı. Nehrin sağ sahilindeki Kiyev ve ona bağlı palangalar ile Kiyev Kalesi'nin sınırı IV. Mehmet zamanında olduğu gibi Ruslarda kalacaktı. Bundan başka, Ruslar Dneper Nehrinin sağ tarafından çekileceklerdi. Azak Kalesi ile Çerkes Kirman arasına iki devlet de kale yapmayacaktı. Samara ve Orel Nehirleri arasında, Samara tarafı Osmanlı Devletinde, Orel tarafı ise Ruslarda kalacaktı. Orel ve Samara Nehirlerinin başlarından, Don Nehri ve Azak'a kadar olan arazi ve Azak, Rusya'nın eline geçmeden önce olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalacaktı¹³⁶. Böylece Rusya bütün Zoporojye bölgesini kaybediyordu¹³⁷.

Prut Barışı ve sonrasında onun yenilenmesiyle ortaya çıkan İstanbul ve Edirne Antlaşmalarını bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirmeler yapıldığında Rusların çok büyük kayıplara uğradıkları görülür. Rus tarihçi Artamonov'un tespiti de bu yöndedir. Artamonov'a göre; Batılı tarihçilerin Prut'ta Çar Petro'nun özgürlüğü karşılığında "gülünç bir fiyat ödediği" şeklinde yapılan yorumlar yanlıştır. Rusya 1713 yılına kadar, Prut felaketini ağır bir şekilde ödedi. Ruslar, Prut Antlaşmasıyla 1711'de Don Nehri ağzını, 1712 İstanbul Antlaşması'yla Batı Zoporojye Bölgesini, 1713 Edirne Antlaşması'yla da Doğu Zoporojye Bölgesini ve Lehistan'a karşı uygun bir savaş alanını kaybetti. Ayrıca, 3 yıla yakın bir süreyle Kuzey seferlerinin iptal edilmiş olması, Poltova Savaşı'yla kazanılmış olan prestijin kaybedilmesi ve Lehistan'a ayak basmasının bile yasaklanması, Rusların kayıplarının ne kadar büyük

---

¹³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 97; İsmail Danişmend, a.g.e., s. 7; Nihat Erim, a.g.e., s. 55-59.

¹³⁷ Svetlana F. Oreşkova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s. 32.

olduğunu ortaya koyar¹³⁸. Güneydeki Rus topraklarının yeniden Kırım Tatarlarının saldırılarına açık hale geldiğini de burada belirtmek gerekir.

Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın kazançlarına bakıldığında durum daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Osmanlılar, Prut, İstanbul ve Edirne Antlaşmaları'yla Karadeniz'e yönelik Rus baskısı ve tehdidini ortadan kaldırdı. Aynı zamanda Prut'ta kazanılan başarı Osmanlı Devleti'ne cesaret ve güven verdi. Bu cesaret ve güven, Osmanlılarda, Rusları tekrar yenebilecekleri veya en azından savaş tehdidiyle Çar'ı barışa zorlayıp istediklerini yaptırabilecekleri yönünde bir düşüncenin oluşmasına neden oldu. Prut Antlaşması'ndan sonra çok kısa aralıklarla Ruslara karşı alınan 2 savaş kararı da buna kanıt olarak gösterilebilir. Kırım Hanlığı ise bu antlaşmalar sonunda üzerindeki Rus baskısından tamamıyla kurtuldu. Ruslar tarafından Azak Kalesi'nin Osmanlılara tesliminden ve Taygan, Kamenniy Zaton ve Samara Kaleleri'nin yıkılmasından sonra Kırım Tatarları, 1713 ilkbaharında Rus ve Ukrayna topraklarına 3 büyük saldırıda bulundular. Bu saldırılar sırasında Tatarlar, Kiyev'e kadar gitmişler ve 20 bine yakın esir olarak geri dönmüşlerdir¹³⁹. Bu durum Rusya'nın güney sınırlarında güven sorununun ortaya çıktığının bir göstergesidir.

Edirne Antlaşması sonrasında Çar Petro, Rusya'nın yönünü tamamıyla Baltık Denizine, Kuzey Savaşlarına çevirdi. Bu nedenle Çar, güneyde barış siyaseti izleyip, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin bozulmamasına özen gösterdi.

---

¹³⁸ V. A. Artamonov, **Rossija i Rech' Pospolitaja Posle Poltavskoy Pobedi (1709-1714)**, Moskova 1990, s. 157; V. A. Artamonov, "O Russko-Krımskih ...", s. 81-82.

¹³⁹T: K. Kırlova, "Russkaya Diplomatiya ...", s. 414.

Osmanlılar da Karadeniz'deki Rus tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra, Mora için Venedikliler ile mücadele hazırlıklarına başladıklarından Ruslarla ilişkilerin bozulmaması yönünde bir politika izledi. Bunun için III. Ahmet, Kırım Hanı ve sınır boylarındaki Tatar ve Osmanlı Beyleri'ne Ruslarla barışın korunması yönünde emirler gönderdi¹⁴⁰. Ayrıca III. Ahmet, Ruslar ve Lehistanlılar ile yeni gerginlikler oluşmaması için de 1714'de XII. Şarl, Stanislav Leshinskiy ve Zoporojye Kazaklarını Osmanlı sınırlarından çıkarılmalarını sağladı¹⁴¹.

1714'te çıkan Osmanlı-Venedik Savaşı, Rusya'nın Kuzey Savaşları'yla daha rahat bir şekilde ilgilenmesini sağladı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Kuzeyde yeni bir savaşı göze alamayacağını bilen Petro, Osmanlıların bu zor durumundan yararlanarak, 1715 sonlarında birliklerine Lehistan'a girme emrini verdi. İstanbul'a gönderdiği elçisi Natali aracılığıyla da, Kırım Tatarları'nın Rus topraklarına yaptıkları akınlarının durdurulmasını ve İstanbul'da Rus elçi ve sekreterlerinin tekrar kalması izninin verilmesini istedi¹⁴². Osmanlı Devleti, Tiels aracılığı ile verdiği cevapta, Kırım Hanlığına gerekli uyarıların yapılacağını fakat İstanbul'da daimi bir Rus elçisinin kalmasının mümkün olmadığını bildirdi¹⁴³.

---

¹⁴⁰T. K. Krılova, a.g.m. s. 445.

¹⁴¹V. A. Artamonov, *Rossija i Rech'...*, s. 159; B. H. Sumner, a.g.e., s. 64-65.

¹⁴²T. K. Krılova, "Russko-Turetskie ...", s. 276-277; Cemal Tukin, a.g.e., s. 65.

¹⁴³Tukin, s. 66. Osmanlı Devleti'nin Kırım Tatarlarına yapmış olduğu uyarılara rağmen Tatarlar, Rus topraklarına akınlar yapmaya devam ettiler. Bu nedenle Natali, 1718'de ikinci defa İstanbul'a gönderildi. Ruslar, yapılan saldırıların durdurulmasını isterken, uzlaşmaz bir tavır yerine barışı korumaya yönelik bir

Rusya adına İstanbul'daki gelişmeleri Tiels takip etmeye devam etti. Osmanlı-Venedik mücadelesi devam ederken, Avusturya'da Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Osmanlı Devleti bu savaşta başarısızlığa uğradı ve Avusturya ile Pasarofça Antlaşmasını imzaladı¹⁴⁴. Osmanlı Devleti için bu zor dönemde, İstanbul uluslararası çıkar çatışmalarının merkezi haline geldi ve İstanbul'daki diplomatik dengeler tamamen değişti. Rusların Baltık'ta sabitlenmesini engellemek için İngiliz eksenli İngiltere-Avusturya-Lehistan birliği oluştu. Bu birlik Osmanlı Devletini, Rusya ile savaşa çekme çalışmalarına başladı. Bu dönemde Rusya için İstanbul'da daimi bir diplomatik temsilcinin bulunmasının önemi daha da arttı. Osmanlılar ile savaş Rusları çok zor duruma düşüreceğinden Petro, A. Doshkov adındaki elçisini İstanbul'a gönderdi. Doshkov'un görevi, iki ülke arasında imzalanmış anlaşmalara Rusya'nın sonuna kadar uyacağı teminatını Sultan'a sunarak, Rusya ile Osmanlı arasındaki dostluk ilişkisinin korunmasını ve güçlendirilmesini sağlamaktı.¹⁴⁵ Pasarofça Antlaşmasıyla kendisini Avrupa'dan dışlanmış gören ve son savaşta müttefik olarak gördüğü Fransa'dan hiç destek alamayan Osmanlı Devleti Rusya ile bu Avusturyalılar arasındaki anlaşmazlıkları büyük bir ustalıkla kullandı. Uzun süren görüşmeler sonrasında, İstanbul'daki Fransız elçisi Bonnac'ın da yardımıyla, Ruslar ile Osmanlılar arasında 5 Kasım

---

tavir içinde oldular. L. A. Nikiforov, **Vneşnyaya Politika Rossii v Poslednie Godı Severnoy Voynı Niştadtskiy Mir**, Moskova 1959, s. 258.

¹⁴⁴ T. K. Krılova, a.g.m., s. 277-278.

¹⁴⁵ L. A. Nikiforov, a.g.e., s. 260.

1720’de İstanbul Antlaşması imzalandı¹⁴⁶. İstanbul Antlaşması, iki devlet arasında daha önce imzalanan Edirne Antlaşmasının maddelerinin tekrarı niteliğindedir. Antlaşmadaki önemli bir yenilik, Ruslara İstanbul’da daimi bir elçi bulundurma hakkının verilmesiydi¹⁴⁷. İmzalanan antlaşma sonrasında güneyde olası bir savaş tehdidini ortadan kaldıran Rusya, kuzey sorununu çözmek için yönünü tamamıyla kuzeye çevirdi. Kuzeyde Baltık Denizine çıkabilmek için yapılan uzun mücadeleler sonrasında Rusya, İsveç’i yenilgiye uğratarak, 30 Ağustos 1721’de İsveç ile imzaladığı Nishdat Barışı’yla Baltık kıyılarına çıktı¹⁴⁸. Kuzeyde yapılan mücadelenin başarıyla bitmesi Rusya’ya, Karadeniz’e çıkmak için aynı anda iki cephede değil de tek cephede mücadele etme imkânına da kavuşturdu¹⁴⁹.

1.2. 1736–1739 Rus-Osmanlı Savaşı Ve Belgrat Antlaşması

Kuzey sorununun Rusya adına başarılı bir şekilde çözülmesinden sonra Petro’nun güney sorununa ya da daha doğrusu Karadeniz’e çıkış sorununa çözüm araması beklenebilirdi. Fakat Petro, ülkesinin Kuzey Savaşları’ndan hem askeri

---

¹⁴⁶ B. H. Sumner, a.g.e., s. 79-81; T. K. Krılova, “Russko-Turetskie ...”, s. 277-278.

¹⁴⁷ O. P. Markova, **Rossija, Zakavkaze İ Mezhdunarodnie Otnoshnija v XVIII Veke**. Moskva 1966. s. 24; N. A. Smirnov, “Bor’ba Russkogo İ Ukrainskogo Narodov Protiv Agressii Sultanskoy Turtsii V XVII-XVIII vv.” **Vossoedinenie Ukrain S Rossiey (1654-1954)**, Moskva 1954. s. 384.

¹⁴⁸ V. A. Zolotarev- İ. A. Kozlov, a.g.e., s. 22.

¹⁴⁹ M. V. Masaev, **Prisoedinenie Krıma k Rossii**, Simferopol 1997. s. 89.

hem de ekonomik olarak yıpranarak çıkmasının yanı sıra muhtemelen Prut'ta yaşamış olduğu büyük yenilginin de etkisiyle yönünü Karadeniz'e değil de Hazar Denizi'ne çevirmiştir.

Hazar kıyıları Petro Hükümeti'ni sadece ticari anlamda değil stratejik ve askeri bakımdan da ilgilendiriyordu¹⁵⁰.1722'de Petro'nun Hazar Denizi kıyılarına yaptığı askeri sefer Rusya'yı, Osmanlı Devleti ile karşı karşıya getirdi. İki ülke arasında 12 Haziran 1724'te İstanbul'da bir antlaşma imzalanarak, İran toprakları paylaşıldı. Bu paylaşımın, Rusya'nın Hazar Denizi yönündeki güney sınırlarının Kafkas Dağlarının güneyine kadar genişlemesi, Rusya'nın, Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki pozisyonunu sağlamlaştırdı. Aynı zamanda bu durum Kırım Hanlığı'nın Kabarday, Dağıstan ve Kuban'daki Müslüman halkları Rusya'ya karşı yönlendirmesini de zorlaştırdı¹⁵¹. Petro böylelikle, Rusya'yı Baltık Denize çıkardıktan sonra, Rusya'nın Hazar Denizindeki konumunu da güçlendirdi. Petro'nun önünde şimdi çözülmeyi bekleyen Karadeniz sorunu duruyordu. Fakat Petro'nun ömrü bu sorunu tekrar gündemine almasına yetmedi. 28 Ocak 1725'te öldü. Petro, çok istemesine rağmen Karadeniz'e çıkmayı başaramadı. Burada şunu söyleyelim ki, Petro, belki Rusya'yı Karadeniz'e çıkaramadı ama İngiliz tarihçi

---

¹⁵⁰ V.S. Bobilev, **Vneshnjaja Politika Rossii Epohi Petra I**, Moskva 1990.s. 150. Petro bu seferle, Rusya'nın elindeki Hazar kıyısındaki vilayetleri, Astarhan ve diğer güney bölgelerini güven altına almayı hedeflediği gibi, Rusya-İran arasındaki ticareti ve ticaret yollarını da güven altına almayı hedefledi. G. A. Nekrasov, **Rol Rossii v Evropeyskoy Mejdunarodnoy Politike 1725-1739 gg.**, Moskva 1976. s. 75.

¹⁵¹ O. P. Markova, a.g.e., s. 25-31; V. S. Bobilev, a.g.e.,s. 157.

B.H. Sumner'in de çok önemli tespitiyle Rusya'yı Osmanlı Devleti karşısında üstün konuma getirecek bir yola soktu¹⁵². Özellikle siyasi, askeri, sanayi ve ekonomi alanlarında yaptığı yenilikler, Rusya'nın kalkınmasında önemli adımlar oldular¹⁵³.

Petro'nun ölümünden sonra Rus tahtına I Ekaterine geçti. Ekaterina, Hazar ve Karadeniz bölgelerindeki ciddi problemleri bir kenara bırakarak, 1725 yılı sonlarıyla 1726 yılı başlarında Rusya'nın dış politikasının yönünü "Holstein" ve "Kurland" sorunlarına Batlık'a çevirdi. Holstein Düküne yardım etme çabalarının sonuçsuz kalmasından sonra Rusya, Hazar Denizi ve güneydeki topraklarının güvenliği sorununu gündeme aldı¹⁵⁴.

Kırım Tatarları tarafından 1725 ile 1735 yılları arasında Poltova ve Mirgorod'daki alay birlikleriyle, Bahmut, Kafkasya, Don ve Ukrayna'daki diğer bölgelere saldırılar yapılmaktaydı. Devamlı saldırı tehdidinden dolayı Rusya, güneyde büyük askeri birlikler bulundurmaya zorunda kalıyordu. Sürekli saldırı tehdidini ortadan kaldırmanın yanı sıra Rusya'nın Doğulu ve Batılı devletlerle hayati önem taşıyan ticareti için de güneyde güvenliğin sağlanması ve bununla birlikte Karadeniz'e açılması ve oradaki pozisyonunu güçlendirmesi gerekiyordu. Bu sorunun çözülmesi için Rusya, XVIII. Yüzyılın 30'lu yıllarının başından

---

¹⁵² B. H.Sumner, a.g.e., s. 5.

¹⁵³ Petro'nun yapmış olduğu yenilikler için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Rusya** ..., s. 263-269.

¹⁵⁴ G. A. Nekrasov, a.g.e., s. 78.

itibaren askeri tedbirler almaya başlayıp, uzun ve titiz diplomatik bir hazırlığın içine girdi¹⁵⁵.

Askeri tedbir olarak; 1730'da Rus tahtına çıkan Anna döneminde, 1731'de gerçekleştirilen askeri-organizasyon faaliyetlerinden sonra Rus ordusunun sayısı 129 bine ulaştı¹⁵⁶. 1731 ile 1735 yılları arasında, Dniepr Nehri ile Kuzey Don Nehri arasında güçlendirilmiş Ukrayna hattı yapıldı. Daha sonra bir ucu Poltova ve Kharkov illeri ile diğer ucu ise neredeyse güçlendirilmiş Ann hattına kadar uzanan Ekaterinoslav ili arasında bir hat daha yapıldı. Bu hat boyunca 20 milis alayı yerleştirildi. Don Nehrinin ağzında İmparatoriçe Anna'nın adıyla onurlandırılan, Aziz Ann adında yeni bir kale inşa edildi¹⁵⁷. Askeri birliklerin yiyecek ve diğer gerekli ihtiyaçlarının karşılanması için önemli hazırlıklar yapıldı. Petro tarafından Osmanlı Devleti ile olası bir savaş için Ukrayna'nın güneyinde bazı stratejik bölgelerde temelleri atılan kaynaklar kullanılamaz durumdaydı. 1732 yılında bölgeye incelemeler yapmak için gelen General Keyt, kaynakların özensiz bir şekilde muhafaza edilmesinden dolayı bozulduğu ve çürüdüğünü

---

¹⁵⁵ N. İ. Kazakov-G. A. Nekrasov, "Vostoçnaja Problema v 1725-1735 gg. Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 gg. İ Vzaimootnoşeniya Rossii s İnostrannimi Derjavami vo Vtoroy Polovine 1730-x godov", **Oçerki İstorii SSSR Period Feodalizma Rossija vo Vtoroy Çetverti XVIII v. Narodı SSSR v Pervoy Polovine XVIII v.** Moskva 1957, s. 365; G. A. Nekrasov, a.g.e., s. 74-75, 244.

¹⁵⁶ N. İ. Kazakov- G. A. Nekrasov, a.g.m., s. 374.

¹⁵⁷ George Vernadsky, **Political and Diplomatic History of Russia**, Boston 1936. s. 244.

görerek, bir rapor hazırladı. Raporda Petro zamanında oluşturulan ambarların boş olduğu ve ancak Ukrayna'dan alınacak ekmekle doldurulabileceğini yazdı. Ekmeklerin bir kısmının Rus köylerinden (büyük bir kısmı Tombovskaya'dan) bir kısmının ise peşin parayla Ukrayna köylerindeki pazarlardan alınması kararlaştırıldı¹⁵⁸.

Rusya bu dönemde Zaporojye Kazaklarını himayesine almak için de çalışmalar yürüttü. Rus Hükümeti, Zaporojye Kazaklarına, onların ihtiyaçlarını karşılayacağı, suçlarını affedeceği, onları Rus sınırları içerisine alacağı yönünde yazılar gönderdi. Rusya'nın böyle davranmasında Zaporojye Kazaklarını askeri bir güç olarak kullanma düşüncesinin yanı sıra Lehistan, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti'nin yardımıyla güçlendirilip, Kırım Hanı ile Rus topraklarına saldırma tehlikesini ortadan kaldırma düşüncesinin de önemli bir yeri vardı. Kendisine Zaporojye Kazaklarıyla ilgili fikri sorulan İstanbul'daki Rus elçisi Nepluyev'de Çariçe'ye onları hemen himayesi altına almayı önerdi. Nepluyev, Çariçe'ye yazmış olduğu mektupta şunları yazdı: "... eğer Rusya onları koruması altına almayı kabul etmezse Osmanlı Devleti onları kendi silahı olarak kullanacaktır. Ayrıca Zaporojye Kazaklarını himayesi altına almaz ve onlara verdiği sözleri yerine getirmezse Ukrayna halkı da hayal kırıklığına uğrayacak ve Kırım Hanından yardım isteyeceklerdir". Rusya ile Zaporojye Kazakları arasında yapılan görüşmeler sonrasında Kazaklar, Rus topraklarına geçmeyi ve eğer Rusya ile Osmanlı Devleti arasında barış bozulursa Rusya'nın yanında savaşa girmeyi kabul ettiler. İstanbul'a bir mektup gönderilerek, Nepluyev'e Osmanlı

---

¹⁵⁸ İ. N. Melnikova, *Borba Rossii s Turtsey v 30-x Godah XVIII veka i Ukrayna//*

Uçenie Zapiski İnstituta Slavnovedeniya, T. I, Moskva, Leningrad 1948, s.

Devleti'nden Zaporojye Kazakları ile ilgili bir soru geldiğinde şu şekilde yanıt vermesi istendi. Zaporojye Kazaklarının uzun yıllardan beri Rusya himayesinde yaşadıklarını, Kırım tarafında yaşamaya başladıklarında ise Rusya'nın buna karışmadığını ve müdahalede bulunmadığını, Kazakların Kırım Hanı'nın davranışlarından memnun kalmayarak Rus topraklarına geçmeye karar verdiklerini belirtmesi istendi¹⁵⁹.

Bu askeri hazırlıkların yanı sıra, diplomatik hazırlık olarak da; 1720'li yıllarda İstanbul'da Rusya aleyhtarı bir politika izleyen ve Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı savaşa teşvik eden İngiltere ile 1734 yılında ticari bir anlaşma yapılarak bir yakınlaşma sağlandı¹⁶⁰. 1726'da Avusturya ile yapılan İttifak Antlaşması 1732'de yenilendi ve 1733'de Lehistan tahtı için yapılan mücadelede Fransa'ya karşı birlikte hareket edildi. Avusturya'nın da desteğiyle Lehistan tahtına çıkarılan III. August'la, Lehistan ile dostluk kuruldu. İran ile 1729,1732 ve 1735 yıllarında yapılan antlaşmalarla, Petro döneminde Hazar bölgesinde ele geçirilen ve önemli sayıda Rus birliklerini meşgul eden topraklardan vazgeçilerek, İran ile birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yapıldı. Yine bu dönemde Danimarka ile yakınlaşıldı. İsveç ile 1724'te kurulan ittifak 5 Ağustos 1735'te yenilendi¹⁶¹. Böylece Rusya, uzun bir diplomatik hazırlık sonrasında, güney

---

¹⁵⁹ Melnikova, a.g.e. s.

¹⁶⁰ George Vernadsky, a.g.e.,s. 243; G. A. Nekrasov,a.g.e.,s. 244.

¹⁶¹ Nekrasov, a.g.e., s. -80. Böylece 1730'lu yıllarda Rusya'nın tek engeli olarak Fransa kalmıştı. 1720 ve 1730'lu yıllarda Fransa diplomasisi, Osmanlı Sultanını ve İsveç'i Rusya'ya karşı silahlı mücadeleye girmesi için kışkırtıyordu. Fransa özellikle Lehistan'daki taht mücadelesinde yaşamış olduğu başarısızlıktan sonra,

probleminin çözümünü mümkün kılacak elverişli bir uluslararası ortam hazırladı¹⁶². Bu dönemde İstanbul'da bulunan Rus elçileri İ. Nepluyev ve A. Veşnyakov'da Petersburg'a gönderdikleri raporlarında Osmanlı Devletine karşı savaş çağrılarında bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti ile çıkan anlaşmazlıklarda Rusya'nın çıkarlarını korumakla birlikte Osmanlı Devleti'nin askeri ve politik durumunu yakından takip edip rapor sunmakla görevli olan elçiler, Petersburg'a

---

Lehistan'da kaybettiği konumu geri alabilmek ve Rusya'nın Karadeniz'de güçlenmesini engellemek için "Doğu Bariyeri" propagandasına başladı. Bu politikanın amacı, Rusya'ya düşman ülkelerden bir birlik oluşturarak Rusya'nın Avrupa'ya açılan yollarına "bariyer" kurmaktır. Fransızlar bu bariyere, uç noktalarını oluşturan İsveç ve Osmanlı Devleti dışında, Prusya ve Lehistan'ın da katılması için diplomatik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Fransa'nın "doğu bariyeri" politikası, yükselişleri ve düşüşleriyle 1789 devrimine kadar sürdü. Bu bariyer asla Rusya'nın önünde sağlam ve sarsılmayacak bir engel olmadı. İsveç ve Prusya birkaç kez yer değiştirdiler, Lehistan ise genellikle Rusya'nın yanında yer aldı. G. A. Sanin, "Problema Çernomorskih Prolivov vo Vneşnoy Politike Rossii XVIII. v.", **Rossiya i Çernomorskie Prolıvı (XVIII-XX stoletiya)**, Moskva 1999. s. 44-45.

¹⁶² Bu hazırlıkların yapılmasında en önemli rolü Baron Osterman oynadı. Çariçe Anna'nın tahta çıkışından sonra, Rusya'nın siyasetinde en etkili kişi olan Osterman'a göre, Rus diplomasisinin en önemli görevi Karadeniz'e bağlantı kurmaktır. Bunun için gerekli diplomatik hazırlıkların yapılmasının yanı sıra, Petro'nun gerekli hazırlığı yapmadan Balkanlara doğru ilerleyişi yanlısının tekrarlanmaması gerektiğine inanıyordu. George Vernadsky, a.g.e., s. 243-244.

gönderdikleri raporlarında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı ağır iç sorunlar ve İran ile yapmış olduğu savaş yüzünden, Rusya'ya karşı hemen bir savaşı başlatma gücünde olmadığını rapor ediyorlardı. Elçiler raporlarında ayrıca Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum nedeniyle açılacak savaşta Rusya'nın kazancının sadece güney sınırlarının güvenliğini sağlamakla sınırlı kalmayacağını belirtiyorlardı. Elçilerin düşüncelerine göre, Rus ordularının Dnyestr ve Tuna'ya yapacakları seferler sırasında Balkan yarımadası halkları da Rus ordularını destekleyecekler ve sonuçta köküne kadar çürümüş olan Osmanlı Devleti parçalanacaktı. Elçilerin gönderdikleri raporlarda “Osmanlıların kökünü kazıma”, “Petro'nun düşüncelerini gerçekleştirme”, Rusya için o kadar elverişli koşulların 100 yıl sonra da tekrar gelmeyebileceği şeklinde ifadeler yer alıyordu. Şulman'ın da ifade ettiği gibi elçilerin değerlendirmelerinde doğruluklar olduğu gibi olayları abarttıkları da görülüyordu. Elçilerin savaş çağrılarına rağmen Rusya, yukarıda anlatılan hazırlıkları tamamlayana kadar Osmanlı Devletine karşı barış politikasını 1735 yılına kadar değiştirmede¹⁶³.

Rusya 1735'te, Kırım Hanının, Kırım, Rus ve Osmanlılar arasında sahipliği tartışmalı olan ama Rusya'nın kendisinin olarak kabul ettiği, Kabartay üzerinden Rus sınırlarını ihlal ederek, Kafkas ötesine sefer düzenlemesini savaş nedeni sayarak, Kırım'a savaş açtı¹⁶⁴. General M.İ. Leontiev önderliğinde 1735 yılının sonbaharında Kırım'a sefer düzenleyen Ruslar, sefer hazırlıklarının tam olarak yapılmamasından ve mevsimin uygun olmamasından dolayı başarısız

---

¹⁶³ E. B. Şulman, **Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 godov i Politiceskaja Svjazi Moldavii i Valahii s Rossiey**, Moskva 1963. s. 10-16.

¹⁶⁴ Evgeniy Anisimov, **Anna İoannovna**, Moskva 2002, s. 273.

olarak geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlılara karşı savaş resmi olarak, 1736 yılının ilkbaharında ilan edildi¹⁶⁵.

1736 ile 1739 yılları arasında yapılan Rus-Osmanlı Savaşı sırasında Ruslar, 1736 ve 1737'de Kırım'ın içlerine kadar ilerleyip, Akmesçit, Gözleve ve Bahçesaray'ı tahrip ettiler. 1736'da Azak, 1737'de Özü, 1739'da Hotin Kalelerini ele geçiren Ruslar, Boğdan'a girip, Yaş şehrini aldılar. Rusya'nın müttefiki olarak 1737'de Osmanlı Devleti'ne savaş açan Avusturyalılar, savaşın başlarında başarı kazanmalarına rağmen daha sonra Osmanlılar tarafından yenilgiye uğratıldılar ve barış yapmak zorunda kaldılar. Avusturyalıların savaştan çekilmesi, İsveçlilerin Osmanlı Devletiyle ittifak yaptığı söylentilerinin çıkması ve seferler sırasında çıkan salgın hastalıklar ile iklim şartlarından dolayı önemli kayıpların yaşanması Rusların, Karadeniz yönündeki planlarını gerçekleştiremeden 1739 Belgrat Antlaşması'nı imzalamalarına neden oldu¹⁶⁶.

18 Eylül 1739'da imzalanan Belgrat Antlaşması'nın, 3. maddesiyle; Azak Kalesi yıkılacak ve arazisi tarafsız olarak boş bırakılacaktı. Ruslar, eskiden beri Moskova Devleti'nin toprağı olan Don Nehri'nde olan Çerkaski Adası ile Azak arasında bir kale yapacaktı¹⁶⁷. Osmanlı Devleti ise Kuban ile Azak arasında bir

---

¹⁶⁵ N. İ. Kazakov- G. A. Nekrasov, a.g.m., s. 375.

¹⁶⁶ 1736-1739 Rus-Osmanlı Savaşı için daha fazla bilgi için bkz, L.G. Beskrovnyy, **Russkaja Armija i Flot v XVIII Veke**, Moskva 1958, 247-257; M. V. Masaev, a.g.e., s. 91-101; G. A. Sanin, a.g.m., s. 46-49; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 250-294.

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi adlı çalışmasında Çerkaski Adası ile Azak arasında kale yapacak olan devletin Osmanlılar olduğunu yazar. İsmail

kale yapacaktı. Yıkılan Taygan Kalesi'nde de bina yapılmayacaktı. Moskova Devleti, Azak ve Karadeniz'de ticaret ve savaş gemileri yapmayacaktı. Ruslar, bu anlaşmayla Azak Kalesi'ni elde edemedi ama Azak Kalesi'nin yıkılıp arazisinin boş bırakılmasını sağlayarak, bölgede önemli bir tehditten kurtulduğu gibi bölgede Osmanlı Devleti'nin askeri olarak önemli bir üsten mahrum kalmasını da sağladı. Rusların, Azak Denizi ve Karadeniz'de savaş gemisi ve ticari gemi yapamayacak olmaları, Karadeniz'e çıkıp ticaret yapma ve Azak Denizi ile Karadeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı askeri rekabet yapabilme düşüncelerini yine gerçekleştiremedikleri anlamına geliyordu.

Antlaşmanın 5. Maddesine göre Osmanlı Devleti'ne bağlı Kırım Tatarları ve diğer Tatar taifeleri ile Ruslara bağlı Kazak ve Kalmuklar arasındaki mücadele

---

Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., cilt:4, s. 293. Ali İbrahim Savaş'ta "Takrir-i Ahmet Merami Efendi (Azak Muhaddidi Ahmet Merami Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporları)", adlı çalışmasında Uzunçarşılı'nın yapmış olduğu yanlışlığı dikkatsizlik sonucu tekrarlamıştır. Aslında Savaş'ın yapmış olduğu çalışma da Ahmet Merami Efendi ile Rus General Repnin arasında geçen konuşmalarda kaleyi yapacak olan devletin Ruslar olduğu açıktır. Ali İbrahim Savaş, "Takrir-i Ahmet Merami Efendi (Azak Muhaddidi Ahmet Merami Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporları)", **Belgeler**, cilt: XVI, sayı: 20, yıl: 1994-1995, Ankara. s. 160-162. Rus tarihçiler Oreškova-Ulçenko, Kazakov-Nekrasov ve Beskrovniy da, Çerkaski Adası'nda kaleyi yapacak olanların Osmanlılar değil Ruslar olduğunu yazarlar. Svetlana F. Oreškova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s. 35 ; N. İ. Kazakov- G. A. Nekrasov, a.g.m., s. 392. L. G. Beskrovniy, a.g.e., s. 258.

son bulacaktı. Osmanlı Devleti'ne bağı olanlar ile Kırım Tatarları Rus şehir ve kasabalarına akın yapıp zarar vermeyecekler ve esir almayacaklardı. Kırım Tatarlarının, Rus topraklarına yapacakları akınların önlenmesi, Rusya'nın güney topraklarının güvenliğinin sağlanması bakımından oldukça önemliydi.

Antlaşmanın 9. Maddesine göre İki devlet arasındaki ticaret, Osmanlıların diğer devletlere tanıdığı şartlar gereğince yapılacaktı. Buna göre Rus tüccarları, Karadeniz'de ticareti Osmanlı reayasına ait gemilerle yapacaklardı¹⁶⁸. Rus tüccarlarının, Osmanlı reayasının gemileriyle ticaret yapmaya başlayacak olmaları da önemli bir gelişmeydi. Böylece Rusya, savaş öncesi güney sınırlarını güven altına alma ve Karadeniz'de ticaret yapma düşüncesini, kısmen de olsa gerçekleştirmiş oldu.

1.3. 1768–1774 Rus-Osmanlı Savaşı Ve Rus-Osmanlı İlişkileri

Belgrat Antlaşması, Rus-Osmanlı ilişkilerinin uzun bir süre barış içinde devam etmesini sağladı. Bu durum her iki tarafın antlaşmadan çok memnun kalmalarından dolayı değil; Rusya'nın uluslararası ve iç sorunlar yaşaması, Osmanlı Devleti'nin ise İran tehdidi ve sosyal-ekonomik sıkıntılar yaşaması nedeniyleydi¹⁶⁹. Belgrat Antlaşması gereğince iki devlet arasında sınırların tespit edilmesi ve yapılacak kalelerin yerlerinin belirlenmesi çalışmaları 1741'de tamamlandı¹⁷⁰. 1739'da beliren İsveç tehdidinin giderek artmasından dolayı

---

¹⁶⁸ Belgrat Antlaşması'nın tüm maddeleri için bkz. Ahmet Cavid, s. 239-242.

¹⁶⁹ A. S. Tveritnova, “K İstorii Russko-Turetskih Otnoşeniy V Elizavetinskoe Vremja”, **Sovetskoe Vostokovedenie**, VI, Moskova-Leningrad, 1949, s. 312;317.

¹⁷⁰ Sınırların tespit edilme çalışmaları için bkz. Ali İbrahim Savaş, a.g.m.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin şartlarını kabul etti. Böylece Rusya, daha önce İsveç ile ittifak antlaşması yapan Osmanlı Devleti ile ilişkilerini düzeltip yönünü İsveç'e çevirdi¹⁷¹.

İsveç sorununun 1743'de başarılı bir şekilde çözümünden sonra Rusya, Avusturya tahtı için yapılan savaşa girebilmek için 1747'de Osmanlı Devleti ile yeni bir anlaşma yaptı. Bu dönemde yaşamış olduğu iç ve dış sorunlar nedeniyle de Osmanlı Devleti'ne karşı barış politikası izlemek zorunda kaldı. Karadeniz yönünde aktif bir siyaset izlemeyip, barış yoluyla Karadeniz'e çıkmayı hedefledi. Bu nedenle Rus Hükümeti, İstanbul'da bulundurduğu elçileri titizlikle seçiyor, Osmanlı Devleti'nin iç politikasını dikkatli bir şekilde takip ediyordu. Elçilerden özellikle Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik durumunu incelemeleri ve Rus Hükümeti'nin kendi dış politikasında kullanabileceği bilgileri toplamaları isteniyordu¹⁷².

Avusturya tahtının mirası için yapılan savaştan çıktıktan sonra Rusya'nın dış politikasının hedefinde, 1748 yılından beri açık bir şekilde Rus karşıtı politika izleyen Prusya Kralı Fredirich'e karşı girişilecek savaşın hazırlıkları yer alıyordu. Dolayısıyla 1750'li yılların başlarında da Rus Hükümeti'nin Osmanlı Devleti ile

---

¹⁷¹ Romyana Mihneva, **Rossiya i Osmanskaya İmperiya v Mejdunarodnih Otnoşeniyah v Seredine 18 veke (1739-1756)**, Moskva 1985. s. 127.

¹⁷² Romyana Mihneva, a.g.e., s. 128-129. Ayrıca elçilerden İstanbul'daki Fransız ve İsveç temsilcilerinin faaliyetlerini de yakından takip etmeleri isteniyordu. Uzun yıllar İstanbul'da kalan Aleksey Veşnyakov (10 yıl), Adrian Nepluev (5 yıl) ve Aleksey Obreşkov (yaklaşık 20 yıl) Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikasına yönelik önemli raporlar tutmuşlardır. A. S. Tveritnova, a.g.m.,s. 318.

barışın devam ettirilmesi yönünde bir politika izlemesi gerekiyordu. Bununla birlikte Rusya, Karadeniz'e yönelik gelecekteki stratejik hedeflerini temel alarak, güneyde Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile olan sınır boylarını güçlendirmeye devam ediyordu. Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile olan askeri sınır bölgelerinden Sırp göçmenler getirilerek, 1751'de "Yeni Sırbistan" 1752-1753 yıllarında da "Slav Sırbistan" adlı yeni yerleşim alanları oluşturuldu. Böylece Rusya, yabancı göçmenleri sınır boylarına yerleştirerek, hem sınır topraklarının savunmasını sağlayacak hem de bu toprakların ülke ekonomisine katılmasını sağlayacaktı. Bahmut yakınlarında kurulan Yeni Sırbistan'ın korunması için 1754'de İngul Kasabası'nda Aziz Elizaveta Kalesinin temeli atıldı. Aziz Elizaveta Kalesi için seçilen yer, Belgrat Antlaşmasına aykırı olmamasına rağmen Osmanlılarla ilişkilerin gerilmesine neden oldu. İstanbul'daki Rus elçisi Obreşkov, kalenin Osmanlı sınırından uzak Rus sınırlarında inşa edildiğini bildirmesine rağmen, Osmanlı Devleti kalenin yıkılmasını istiyordu. Rusya'nın Prusya'ya karşı müttefiki konumundaki İngiltere ile Avusturya da gerginliğin ortadan kaldırılması için kale inşaatının durdurulması taraftarıydılar. Her iki devlette Rusya'nın Osmanlı Devleti ile mücadele içine girmesini istemiyordu. Fransa ve Prusya ise Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı kışkırtmaktaydılar. Rusya, Osmanlı Devleti ile bir sorun yaşamak istemediğinden dolayı Obreşkov aracılığıyla kale inşaatının durdurulduğunu bildirdi. Rus Hükümeti yaklaşan savaş öncesinde (1756-1763; Yedi Yıl Savaşları), Karadeniz'de güç dengelerini bozmak istemediğinden dolayı, Osmanlı Devletine taviz vermek zorunda kaldı. Böylece Fransa ve Prusya'nın Osmanlı Devletini Rusya'ya karşı savaşa çekme çabaları da

boşa gitti. Güney de sorunun çözülmesiyle Rusya, Prusya'ya karşı savaşa katıldı¹⁷³.

5 Ocak 1762'de İmparatoriçe Elizaveta öldü. Onun ölümü üzerine Rus tahtına geçen III. Petro'nun Prusya hayranı olması, Rusya'nın YediYıl Savaşları'ndan çekilmesine neden oldu. III. Petro'nun saltanatı 1762'de yapılan saray darbesi ile çok kısa sürdü. Saray darbesi ile eşi II. Ekaterine Rus tahtına oturdu¹⁷⁴. II. Ekaterina'nın saltanatının ilk yıllarında Rus dış politikasının yönü Lehistan ve İsveç ilişkileri üzerine odaklandı. Karadeniz'e yönelik politika ikinci planda kaldı¹⁷⁵. 1763'te Lehistan Kralı August'un ölümü üzerine, Lehistan tahtına Fransa taraftarı birisinin geçme ihtimali Rusya'yı endişelendirdi. Bu durumda Lehistan'ın Fransa'nın "doğu bariyerine" girmesi kesinleşirdi. Bundan dolayı Rusya, daha önce Peterburg'da elçi olarak bulunan Kont Stanislav Ponyatovski'nin adaylığına destek verme kararı aldı. Rusya'nın desteği ile Lehistan tahtına Stanislav Ponyatovski seçildi. Lehistan'da Rusya'nın güçlü etkisinde bir hükümetin iş başına getirilmesiyle batı sınırları güven altına alındı. Böylece, Karadeniz yönünde Osmanlı Devleti ile savaşabilmek için batı sınırlarında sakin ve güvenli bir ortam oluşturulmuş oldu¹⁷⁶.

Lehistan'a yapılan müdahale Osmanlıların tepkisi ile karşılandı. Ponyatovski'nin kendisine karşı oluşan muhalefeti ortadan kaldırabilmek için

---

¹⁷³ Romyana Mihneva, a.g.e., s. 108-110; 128-129.

¹⁷⁴ Kezban Acar, **Başlangıcından 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi**, Ankara 2004, s. 147-148.

¹⁷⁵ Svetlana F. Oreşkova-Natalya Yu. Ulçenko, a.g.e., s. 39.

¹⁷⁶ G.A. Sanin, a.g.m., s.50.

Rusya'dan askeri yardım istemesi ve Rus askerlerinin muhalifleri yenilgiye uğrattıktan sonra Osmanlı topraklarına sığınan Lehlilerin yanı sıra Osmanlı halkını da öldürmeleri, Osmanlıların Rusya'ya savaş ilan etmesine neden oldu¹⁷⁷. Savaş Kırım'ın Rus topraklarına saldırısıyla başladı. Bu saldırı Rus topraklarına yapılan son büyük Kırım saldırısı oldu¹⁷⁸.

Lehistan meselesinin çıkmasından sonra Rusya, yapmış olduğu diplomatik anlaşmalarla, 1768–1774 Osmanlı savaşı sırasında kendisine karşı bir koalisyonun oluşmasını engelledi. 1764'te Prusya ile yapılan ittifak ile Rusya'ya yapılacak bir saldırı durumunda Prusya'nın desteğini elde etti. Anlaşma gereğince Prusya, Rus-Osmanlı savaşı çıkması durumunda Rusya'ya her yıl 400 bin ruble para yardımında bulunacaktı. 1766 yılında İngiltere ile ticaret anlaşması imzalandı. Yapılan anlaşmayla İngiltere, ticari ihtiyaçları nedeniyle, Rusya'nın İsveç ve Lehistan politikasını desteklemeyi kabul etti¹⁷⁹. 1768 yılında Danimarka ile de

---

¹⁷⁷ Ruslar, Osmanlı topraklarına yapılan bu saldırıları Lehistanlı Haydamaklar'ın yaptığını bildirdi. Osmanlılar, Ruslardan ordu birliklerini Lehistan'dan çekmesini istedi. Ruslar bu isteği kabul etmeyince Osmanlılar Ruslara savaş ilan etti. L. G. Beskrovnyy, a.g.e., s. 463.

¹⁷⁸ G. A. Sanin, a.g.m.,s. 53.

¹⁷⁹ Bu anlaşmanın yapılmasında İngiltere'nin Rus metali, ekmeği ve ormanına duyduğu ihtiyaç kadar, Fransa ile yeni bir savaşta Rusya'nın desteğini alma düşüncesinin de önemli bir yeri vardır. İngilizler, 1760'lı yıllardan başlayıp 1780'li yıllara kadar, Rusya'nın Karadeniz yönünde yayılmacı politikasını hoşgörü ile karşılıyordu. Bu hoşgörü, İngiltere'nin Rusya'daki ekonomik çıkarları ile doğrudan bağlantılıydı. İngilizler, Rusya'yı ne ticari olarak ne de askeri deniz

anlaşma imzalandı. Böylece Rusya 1736–1739 savaşları öncesinde olduğu gibi, 1768–1774 savaşları öncesinde de kendisine uygun uluslar arası bir ortam hazırladı¹⁸⁰. Osmanlı Devleti ise Rusya'ya savaş ilan etmiş olmasına rağmen, savaş öncesi sınır boylarında yapılması gereken hazırlıkları ve düzenlemeleri yapmadı. Bu hazırlıklar yapılmadığı için Rus saldırıları başarılı bir şekilde gelişti. Ruslar, 1769'da Hotin Kalesi ve Eflak-Boğdan'ı ele geçirdi. 1770'de Kartal'da Osmanlı ordularını büyük bir yenilgiye uğrattıktan sonra Ruslar, Kuzeybatı Karadeniz'de Osmanlı Devleti'nin savunma stratejisinin önemli noktaları İsmail, Kili, Bender, Akkerman ve İbrail Kalelerini ele geçirdi¹⁸¹. İngilizlerin yardımıyla Baltık'tan Ege Denizi'ne gelen Rus donanması Çeşme'de Osmanlı donanmasını yaktı. 1771'de Kırım'ı işgal eden Ruslar, Kefe, Kerç ve Yeni Kale'yi de ele geçirdi. Fokşan ve Bükreş'te iki devlet arasında barış görüşmeleri yapılmışsa da bir sonuç alınamadı. Rusların Kozluca'da kazanmış olduğu başarıdan sonra iki

---

devleti olarak kendilerine rakip görmüyorlardı. A. P. Bajova, “Diplomatiya Pri Ekaterine II. İ Pavle I (1762-1801 gg) :V Gornile Voyn i Revolyutsionnih Potryasenniy ”, **İstoriya Vneşnoy Politiki Rossii XVIII vek**, Moskova 1998, s. 115; L. G. Beskrovniy, a.g.e., s. 462.

¹⁸⁰ L. G. Beskrovniy, a.g.e., s. 462.

¹⁸¹ Osmanlı Devleti'nin Kuzeybatı Karadeniz'de doğal savunma hatları ve kalelerle oluşturmuş olduğu savunma stratejisi için bkz. Dilek Abatan, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Kuzeybatı Karadeniz Savunma Stratejisi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Danışman: Osman Köksal, Eskişehir 2003.

devlet tekrar görüşmelere başladı ve sonrasında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı¹⁸².

Küçük Kaynarca Antlaşmasının 3. maddesine göre; Kırım, Bucak, Kuban, Yedisan, Canboyluk ve Yediçkül Tatarları hiçbir devlete tabii olmadan tamamen serbest kalacaklardı. Kırım Tatarları kendi hanlarını eski kanunları ve adetlerine göre Al-i Cengiz soyundan serbestçe seçeceklerdi. Yalnız, Tatarlar Müslüman olduklarından, istiklallerine zarar vermemek suretiyle dini işlerde hilafet makamına bağlı bulunacaklardı. Rusya Devleti'ne tahsis olunan Kerç ve Yenikale arazi ve limanlarından başka Kırım ve Kuban yörelerinde istila olunan kasaba, kale ve yerleşim alanları ile Berda, Konskivodi ve Ozi Suyu Nehri'nin Aksu ve Turla Nehirleri arasında kalan arazileri Leh hududuna varıncaya kadar Tatarlara bırakılacaktı. Özü Kalesi Osmanlı Devleti'ne terk edilecekti. Antlaşmanın mübadelesinden sonra Rusya, Kırım'dan askerlerini çekecekti. Osmanlı Devleti Kırım, Kuban ve Taman'da bulunan bütün kasaba ve yerleşim yerleri üzerindeki her türlü haklarından vazgeçecekti. İki devlet Kırım'a muhafız veya bir başka isim altında kuvvet göndermeyecekti.

4. maddesiyle; İki devlet, sınırları dâhilinde münasip gördükleri yerlerde kale, şehir, kasaba, bina ve mesken kurup inşa edebilecekti. Eski kaleler, şehirler, kasabalar tamir edilebilecek ve yenilenebilecekti.

5. maddesiyle; Antlaşma akdedildikten sonra İstanbul'da sürekli bir Rus orta elçisi bulunacaktı.

---

¹⁸² 1768-1774 Rus-Osmanlı Savaşı için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 372-422.

7. maddesiyle; Osmanlı Devleti, Hıristiyan hakkını ve kiliselerini koruyacaktı. Rus elçileri 14. maddede belirtilen İstanbul'daki kilise ve hizmetçilerinin her ihtiyaçlarını bildirmelerine yardımcı olabileceklerdi.

11. maddesiyle; İki taraf gemileri tüm denizlerde ticaret maksadıyla serbestçe dolaşabileceklerdi. Rusya ticaret gemileri Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçebileceklerdi. Kıyılar, sahiller, limanlar ve boğazlardan ticaret amacıyla yararlanabilecekler ve ticaret maksadıyla durabileceklerdi. Hatta Rus tüccarlarına İngiltere ve Fransa tüccarları gibi davranılacak, karalarda ve Tuna Nehri'nde de serbestçe ticaret yapabileceklerdi.

16. maddesiyle; Bucak memleketi, Akkerman, Kili ve İsmail kaleleri ile Eflak ve Buğdan Osmanlı Devleti'ne iade edilecekti.

18. maddesiyle; Özü Suyu Boğazı'ndaki Kılburun Hisarı, nehrin sol tarafında kifayet edecek kadar arazi ve Aksu ile Özü arasında bulunan "sahra-yı haliye" Rusya'ya verilecekti.

19. maddesiyle; Kırım Yarımadası'nda bulunan Yenikale, Kerç Kalesi liman ve arazileri ile Karadeniz'den başlayıp Kerç'in eski hudutlarına vararak Bohace'ye kadar, Bohace'den hatt-ı müstakim ile Azak Denizi'ne kadar olan yerler Rusya'ya terk edilecekti.

20. maddesiyle; Miladi 1700 (H.1113) senesinde Tolstoy ile Açe Muhafızı Hasan Paşa arasında akdedilen senette bayan olduğu üzere Azak Kalesi Rusya'ya verilecekti.

24. maddesiyle; Rus askerleri antlaşmanın imzalanmasından sonra bir ay içinde Tuna'nın sol kıyısına çekileceklerdi. Tuna'nın sol kıyısına geçildikten

sonra Hırsova Hisarı boşaltılıp Osmanlı askerine teslim edilecektir. Eflak ve Bucak memleketi iki ay içinde boşaltılacaktı¹⁸³...

Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Kırım ve diğer Tatar taifeleri Osmanlı egemenliğinden çıktılar. Osmanlı Devleti'ne Kuzey Karadeniz'de ileri karakol görevi yapan ve Osmanlı nüfuzunun Kuzey Karadeniz'de yerleşmesinde önemli rol oynayan Tatarların Osmanlı hâkimiyetinden çıkmaları, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin sonu oldu. Tatar taifeleri Rusların güneye inişlerine uzun yıllar engel oldukları gibi Rusların güney sınırlarını sürekli tehdit ediyorlardı. Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Rusya güney sınırlarını güven altına aldığı gibi, bu sınırlarını daha da genişletip Karadeniz'e çıkmayı başardı. Tatarlar eskisi gibi büyük bir sorun olmaktan çıktı. Aksine bu savaş sonrası Tatarlar ve Osmanlılar, Rus tehlikesini çok yakından hissetmeye başladı.

Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Ruslar savaş sırasında kazanmış olduğu toprakların büyük bir kısmını Osmanlılara geri verdi. Bu durum Rusların düşünce ve askeri olarak bu toprakları ellerinde tutamayacaklarını gösterir. Ruslar 1768-1774 savaşında askeri alanda büyük başarılar göstermişse de orduları oldukça yıpranmıştı. Ayrıca savaş ekonomik olarak Rusya'yı çok zor durumda bırakmıştı. Savaş sırasında kazanılan topraklar yeni sorunları da beraberinde getirecekti. Bunun için ciddi hazırlıklar da yapılmamıştı. Bundan dolayı savaş sırasında en önemli kazanımlardan olan Kırım'da Rusya sınırlarına dahil edilmedi.

---

¹⁸³ Küçük Kaynarca Antlaşmasının tüm maddeleri için bkz. Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, Ankara 2006, s. 112-119; Nihat Erim, a.g.e., s. 121-135.

Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Ruslar, Karadeniz Devleti olmayı başardılar. Bu durum aynı zamanda Karadeniz'in artık bir Osmanlı gölü olması niteliğini de kaybetmesine neden oldu. Antlaşmaya göre, Rus gemileri Osmanlı karasularında serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Böylece Rusya Karadeniz'e dökülen önemli nehirleri kullanarak iç bölgelerindeki ticari malları Karadeniz'den hem Osmanlı hem de Avrupa pazarlarına ulaştırma fırsatına da kavuştu. Bu da Rus ticareti ve ekonomisinin gelişmesi için oldukça önemliydi.

II. BÖLÜM:

RUSYA’NIN KARADENİZ DEVLETİ OLMASI VE BU KONUMUNU GÜÇLENDİRME ÇALIŞMALARI

2.1. Küçük Kaynarca Antlaşması Sonrasında Rusya’nın Güneyde İzlemiş Olduğu İskân Politikası

Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Rusya, Karadeniz’e iki farklı bölgeden çıkma fırsatı kazandı. Bunlardan birincisi Kinburun Kalesi’nin alınmasıyla Dnepr Nehri ağzından, ikincisi ise Yenikale ve Kerç Kalesi’nin ele geçirilmesiyle Kerç Boğazı’ndandı. Karadeniz sahilinde Rusya’nın sahip olduğu alanlar genele bakıldığında çok kısıtlı olmasına ve Özü ile Taman gibi Osmanlı kalelerinin, Rus gemileri için tehlike teşkil etmelerine rağmen Rusya’nın Karadeniz’e çıkması tarihi önem taşıyordu. Askeri ve ekonomik olarak Rusya’nın Karadeniz’e çıkmasının önemi büyüktü. Karadeniz yönünde kazanmış olduğu topraklarda askeri ve ticari olarak durumunu güçlendirebilmek için Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında bölgede yeni yerleşim merkezleri kurmaya başladı. Güney bölgelerinin hızlı bir şekilde yerleşim yerleri haline gelmesi ve nüfusun bir kısmının yeni bölgelere yönelmesi için hükümet önemli kararlar aldı¹⁸⁴.

---

¹⁸⁴ E. İ. Drujinina, **Severnoe Prichernomoe v 1775-1800 gg.**, Moskva 1959, s. 4; E. İ. Drujinina, “Bliyaşie Ekonomiçeskie Posledstviya Vihod Rossii na Çernom More (1774-1782)”, **İz İstorii Obşestvennih Dvijeni i Mejdunarodnih Otnoşeni**, (Sbornik Statey v Pamyat Akedemika Evgeniya Viktoroviça Tarle, Moskova 1957, s. 87-88; 93-97.

Osmanlı Devleti ile gergin ilişkilerin sürdüğü şartlar altında güney bölgesini nüfuslandırmaya çalışan hükümet, kaçan köylüler konusunda önemli bir karar aldı. Toprak sahiplerinin kaçan köylüleri araması ile ilgili olarak G. A. Potemkin¹⁸⁵, 31 Ağustos 1775'te Novorossiyski Valisi Murovtsev'e gizli bir emir gönderdi. Emirde, eski Zaporojye'ye (Seç) kaçan köylülerin orduya katılıp askeriyeyle ait olduklarında toprak sahiplerine geri verilmeyecekleri belirtiliyordu. Aynı emirde çalışan köylülerin kaçmasına karşı önlem alınması gerektiğinden bahsetmesine rağmen güneye kaçan köylüler neredeyse görmezlikten geliniyordu. Güneye kaçanlardan bazıları devlet topraklarına yerleşip boş alanlarda tarımla uğraşmaya başlıyordu. Diğerleri ise Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan itibaren gelişmiş olan şehirlerin, kalelerin ve binaların inşaatında çalışıyordu¹⁸⁶. Yeni bölgelere yerleşenlere ticaret alanında bazı imtiyazlar veriliyor ve bir süreliğine vergilerden muaf tutuluyorlardı. Boş toprağı ekenler bu toprak alanını daimi kullanımına alabiliyorlardı. Bu dönemde köylülerin şahsi özgürlüğünü kısıtlayan fermanlar verilmiyordu. Hatta kuzey Karadeniz bölgesinde toprak sahiplerinin arazilerine yerleşen köylülerin serfleştirilmesi yasaktı. Güneye kaçan serflere karşı

---

¹⁸⁵ Grigoriy Potemkin ilk başta 31 Mart 1774'te Novorossiya'nın (Yeni Rusya'nın) genel valisi makamına atanıp, sonrasında ise 1775'te yeni kurulan Azak ve Novorossiyskaya eyaletlerinde genel valiliğe getirildi. Ayrıca 1785'ten itibaren Ekaterinoslavsk eyaleti ile Tavriçeskaya (Kırım) bölgesinin başına vali olarak atandı. İsaabel de Madariaga, **Rossija v Epohu Ekaterini Velikoy**, Moskva 2002, s. 572.

¹⁸⁶ E. İ. Drujinina, "Bliyaşie Ekonomiçeskie ...", s. 94.

baskı uygulanmıyordu.¹⁸⁷ Rus Hükümeti, 5 Mayıs 1779'da yayınladığı fermanla yurt dışına kaçmış olan Rus, Ukrayna halkı ve Zaporojye Kazaklarının iki yıl içinde geri dönmeleri halinde Ukrayna'nın güneyine yerleşmelerine izin verdi. Fermanla iki yıl içinde geri dönenlerin affedileceği, verimli topraklar verileceği, bireysel özgürlük ve bir süreliğine vergi ödememe haklarına sahip olacakları bildirildi¹⁸⁸. Bu şekilde Hükümet güneydeki yerleşimi hızlandırmaya çalışmıştır. Güneyde yapılan düzenlemelerden en önemlilerden biri de Zaporojye Kazakları için alınan karar oldu.

Rusya'nın Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kuzey Karadeniz'de stratejik pozisyonu değişince Zaporojye Kazaklarını Tatarlara karşı kalkan olarak kullanmasına da gerek kalmadı. Hükümet, ülke sınır bölgelerine yakın bölgelerde kendi başlarına hüküm süren, merkezden bağımsız oluşumlara karşıydı¹⁸⁹. Bundan dolayı Zaporojyeliler ve Zaporojye bölgesi Rusya'ya katıldı. Sınırların daha

---

¹⁸⁷ V. İ. Timofeenko, **Goroda Severnogo Priçernomorya vo Vtoroy Polovine XVIII veka**, Kiev 1984, s. 20-21.

¹⁸⁸ E. İ. Drujinina, "Bliyaşie Ekonomiçeskie ...", s. 95; Timofeenko, s. 21. Hükümet 27 Nisan 1790'da yayınladığı yeni emirle, kaçakların geri dönmeleri için süreyi uzatıp, döndüklerinde de sahip olacakları avantajları arttırdı. Bu resmi belgeler işe yaradı ve birçok kişi geri döndü. E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 95.

¹⁸⁹ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 91. Osmanlılarla yapılan savaştan hemen sonra Yayık Kazakları, 1775'te de Don Kazakları dağıtıldı, Toprakları daha güvenli hale getirilip, yeni yerleşim alanları oluşturuldu. Don Kazaklarının başkenti Çerkassk bütün kazak toprakları ile birlikte Azak Eyaleti'ne katıldı. Isabel de Madariaga, a.g.e., s. 572-573.

güvenli hale gelmesiyle Zaporojye bölgesinin Güney Bug ile Dnepr nehirleri arasında kalan topraklarının büyük bir kısmı Ukraynalı, Rus tüccarlar ve başka sosyal sınıfa dahil olanlar arasında paylaştırıldı. 1779'da buraya yeni yerleşenlere 2 yıllığına tüm vergi ve ödeneklerden muaf olma hakkı tanındı. Yeni yerleşenlere toprağın yanı sıra ev yapımında kullanılan çalılık gibi malzeme yardımı da yapılıyordu. Zaporojye Kazaklarının büyük bir bölümü de hükümetin kurduğu yeni yerleşim yerleri, köyler, şehirler ve yol kenarlarına yerleştirildi¹⁹⁰.

Güney şehirlerinin oluşmasında savunma inşaatının büyük bir rolü vardı. Kalelerin koruması altında sivil halk yerleşiyordu. Bölgenin savunması için var olan kaleler ve savunma yapıları sistemi ciddi ölçüde güçlendirilip genişletiliyordu¹⁹¹. Osmanlı Devleti ile yeniden savaşın başlaması tehdidi karşısında Rusya ele geçirdiği Yenikale ve Kerç Kalesini en kısa sürede sağlamlaştırmaya çalışıyordu¹⁹². Acele edilmesine rağmen çalışmalar iş gücü

---

¹⁹⁰ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 92. Bu politikadan memnun kalmayan Zaporojye Kazaklarının bir kısmı da Osmanlı topraklarına kaçarak Dobruca bölgesine yerleşti. En fakir Zaporojyelilerin bir kısmı da serfleştirildi. L. G. Şolohov, a.g.e., s. 103-104.

¹⁹¹ V. İ. Timofeenko, a.g.e., s. 18;20.

¹⁹² E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 97. II. Ekaterina, 8 Mart 1776'da Potemkin'e gönderdiği mektupta, Kerç, Yenikale, Kinburun Kalelerinin her türlü sürprize karşı sağlamlaştırılmalarını, işlerin kötü gitmesi durumunda da kuşatmalara dayanabilmelerini emretti. M. V. Masaev, a.g.e., s. 144.

yetersizliğinden dolayı uzun sürüyordu. Ancak 1782’de nüfus çoğalınca pazarlık bile yapılıyordu¹⁹³.

1775 ile 1782 yılları arasında kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen ondan fazla şehir kuruldu¹⁹⁴. Bu şehirler arasında Azak ve Azak Denizi sahilinde kurulan Taganrog en dikkat çekenlerdi. Bu şehirlerin kuruluşu daha savaş döneminde 1769’da başlamıştı. 1782’de buralarda tersaneler inşa edilmeye başladı. Taganrog, coğrafi konumundan kaynaklanan avantajlar sayesinde Azak’tan daha hızlı şekilde gelişti. I. Petro zamanında inşaatı başlayan liman 1782’de tamamlandı. Bu dönemde aynı zamanda Rostov ekonomi merkezi haline geliyordu¹⁹⁵. 1780’li yılların ortasından itibaren Taganrog ve Rostov güneyde Rusya’nın en büyük ticari limanlarına dönüştüler¹⁹⁶.

Kuzey Karadeniz sahillerinde, Rusya’nın askeri ve ticari geleceği için önemli görevler üstlenecek olan şehirlerden biri de 1778’de kurulmaya başlanan Herson’du.. Osmanlı kalesi Özü ve Kırım Hanlığına yakın olmasından dolayı deniz kenarından 70 mil kadar içerde, Dnepr nehrinin derin olduğu bölgede kurulmaya başlayan Herson, Rusya için ticari olduğu kadar sınırların korunması adına askeri olarak da çok önemliydi. Burada ticari gemilerin yanı sıra savaş gemileri de inşa ediliyordu. Yine aynı dönemde Eski Seç’in yukarısında, Dniepr

---

¹⁹³ E. İ. Drujinina, “Bliyaşie Ekonomiçeskie...”, s. 97.

¹⁹⁴ Savaş öncesinde bölgede sadece üç şehir vardı. Bunlar Yelisavetrgrad, Bahmut ve Rostov’du. E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 97.

¹⁹⁵ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 97.

¹⁹⁶ L. G. Şolohov, a.g.e., s. 105.

nehri üzerinde Nikopol, Kilçen nehri ağzında Yekaterinoslav, Volçya nehrinin aşağısında Pavlov şehirleri kuruldu¹⁹⁷.

Yeni yerleşim alanlarına yabancı göçmenler de yerleştiriliyordu. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 24. maddesinde Osmanlı Devletine bağlı yaşayan halkların bir yıl içinde Rusya'ya yerleşebileceklerine dair bir madde vardı. Rus ordusuna katılacaklar için bu süre sınırsızdı. Bu resmi belge Eflak-Boğdanlıların, Lehlilerin, Bulgarların, Yunanlıların ve Arnavutların kalabalıklar halinde Rusya'ya yerleşmelerine neden oldu. Bazı göçmenler orduya katılıyorlardı. Yeni katılanlarla Güney Bug Nehrinden geçen Güneybatı sınırına iki askeri bölük yerleştirildi. Bölüklerden biri Rus resmi belgelerinde "Arnautski" (Arnavutlar) adıyla anılıyordu. Savaş sırasında Osmanlılar tarafından oluşturulan Arnavut alayı savaş sonrasında Rusya'nın tarafına geçmiştir. Bu bölüğün askerlerine Güney Bug Nehrinde, Mertviye Vodi ve Yelanets Nehirleri'nin Bug'a katıldığı yerlerde toprak verilmişti. Noverbovanıy Kazachiy adlı ikinci bölük Ukraynalı ve Lehlilerden oluşuyordu. Bu bölük daha güneyde Yelanets ile İngul nehirleri arasında yerleştirildi. Bunların dışında Rus filosu Arhipelag'tayken (Baltık Denizi'nin Finlandiya tarafındaki suları) Arnavutlar ve Yunanlılar Rus ordusuna katılmış, savaş bittikten sonra ise Rusya'da yaşama isteğini belirterek göç etmişlerdir. Rus hükümeti bu göçmenlere taşınmaları için maddi yardımlarda bulunmuş ve çeşitli avantajlar sağlamıştır. İlk göçenler 1775 yılında Taganrog, Yenikale ve Kerç'e yerleştirildi. Ayrıca Rus hükümeti, 1776 yılında güneyde ticaret ve ekonomiyi canlandırmak için Lehistanlı Yahudileri ülkeye davet etti.

---

¹⁹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 98-99; V. İ. Timofeenko, a.g.e., s. 24.

1779 yılında Kırım'ın Güney kıyılarında yaşayan Rumlar ve Ermeniler, ünlü Rus komutanı Suvarov'un organizasyonu ile Rus topraklarına yerleştirildi. Yunanlılar, Dnepr'e yakın Azak topraklarına, Ermeniler ise Aşağı Don Nehrinde, Azak ile Hz. Dimitri Kalesi arasındaki topraklara yerleştirildi. Yeni yerleşen yabancı göçmenler için evler ve kiliseler inşa edildi. Para yardımları yapıldı¹⁹⁸.

Rusya'nın Karadeniz'e çıkışı Rus filosu açısından bazı değişiklikleri beraberinde getirdi. Belgrat Antlaşması'yla Rusya'nın Karadeniz ve Azak Denizi'nde filo oluşturmasını yasaklayan madde Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaldırıldı. Karadeniz'de filonun kurulması güney sınırlarının korunması açısından olduğu gibi ticaret açısından da önemliydi. Rus Hükümeti daha savaş sırasında Don filosunu oluşturmaya başlamıştı¹⁹⁹. Don Nehri stratejik öneme sahipti. Nehir, Azak Deniz sahilini Volga ile Sibiryaya ile birleştiriyordu. Dnepr Nehri ise Rusya'nın güneyini merkezle birleştiriyordu. Birçok nehir ve akarsu sayesinde Dnepr üzerinden ülkenin doğu ve batı bölgelerine ticari mallar götürülebiliyordu. Don ve Dnepr nehir ağzına kadar ulaşım imkânlarının olması Rusya'ya dış ticari ilişkiler yönünden de açılımlar sağladı. Fakat Osmanlı Devleti ile olan düşmanca ilişkiler ve henüz Rus ticaret gemilerinin azlığından dolayı Karadeniz'de ticaret istenilen noktalara gelememi. Olumsuz koşullara rağmen Rusya'nın Karadeniz ticareti yavaşta olsa geliyordu. Rus bayrağını Osmanlı Devleti'ne bağlı yaşayan

---

¹⁹⁸ E. İ. Drujinina, "Bliyaşie Ekonomiçeskie ...", s. 95-96; L. G. Şolohov, a.g.e., s. 104. Azak Deniz sahilinde Kalmius Nehri ağzında, 1779'da Yunanlıların yerleşmesiyle, Mariupol şehri, Ermenilerin Aşağı Don tarafına yerleşmesiyle de Nahiçevan şehri kuruldu. E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 98.

¹⁹⁹ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 88-89.

denizciler özellikle de Yunanlılar kullanmaya başlamıştı. Zamanla Rus gemileri inşa ediliyor ve denize açılıyordu²⁰⁰.

Bir yandan yeni elde edilen bölgelerde inşa etme ve yerleştirme çalışmaları yürütülürken bir yandan da Kırım üzerinde Osmanlı Devleti ile çekişmeler sürmekteydi. Bundan dolayı inşa ve yerleştirme çalışmalarının bir an önce bitirilip, bu bölgeleri güçlü birer savunma alanları ve aynı zamanda Kırım ve Osmanlılara karşı askeri üs haline getirmek gerekiyordu. Yaşanılan tüm zorluklara rağmen bu konularda önemli adımlar atıldı. Yeni savunma hatları oluşturulduğu gibi eskileri de güçlendirildi. Bölgeye insanlar yerleştirilerek tarım, hayvancılık ve özellikle de ticarete önemli gelişmeler oldu²⁰¹. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Kırım Hanlığı olduğu müddetçe yapılan bu çalışmaların tehlikede olacağı da kesindi. Bundan dolayı Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası bağımsız hale getirilen Kırım Hanlığı üzerinde hem Rusya, hem de Kırım Hanlığı'nın eskisi gibi kendisine bağlı olmasını isteyen Osmanlı Devleti arasında Kırım'da nüfuz mücadelesine girmesi kaçınılmazdı.

---

²⁰⁰ Drujinina'nın ticaret uzmanı Dmitriy Login'den almış olduğu bilgilere göre, savaş öncesi Zaporojye Kazakları'nın Osmanlılara götürdüğü mallar 50 bin rubleyi bulmazken, 1782 yılının sonuna doğru İstanbul'a 337 398 ruble değerinde mal satılmış ve 190.51 ruble değerinde mal da ithal edilmiştir. Rusya'dan ihraç edilen mallar arasında en fazla yeri %28 ile demir almıştır. İthal edilen mallar arasında en fazla payı ise %32 ile şarap oluşturuyordu. Daha fazla bilgi için bkz. E. İ. Drujinina, a.g.m.,s. 101-103.

²⁰¹ Daha fazla bilgi için bkz. E. İ. Drujinina, **Severnoe Prichernomorie v 1775-1800 gg.**, Moskva 1959.

2.2. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı

Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası Kırım Hanlığı ve Hanları'nın bağımsız hareket etmeleri çok da kolay değildi. Osmanlı Devleti daha önce Ruslara karşı savunma kalkanı ve hücum üssü olarak kullandığı Kırım'ı kaybetmek istemiyordu. Rusya ise çok uzun zamandır mücadele ettiği Karadeniz Devleti olabilmesi ve Karadeniz'de konumunu güçlendirebilmesi için Kırım Hanlığı topraklarına ihtiyacı vardı. Bu durum iki devletin Kırım Hanlığı üzerinde nüfus mücadelelerine girmesini kaçınılmaz kılmıştır. Kırım Hanlığı içerisindeki Hanlık mücadeleleri ve karışıklıklar da iki devlete Kırım'a müdahale imkânı verecektir.

Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rusya, Kırım'ın bağımsızlığının güçlendirilmesi yönünde bir politika izlemeye başladı. Rusya için Osmanlı Devleti'nin Kırım'ın bağımsızlığı ile ilgili karara uygun hareket etmesi çok önemliydi. Bunun için Kırım'da elde edilen durumun korunması için Tatarların kendi başlarına, kendi kararları doğrultusunda hareket etmeleri konusunda serbest bırakılmaları ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de Tatarları kendi başlarına ve bağımsız olarak bırakması konusunda alıştırılması yönünde karar alındı²⁰². Alınan kararın uygulanabilmesi için Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti ile ilişkilerin normalleştirilmesi ve antlaşma maddelerinin yürürlüğe girmesini sağlamak için İstanbul'a Kont N.V. Repnin'i gönderdi²⁰³.

---

²⁰² A. V. Kryuçkov, **Prisoedinenie Krıma k Rossii i Poslednyaya Tret XVIII-Naçalo XIX vv.**, Saratov 2009, s. 69.

²⁰³ A. P. Bajova, a.g.m., s. 125.

Antlaşma imzalanmış olmasına rağmen Osmanlı ordusu hala Kırım yarımadasında bulunuyordu. Eflak ve Boğdan'ın durumu henüz belli değildi. Rus tutuklarının bir kısmı geri dönmemişti. Bu sorunların çözümünün yanı sıra Reprin, Rusya'nın Karadeniz'de dış ticaret imkânlarını araştırmakla da görevliydi²⁰⁴. Reprin, antlaşma şartlarının yerine getirilmesi çalışmaları sırasında birçok güçlükle karşılaştı. Osmanlı Devleti'nin antlaşma maddelerinin uygulanmasını engellemeye yönelik faaliyetleriyle karşı karşıya kaldı²⁰⁵. Osmanlı Devleti için Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Kırım Hanlığı'nın bağımsız olmasının yanı sıra Rusya'nın Karadeniz'e çıkması ve Karadeniz'de ticarete başlaması hemen kabullenecek bir durum değildi. Bundan dolayı antlaşma şartlarını uygulamayı ağırdan alması anlaşılabilir bir durumdu.

Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşmasını onaylamasını geciktirmesi, Kırım'daki donanmasını çekmemesi, Rusya'nın da Kırım'da bulunan askeri kumandanları Dolgorukov ve Rumyantsev'e Osmanlılar Kırım'dan ayrılana kadar Kırım'ı terk etmemeleri yönünde emirler göndermesine neden oldu. Osmanlılar ile İstanbul'da görüşmeler devam ederken, Osmanlı Devleti'nin isteğiyle Prusya elçisi antlaşma maddelerinin tekrar gözden geçirilmesi konusunda Rusya'ya arabuluculuk teklifinde bulundu. Prusya'nın bu teklifi kabul edilmedi. Bu girişimin başarısız olması ve aynı tarihlerde Avusturya'nın Boğdan topraklarının bir kısmını ele geçirmesi, Avusturya ile olası bir savaşın çıkma

---

²⁰⁴ E. İ. Drujinina, **Kyuçuk Kaynardjiyskiy Mir**, Moskova 1955, s. 318.

²⁰⁵ Matthew Smith Anderson, **Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Çeviren: İdil Eser, İstanbul 2001, s. 25.

ihtimali Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşmasını onaylamasını hızlandırdı²⁰⁶.

Küçük Kaynarca Antlaşmasının iki tarafça onaylanmasından kısa bir süre sonra Kırım Hanlığı'nda taht mücadeleleri başladı. Devlet Giray, Kırım Hanı Sahip Giray'ı zorla tahttan indirdi ve Hanlığı ele geçirdi²⁰⁷. Han olduktan sonra Devlet Giray, Osmanlı Devletinden destek almaya çalışarak Kırım'ın bağımsızlığı için uğraş vermeye başladı²⁰⁸. II. Ekaterina, Devlet Giray'ın Hanlığını tanımış olmasına rağmen, Kırım'da kendi Han adayı Şahin Giray'ın tahtı ele geçirmek için yapmış olduğu faaliyetleri de destekliyordu²⁰⁹. Şahin Giray'ın, Osmanlı Devletinden tamamen bağımsız olmak istemesi ve Sultanın Kırım'da dini nüfuz oluşturmaya karşı olması nedeniyle Rusya için daha iyi bir adaydı. Böyle olmasına rağmen II. Ekaterina, Şahin Giray'ın Kırım Hanı olması için acele etmedi ve hanlığı ele geçirecek kadar güçlenmesini bekledi²¹⁰.

Devlet Giray'ın hanlığı ele aldıktan sonra yapmış olduğu faaliyetler kısa sürede kendisine karşı bir muhalefetin oluşmasına neden oldu. Bunun yanı sıra Rusların desteğiyle Şahin Giray'ın giderek güçlenmesi ve taraftar bulması önemli bir tehlike oluşturmaya başladı. Bu tehlikeli durumdan kurtulmak için Devlet Giray, Osmanlı Hükümetine başvuruda bulunarak, Hanlığın veraset yolu ile geçmesini teklif etti. Devlet Giray'ın bu teklifi Osmanlı Hükümeti tarafından

---

²⁰⁶ Kryuçkov, a.g.e., s. 70-74.

²⁰⁷ Bkz, Osman Köse, a.g.e.,s. 237-239.

²⁰⁸ E. İ. Drujinina, a.g.e., s. 320.

²⁰⁹ Alan W. Fisher, **The Crimean Tatars**, California 1978, s.60.

²¹⁰ E. İ. Drujinina, a.g.e., s. 320; Alan Fisher, a.g.e., s.60.

kabul edilmedi²¹¹. Hanlığın veraset yolu geçmesi konusu Rusya’da da gündeme gelmişti. Kırım Hanlığı tahtının babadan oğula geçmesiyle Kırım Tatarlarının bağımsızlıklarını koruyacakları düşünülüyordu. Fakat Devlet Giray’ın Osmanlı Devletine bağlı olması, Rusya’nın da veraset önerisine karşı çıkmasına neden oldu²¹².

Devlet Giray, Kırım’da kendisine karşı oluşan muhalefete karşı durumunu güçlendirmek için İstanbul’a bir heyet gönderdi. Padişahın kendisine yeni bir hilat, bir berat, bir samur kürk ve bir kılıç göndermesini istedi. Sultan kendisine bir hilat gönderdi. Devlet Giray kendisine gönderilen hilatı kullanarak Kırım’da otoritesini sağlamlaştırmaya çalıştı²¹³. Osmanlı Devleti’nin Kırım’a asker göndereceğini ve Rusların Kırımdan çıkarılacağı söylentilerini yaydı. Rusya, Devlet Giray’ın Osmanlı Devleti’nin desteğini alarak Hanlığını sağlamlaştırma çalışmalarından rahatsızlık duyarak, Or Kapıdaki askeri çalışmalarını hızlandırdı ve Kırım’a askeri müdahale etti. Rusya’nın Kırım’a müdahalesi için ortam oldukça uygundu. Pugaçev isyanı bastırılmış ve bu durum Rusya’yı oldukça rahatlatmıştı. İngiltere ve Fransa Amerika kıtasındaki sorunlarla meşgullerdi. Kırım’da Devlet Giray’a karşı bir muhalefet oluşmuş, aynı zamanda Şahin Giray’ın etrafında toplananların sayısı giderek artıyordu. Şahin Giray’ın Hanlığının kabulünde ciddi problemler çıkmayacak gibi görünüyordu. Ayrıca

---

²¹¹ Müstecib Ülküsal, **Kırım Türk Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)**, İstanbul 1980. s. 103.

²¹² E. İ. Drujinina, a.g.e., s. 322.

²¹³ Alan W. Fisher, “Rusya’nın Kırım’ı İlhakı”, Çeviren: Refhan Dedeoğlu, **Emel**, yıl 13, sayı 77, Temmuz-Ağustos 1973, s.15.

Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik olarak durumunun iyi olmamasının yanı sıra İran ile de sorunlar yaşıyor olması, Rusya'nın Kırım'a müdahalesi ve kendi adayları Şahin Giray'ı Han yapmak için uygun bir ortam yaratıyordu²¹⁴.

Prozorovski önderliğinde 21 Kasım 1776'da harekete geçen Rus kuvvetleri Prekop'u ele geçirdi. Askerlerinin Prekop'u ele geçirmesinden sonra Rus Hükümeti, 22 Kasım tarihinde Osmanlı Devletine bir bildiri gönderdi. Bildiride, Osmanlıların Küçük Kaynarca Antlaşmasına uymayarak Kırım'ın bağımsızlığına müdahalede bulunduğu, Kırimlıların bağımsızlıklarının kıymetini bilemedikleri ve tekrar Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmek için girişimlerde buldukları belirtiliyordu. Buna benzer bildirimler Kırım'a da gönderildi. Bu bildirimlerde Osmanlı Devleti Tama'nı ellerinde tuttıkları müddetçe kendilerinin de Prekop'u geçici zorunluluk gereği ellerinde tutacakları belirtiliyordu. Prekop'un Ruslar tarafından ele geçirilişi Devlet Giray'ın istemeyerek de olsa hanlıktan çekilmesine ve Şahin Giray'ın Kırım Hanı olmasının ilk adımı oldu²¹⁵.

Rusların Prekop'u ele geçirmesi sonrasında Devlet Giray taraftarlarının birçoğu Şahin Giray tarafına geçti. Devlet Giray, Osmanlı Devletinin yanı sıra Kırım Halkı ve aşiretlerden de beklediği yardımı alamadı. Ocak 1777'de Şahin Giray, Ruslar ve Nogayların yardımıyla önce Kerç'ten Kefe'ye sonrasında da Bahçesaray'a ilerledi. Bu gelişmeler üzerine Devlet Giray, Mart ayının sonlarında Kırım'dan ayrıldı ve İstanbul'a gitti. Artık Şahin Giray'ın hanlığı için bir engel kalmadı. Şahin Giray Mart sonunda Bahçesaray'a girdi ve Nisan başında da

---

²¹⁴ Daha fazla bilgi için bakınız, Alan Fisher, a.g.m., s. 15-21; Osman Köse, a.g.e., s. 242.

²¹⁵ E. İ. Drujinina, a.g.e.,s. 324; Alan Fisher, a.g.m., s. 18-19.

hanlık makamına oturdu²¹⁶. Şahin Giray'ın Kırım Hanı olmasıyla Kırım'ın Osmanlı Devletine bağlanma tehlikesi ortadan kalktığı gibi Hanlığın Rusya ile daha yakın ilişkilere başlaması ihtimali vardı. Bundan dolayı Rusya Hükümeti, Hanlığın mirasla geçme meselesini dahi gündeme getirdi²¹⁷.

Osmanlı Devleti, Rus Hükümetine Kırım'a askeri müdahalesini kınayan bir bildiri gönderdi. Rusya, bildiriye verdiği cevapta, askerlerinin Kırım'a Hanın isteği ve ricasıyla girdiğini, Şahin Giray'ın halk tarafından seçilmiş, bağımsız bir hükümdar olduğunu bundan dolayı da Osmanlı Devleti'nin ondan hesap sorma hakkının olmadığını bildirdi. Bu konuda İstanbul'da bulunan Rus elçisi Stachiev'e verilen talimatta, Kırım'a Rus askerlerinin girmesinin tek amacının anlaşma gereğince Tatarlara verilen bağımsızlık durumunu sağlamak olduğu, Osmanlı Devleti'nin Kırım'ın sonsuza kadar bağımsız olduklarını kabul etmeleri durumunda Rus askerinin Kırım'dan çıkartılacağı bildiriliyordu²¹⁸. Osmanlı Devleti ise ısrarlı bir şekilde Şahin Giray'ı han olarak tanımanın ön koşulu olarak Rus askerlerinin Kırım'dan çekilmesini istiyordu²¹⁹.

Aslında sorunun çözümü konusunda ortak nokta bulunmuş gibiydi. Her iki tarafta Rus askerlerinin çekilmesi durumunu istiyor gözüküyordu. Ancak bu çözüm iki tarafı da tam anlamıyla memnun etmiyordu. Şahin Giray'ın Rus yanlısı olması, onlara bağımlı hareket etmesi Osmanlı Devletini rahatsız ediyordu. Rus

---

²¹⁶ Alan Fisher, **The Crimean ...**, s. 61-62; Alan Fisher, "Rusya'nın Kırım'ı ...", s. 19-23.

²¹⁷ E. İ. Drujinina, a.g.e., s. 325.

²¹⁸ M. V. Masaev, a.g.e., s. 147-148.

²¹⁹ Osman Köse, a.g.e., s. 248.

askerleri Kırım'dan çıkmış olsalar bile Şahin Giray'ın hanlığı boyunca Kırım Hanlığı Osmanlı Devletinden uzaklaşacak ve Rusya'ya yakınlaşacaktı. Ruslar ise Kırım'daki Osmanlı egemenliğini sonlandırmış, kendisine yakın birini, Şahin Giray'ı Han yapmıştı. Ancak Rusya, Kırım'da Şahin Giray'ın Hanlığını tam olarak sağlamlaştırmadan ve Osmanlı Devletine hanlığını kabul ettirmeden askerlerini geri çekmeyi uygun görmüyordu. Rus askerlerinin Kırım'dan çekilmesiyle Osmanlı Devletine bağlı olanların Şahin Giray'a karşı faaliyete geçip sorunlar çıkarması ihtimali vardı. Bu durum elde edilen kazanımları riske atmak anlamına gelirdi. Bu durum iki devletin uzlaşmasına engel teşkil ediyordu. İki devlet arasında diplomatik görüşmeler devam ederken, Şahin Giray'ın Kırım'daki faaliyetleri hanlıkta tekrar karışıklıkların çıkmasına bu da iki devletin tekrar karşı karşıya gelmesine neden oldu.

Şahin Giray'ın Kırım'da otoritesini güçlendirerek Kırım'ı bağımsız ve güçlü bir devlet haline getirmek için yapmış olduğu çalışmalar halkın tepkisiyle karşılandı. Şahin Giray, feodal sistemi kaldırarak yerine otokrat bir rejim kurarak tüm idareyi kendi eline almaya çalıştı. Bunu sağlayabilmek için de toprak rejimini, vergi alma ve toplama yöntemini, askeri teşkilatı ve idari mekanizmayı temelinden değiştirmeye başladı. Yeni düzenlemelerden rahatsızlık duyan halk Şahin Giray'a karşı ayaklandı²²⁰. Biraz önce de değinildiği gibi bu ayaklanma Rusya ile Osmanlı Devletini karşı karşıya getirdi.

Rusya Hükümeti olayları ilk başta “Kırım Karışıklığı” olarak adlandırdıysa da, bölgedeki askerlerine savaş hazırlığı yapmaları için emirler gönderdi. Kasım

---

²²⁰ Şahin Giray'ın reformları için bakınız, Alan Fisher, **The Crimean ...**, s. 62-64; Ülküsal, a.g.e., s. 107-110.

ayının ortalarında A. V. Suvarov, Kuban kolordusunun komutanı olarak tayin edildi. Osmanlı Devleti de gelişmeleri yakından takip ediyordu. Osmanlı Devleti, olayların kendisi aleyhine dönmesi durumunda Karadeniz’de, stratejik olarak çok önemli bölgede, Rusya’nın jeopolitik üstünlüğü ele geçirebileceği endişesiyle hareket ediyordu²²¹. Kırım’da olayların çıkmasından sonra Osmanlı Devleti Selim Giray’ı Kırım Hanı olarak atadı ve yanına 8 bin kişilik ordu vererek karadan Kırım’a gönderdi. Selim Giray, Kırım’a geldiğinde Şahin Giray’ın Rusların yardımıyla isyanı bastırmış olduğunu gördü. Mücadeleye girmeden geri dönmek zorunda kaldı²²².

Kırım’da yaşanan olaylar sırasında Rusya, Karadeniz’de henüz Osmanlı donanması ile mücadele edecek bir durumda olmadığından olası bir saldırı için Akyar, Kefe ve Yalta Limanlarını tahkim etti. Or Kapı ve Arabat’ta bulundukları askerlerle de Özü ve Kuban taraflarından gelecek Osmanlı ordularına engel oluyorlardı. Osmanlı Devleti, Kırım’a Ağustos 1778’de Akhtiar Limanından donanma ile karaya asker çıkararak müdahale etmek istemişse de bu da Ruslar tarafından engellendi²²³. Kırım dolayısıyla da Karadeniz üzerinde yaşanan bu çekişmeler iki devleti savaş durumuna getirmişse de İstanbul’da yapılan görüşmeler sonrasında 21 Mart 1779’da Aynalıkavak Antlaşması imzalandı.

---

²²¹ M. V. Masaev, a.g.e., s. 150-151.

²²² Müstecib Ülküsal, a.g.e., s. 111, Alan Fisher, “Rusya’nın Kırım’ı ...”, s. 11-12.

²²³ Alan Fisher, a.g.m., s. 19-20.

Aynalıkavak ya da Drujinina'nın da ifade ettiği gibi "açıklayıcı" anlaşma, Küçük Kaynarca Antlaşmasının bir eki olarak yazıldı. Bu durum anlaşmanın 9. maddesinde şu şekilde belirtildi; "İş bu anlaşma Küçük Kaynarca Antlaşmasının açıklayıcı ve tamamlayıcı eki olup, anlaşmayı imzalayan iki tarafın zorunluluk ve şartlarını yerine getirmekle yükümlü kılmaktadır". Anlaşmanın ek bölümünde, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren bazı konularda yanlış anlaşılmalar, özellikle de Kırım Tatarlarının özgürlük ve bağımsızlık konularında bazı yanlışlıklar olduğu, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bazı değişikliklerle birlikte kelimesi kelimesine eklendiği belirtiliyordu²²⁴.

Aynalıkavak Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti, şahin Giray'ın hayatı boyunca Kırım Hanı olduğunun yanı sıra Kırımlıların işlerine ve bağımsızlıklarına karışmamayı kabul etti. Bunun karşılığında Rusya'da üç ay içerisinde Kırım ve Taman'dan, üç ay yirmi gün içerisinde de Kuban'dan askerlerini geri çekecekti. Ayrıca Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Kırım Tatarlarına bırakılan, Bug ve Dnestr nehirleri arasındaki arazinin tekrar Osmanlı Devletine verilmesini kabul ediyordu. Fakat Osmanlı Devleti bu arazinin Özü'ye yakın tarafını kullanabilecek diğer tarafı ise boş bırakacaktı²²⁵. Bu anlaşmayla Rusya, istediklerini elde etti. Kırım'ın ilhakına giden süreçte önemli bir adım olarak, Kırım'da oluşabilecek Osmanlı etkisinin önüne geçti ve kendine yakın bir Hanı Osmanlı Devletine kabul ettirdi. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, bu mücadele sadece Kırım ile sınırlı değildi. Her iki devlette bu mücadelenin asıl nedeninin Karadeniz'de güçlü bir

---

²²⁴ E. İ. Drujinina, a.g.e., s. 331.

²²⁵ Aynalıkavak Anlaşması için bkz Nihat Erim, a.g.e., s. 151-158.

konum kazanmak olduğunun farkındaydı. Bu konuda Rusya giderek Osmanlı Devletinden avantajlı konuma geliyordu.

Aynalıkavak Anlaşmasının imzalanmasından sonra Rusya, anlaşma gereği Kırım'daki askerlerini geri çekmeye başladı. Bu geri çekiliş Haziran'ın başlarında tamamlandı. Osmanlılarda anlaşma maddelerine uyarak Şahin Giray'ın Hanlığını onayladı ve Kırım'a teşrifat gönderdi. Böylelikle Şahin Giray, her iki tarafın üzerindeki baskılarından biraz olsun kurtuldu ve bağımsız bir Han olarak Kırım'da reform faaliyetlerine devam etti. Şahin Giray'ın uygulamış olduğu reform faaliyetleri kısa sürede yine kendisine karşı önce bir muhalefetin doğmasına sonrasında da bir isyanın çıkmasına neden oldu. Çıkan isyanda Kırımlılar, Bahadır Giray etrafında toplanmışlar ve onu Han ilan etmişlerdi. İsyan sırasında Şahin Giray, Kerç'teki Ruslara sığındı. Ruslar bu isyanı Potemkin önderliğinde bastırarak, Şahin Giray'ın Hanlığı'nın devamını sağladı²²⁶.

Rusların, Kırım'a müdahaleleri Rus-Osmanlı ilişkilerinin tekrar gerginleşmesine yol açtı. İstanbul'daki Rus elçisi Bulgakov ile Osmanlı Devlet adamları arasında önemli görüşmeler yapıldı. Osmanlı Devleti, Rusya'nın Kırım'a müdahalesini Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığının bozulması olarak değerlendirdi. Kırım'a her iki taraftan birer gözlemci gönderilerek, halkın Şahin Giray'ı mı yoksa Bahadır Giray'ı mı desteklediğinin anlaşılmasını ve seçilenin Han yapılmasını, eğer Kırım Halkı her ikisini de istemezse yeni bir hanın seçilmesini Rus elçisine teklif etti²²⁷. Bulgakov, Osmanlıların teklifini reddederek, halkın

---

²²⁶ Daha fazla bilgi için bakınız, Alan Fisher, sayı:6, s, 22; sayı:7, s. 9-13, 29-31.

²²⁷ Ahmet Cevdet, **Cevdet Tarihi**, cilt II, Hazırlayan: Dündar Günday-Mümin Çevik, İstanbul 1972, s. 301.

Şahin Giray'ı istediğini sadece ona karşı gelen birkaç Mirzanın olduğunu söyledi. İki tarafında kabul ettiği resmi Han hayattayken, onu tahttan indirmeye yönelik faaliyetleri isyan olarak niteledi. Rusya'nın müdahalesinin doğruluğunu savundu. Moskova'ya yapmış olduğu değerlendirmelerde Bulgakov, Osmanlı Devleti'nin hem maddi sıkıntılar hem de Avusturya'nın²²⁸ Rusya'yı desteklemesinden dolayı savaşa cesaret edemediğini bildirdi. Kırım'da Şahin Giray'ın tahta çıkarılmasıyla eski düzende tekrar sağlanmış oluyordu²²⁹. Fakat bu eski düzen de çok uzun sürmeyecek ve Rusya, Kırım'ı ilhak edecektir.

Kırım'daki isyan bastırıldıktan sonra Rusya'da Kırım'ın Rusya'ya katılması fikri ön plana çıkmaya başladı. Bu fikrin savunucularının en başta geleni Potemkin'di. Potemkin, II. Ekaterina ile yapmış olduğu görüşmede, Kırım'ın ilhak edilmesiyle çok önemli sınırlara kavuşulacağını, yeni sınırlarla Osmanlı Devletinin kendileriyle aracısız olarak temas kuracaklarını, Kırım'a sahip olarak Osmanlılara büyük bir darbe indirileceğini, böylelikle Rusya'da hiçbir hükümdarın sahip olmadığı büyük bir şöhrete kavuşacağını, Kırım ile birlikte Karadeniz'de egemenlik kurulabileceğini bildirdi. Bu görüşmeden sonra II. Ekaterina, 14 Aralık 1782'de Potemkin'e gizli bir talimat verdi. Bu talimatta II. Ekaterina, Kırım'ın ilhakı için tüm çalışmaların yapılmasını emretti. Emir üzerine

---

²²⁸ Avusturya hükümdarı II. Joseph, II. Ekaterina ile yapmış olduğu anlaşma gereğince bu sorun da Rusya'nın yanında yer almış ve gemilerin boğazdan serbestçe geçişi, Eflak-Boğdan ve Kırım sorunlarının çözümü için Osmanlı Devletine Rusya ile birlikte bir nota vermiştir. Bakınız, Köse, s. 327; Ahmet Cevdet, a.g.e., s. 307.

²²⁹ V. S. Lopatin, **Potemkin i Suvorov**, Moskova 1992, s. 65.

Potemkin, 20 Ocak 1783'te De Balmen'e Akhtiar limanının kıyılarını zapt etmesini emretti²³⁰. Kuban üzerindeki stratejik noktaların alınması için ise Suvarov'un gerekli hazırlıkları yapması istendi. Ayrıca Kırım'ın ilhakı sırasında Kuzeyden gelebilecek saldırıları önlemek için İsveç ile de bir anlaşma yapıldı. Güney'de gerekli askeri hazırlıklar düzenlemeler yapıldıktan sonra Potemkin 1783 Martında, Kırım'ın Rusya'ya katılması sürecini yönetmek için güneye gitmeyi kararlaştırdı²³¹. Nisan ayının başlarında Herson'a gelen Potemkin, Kırım'ın işgali için son emirlerini verdi²³². Kırım, Taman ve Kuban Rus orduları tarafından işgal edildi²³³. İşgaller sonrası II. Katerina, 8 Nisan 1783'de Rusya'nın, Kırım, Kuban ve Taman yarımadasını ilhak ettiğini açıklayan bir beyanname yayınladı. Yayımlanan beyanname, Kırım Tatarlarının İmparatorluğun diğer tebaası ile eşit muamele göreceklerini, Rusya'da geçerli olan hak ve imtiyazlardan yararlanacaklarını, mallarının, mülklerinin, camilerinin ve dini inançlarını yerine getirme özgürlüklerinin güven altında olduğu belirtiliyordu²³⁴. Bunun yanı sıra

---

²³⁰ Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1778'deki Kırım'daki olaylar sırasında, Osmanlı donanmaları Akhtiar limanında uzunca bir süre kalmışlardı. Bu durum hem yarımadayı hem de Rus gemilerini tehlikeye düşürmüştü. V. S. Lopatin, a.g.e., s. 67. Bundan dolayı buranın güçlü bir şekilde Rusya'nın elinde bulunması gerekiyordu.

²³¹ V. S. Lopatin, a.g.e., s. 65-67; 70.

²³² Aleksandr G. Brikner, **İstoriya Ekaterini Vtoroy**, Moskva 2004, s. 418.

²³³ Ahmet Cevdet, a.g.e., s. 327.

²³⁴ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik Ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Ankara 1996, s. 6.

beyannamede Rusya'nın Kırım'ı neden ilhak ettiğine dair bilgiler de mevcuttu. Buna göre Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin zorunluluğunun nedenleri şöyle sıralanıyordu.

1. Rusya, Tatarlara bağımsızlıklarını vererek onların bağımsızlığından beklediği neticeyi yani kendisine ait güneydeki sınırlarının güvenli olmasını elde edememişti.
2. Kırım Tatarlarının bağımsız olarak kendi başlarına yaşama konusunda başarılı olamaması. Sık sık ayaklanmaların çıkması, Şahin Giray Han'ı tahttan indirme girişimlerinin yaşanması.
3. Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlığının işlerine karışmaya devam etmesi ve Tatar toplumunun bir kısmını kendi egemenliği altına geri dönmeleri konusunda ikna etmeye çalışması.
4. Kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak için güneyde çok sayıda asker bulundurmak ve Kırım'daki isyanları bastırmak için sürekli olarak Kırım'a sefer düzenlemek zorunda kalan Rusya, çok büyük mali zararlara uğramaktaydı²³⁵.

Rusya, Kırım'ı ilhakı sonrasında Osmanlı Devleti'nden gelebilecek bir saldırı sırasında Kuzey sınırlarını güven altına alabilmek için İsveç ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmayla Rusya, Osmanlı Devleti ile çıkabilecek mücadelede İsveç'in tarafsız kalması durumunda Norveç'in İsveç'e katılmasına yardımcı olacağı vaadinde bulundu²³⁶. İhtiyatlı davranarak kuzey sınırlarını güven altına alan Rusya, böylelikle tüm güçlerini Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaştırma imkânı

---

²³⁵ A. V. Kryuçkov, a.g.e, s. 109.

²³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a. g.e., s. 491.

kazandı. Fakat Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'ya ilhakına ne kadar karşı olsa da hemen askeri bir hareket içerisine girmedi.

Kırım'ın ilhakıyla Rusya'nın Karadeniz'e çıkışları önemli ölçüde genişledi ve Rusya büyük bir Karadeniz devletine dönüştü²³⁷. Bu durum aynı zamanda Karadeniz'de yeni dengelerin oluşmasına da neden oldu. Rusya, çok uzun zamandır izlediği Karadeniz Devleti olma politikasını gerçekleştirip, güney bölgelerini tehdit eden büyük bir sorundan kurtuldu. Artık Rusya, Kırım'ın ilhakı sonrası Karadeniz'deki yeni konumunu sağlamlaştırmaya yönelik faaliyetler içerisine girdi. Osmanlı Devleti ise Rusya'nın önlenemez yükselişi karşısında tamamen savunmaya geçti. Fakat bunu tek başına yapabilecek güçten de oldukça uzaklaşmaktaydı. Karadeniz'de değişen dengeler, Avrupalıların özellikle İngiltere ve Fransa'nın, Rusya, Osmanlı Devleti ve Karadeniz politikalarını yeniden oluşturmalarına neden oldu.

---

²³⁷ V. İ. Timofeenko, a.g.e., s. 18.

III. BÖLÜM:

RUSYA'NIN BÜYÜK BİR KARADENİZ DEVLETİNE DÖNÜŞMESİ

3.1. Rusya'nın Karadeniz'i Ruslaştırma Siyaseti

Kırım Hanlığı'nın 1783'te Rusya tarafından ilhakı, yalnızca doğal kaynaklarla zengin yeni toprakların Rusya sınırları içerisine dahil edilmesi anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda Dnepr Nehri başlangıcından Kuban Nehri'nin başlangıcına kadar deniz şeridinde yeni Rus-Osmanlı sınırlarının belirlenmesi, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin güç dengelerini de tamamen değiştiriyordu²³⁸. Şüphesiz değişen dengelerde avantajlı konuma gelen devlet Rusya'ydı. Rusya'nın bu avantajını koruyabilmesi ve onu daha da sağlamlaştırabilmesi için öncelikli olarak yeni ele geçirdiği bölgede konumunu güçlendirmesi gerekiyordu.

Yeni topraklar az nüfuslu büyük ve verimli topraklardan oluşuyordu. Yeni sınırların savunması ve zirai olarak işletilmesi için buraya dışarıdan insanların yerleşmesi gerekliydi²³⁹. Fakat bu hemen yapılabilecek kolay bir iş değildi. Hükümet bir yandan dışarıdan göçmenler getirip, Kırım'ın nüfusunu attırmaya çalışırken, bir yandan da Kırımlılara iyi davranarak, onların, Kırım'da kalmalarını sağlamaya çalışıyordu. Bunun için çıkan emirlerde Kırımlılara iyi davranılması isteniyordu. Bu Kırım'da huzurun sağlanıp sorunların çıkmasını

---

²³⁸ E. İ. Drujinina, **Severnoe ...**, s.5.

²³⁹ S. İ. Bobileva- N. V. Boçarova- O. V. Beznosova- L. S. Tutik-.N. V. Ostaşeva- S. V. Atamanenko, **Oçerki İstorii Nemtsev i Mennonitov Yuga Ukrayni (konets XVIII- pervaya polovine XIX v)**, s. 13. Dnepropetrovsk 1999, s. 10.

engelleyeabileceği gibi, Kırım'ın yurtlandırılması çalışmalarında ihtiyaç duyulan iş gücünün Kırım'da kalması için de önemliydi. Potemkin, Kırım Yarımadası ordu komutanı General Debalmen'e 4 Mayıs 1783'te Kırımlılara iyi davranmaları yönünde bir emir gönderdi. Potemkin emrinde, Kırım'da bulunan tüm askeri kuvvet komutanlarının örnek olarak, yerli halka zarar vermemelerini ve onlara iyi davranmalarını, bu emre uymayanların ise yargılanmalarını emretti. Aynı tarzda yazılmış bir emir de, Kuban'da bulunan ordu komutanı A. V. Suvorov'a gönderildi. Emirde, ordunun yerli halka kendi kardeşi gibi davranması, Müslümanların kutsal yerlerine saygı göstermesi isteniyordu. Bunu yapmayanların cezalandırılacakları belirtiliyordu. Debalmen'in yerine geçen İgelstrom'a da aynı emirler gönderildi. Yeni emirde ayrıca Potemkin, ordu için erzak alımının gönüllü gerçekleştirilmesini, erzak ve hayvanlar için yemlerinin saklanması için özel binaların kiralanıp sahiplerine makul fiyatların ödenmesini, Kırım'a giren ordulara eşlik edilerek uygunsuz her hareketin kendisine rapor edilmesini ve işgal edilen topraklardaki genel havanın kendisine rapor edilmesini istiyordu. Debalmen, Potemkin'e gönderdiği raporunda, Kırım Halkının en büyük endişelerinin dini inançlarının engelleneceği orduya zorla asker alınacakları, evlerinde zorla konaklanacağı ve Rus komutan ve askerlerin haremlerine girecekleri yönünde olduğunu bildirdi. Potemkin, Tatarların dini inançlarına saygı gösterilmesi gerektiği üzerine gönderdiği beyannamelerin yanı sıra Müslüman din adamlarına maaşlar bağladı. Ayrıca hacca gitmek isteyenlere de geciktirilmeden gerekli izinlerin verilmesini istedi. Şahin Giray zamanında Rus orduları, Kırım köylerinde kalmışlardı. Bu durum halkın tepkisine neden olmuştu. Potemkin bu duruma da son verdi. Yerli halkın askere alınması da gönüllülük esasına göre

düzenlendi²⁴⁰. II. Ekaterina'nın, Potemkin'e 8 Ağustos 1783'te yolladığı ferman ile Kırım Tatarlarına Rus vatandaşlığı ve mecburi askeri hizmetten muafiyet veriliyordu. Kırımlılar isterlerse gönüllü asker olabileceklerdi²⁴¹. Yapılan düzenlemeler Kırımlıların, Ruslara ve Rusların eline geçmiş olan yurtlarına bağlılıklarını arttırmaya yönelikti. Fakat yapılan bu düzenlemelerde yerli halkın göçünü engellemedi²⁴². Kırım topraklarının Ruslara verilmesi ve toprak sahiplerinin Kırım'da serflik müessesini kurmaya çalışması 1784'te Kırımlıların kitlesel halinde yeniden göç etmelerine neden oldu. Kırımlıların göçleriyle boşalan topraklar devlet toprağı olarak, üst düzey yetkililerden başlayarak, memur, subay ve pek çok kişiye dağıtıldı²⁴³. Yeni toprak sahipleri, belirli bir süre içerisinde kendilerine verilen toprakları yaşanır ve işlenebilir hale getirmekle yükümlüydü. Aksi takdirde büyük cezalar ödemek zorunda kalırdı²⁴⁴.

Potemkin bir yandan toprakları dağıtırken bir yandan da Kırım'da yerleşim alanlarının oluşturulması ve ekonomik kalkınma için son derece ihtiyaç duyulan iş gücünü buraya çekmeye çalışıyordu. Rusya'dan devlete bağlı özgür köylü, çiftçiler, eski askerler, eski adetlere göre ibadet edenler Kırım'a göç ettirilmeye başlandı. Potemkin, 1785'te Katerina'dan Kırım'a yerleşip ziraatla uğraşacaklar

---

²⁴⁰ E. İ. Drujinina, a.g.e, s. 93-94.

²⁴¹ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 6.

²⁴² İsaabel de Madariaga, a.g.e., s. 583.

²⁴³ Alan Fisher, Kırım'ın Rusya'ya ilhakı, yıl:14, sayı: 81, Mart-Nisan 1974, s. 12-13; İsaabel de Madariaga, s. 582.

²⁴⁴ İ. A. Zaiçkin-İ.N. Poçkaev, **Ruskaja İstoriya ot Ekaterini Velikoy do Aleksandra II**, Moskova 1994, s. 207.

için bazı imtiyazlar tanınmasını istedi²⁴⁵. Göçmenler için Kırım'da barınaklar, geçimlerini sağlamaları için de hayvan ve araç gereçlerin hazırlanması gerekiyordu. Bunun için düzenlemeler yapıldı. Rus göçmenlerin yanı sıra Hükümet Kırım'a yabancı göçmenlerin yerleşmeleri için onlara her türlü destek ve teşviki sağlamaya çalışıyordu²⁴⁶. Bu çalışmalar sonucunda, Kırım'a Alman, Bulgar, Yahudi, Ermeni, Rum, Leh, Sırp, İsviçreli göçmenler toprak bahşedilerek ve mali imtiyazlar sunularak yerleştirildi²⁴⁷. Böylelikle Kırım'a Rus ve yabancı göçmenlerin yerleştirilmesi, yeni toprakların inşaatında ihtiyaç duyulan insan gücü sağlandığı gibi, toprakların düzenli bir şekilde üretim alanları haline getirilmesi ile de bölgenin Ruslaşması için önemli bir adım atılmış oldu.

Rusya, Kırım'ın sosyal, iktisadi ve siyasi hayatıyla adetleri hakkında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadığından ve aynı zamanda yerli halka Rus vatandaşlığı fikrini benimseterek, onların Ruslarla kaynaşmasını sağlayarak Kırım'ın hala bir parçası olduklarını gösterebilmek için Kırım'ın sivil idaresini Kırımlılardan oluşan Kırım Mahalli Hükümetine bıraktı²⁴⁸. Böylelikle Ruslar, idareyi tam olarak ellerine alıncaya kadar Kırım'ı daha iyi tanıma fırsatı kazanabileceklerdi. Bunun için Rus Hükümeti, Kırım Mahalli Hükümetine önemli bir görev vererek, Müslüman ve gayri Müslimlere ait evlerin sayısı, camilerin, kiliselerin sayısı, Kırım'ın ekonomik durumuna dair bilgi toplamasını istedi. Kırım Mahalli Hükümeti kısa süre içerisinde istenilen çalışmayı yaparak Rus

---

²⁴⁵ Alan Fisher, a.g.m., s. 13.

²⁴⁶ İsaabel de Madariaga, a.g.e., s. 583-584.

²⁴⁷ Hakan Kırımlı, a.g.e.,s. 11; Alan Fisher, **The Crimean ...**, s. 92.

²⁴⁸ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 6.

otoritelerine bir rapor sundu. Bu raporla, Kırım'daki erkek nüfus ve eski Hanlığın vergi kaynakları tespit edildi. Bu önemli çalışma sonrasında Kırım Mahalli Hükümetine son verildi. Rusya, Kırım'ın tüm idaresini eline alarak 13 Şubat 1784'te Kırım, Taman ve Kırım Yarımadası dışındaki geniş arazileri de içine alan "Tavrida Oblastı'nı" kurdu. Kırım Oblast'ı (Vilayet'i), yedi bölgeden oluşuyordu. Bu yedi bölgeden 4'ü Simferepol (Akmesçit), Levkopol (Eski Kırım), Evpatoria (Gözleve) ve Perekop (Orkapısı) Kırım Yarımadası'ndaydı. Diğer üç bölgeden Fanagoriya Taman'da, Dneprovsk ve Melitopol Kuzey bozkırlarında yer alıyordu²⁴⁹.

Yeni oluşturulan Tavrida bölgesi, Kırım ve Kırım Tatarları ile etnik, dini, ekonomik ilişkisi çok az ya da hiç bulunmayan toprakları da Kırım'ın içerisine katmaktaydı. Bu durum Rusların, Kırım'ı Rusya'nın güney bölgeleriyle kaynaştırma, onu ülkenin bir parçası haline getirmesi çalışmalarının bir sonucuydu. Yeni oluşturulan bölgelerde kullanılan isimler, bölgedeki Kırım Hanlığı'nın izlerini silmeye ve aynı zamanda antik Yunan isimlerini canlandırmaya yönelikti. Bu politikanın izlenmesinde o tarihlerde II. Ekaterina'nın "Yunan Projesinin", Bizans'ı yeniden canlandırma düşüncesinin önemli bir etkisi vardı²⁵⁰. Bunun yanı sıra Kırım'ın ilhaki sonrası Avrupa'da oluşan tepkileri, endişeleri ortadan kaldırma Rusya'ya karşı sempati oluşturma düşüncesinin de etkin olduğu düşünülebilir.

---

²⁴⁹ Alan Fisher, Rusya'nın ..., -9-, yıl: 14, sayı: 81, Mart-Nisan 1974, s. 8-9;

Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 7.

²⁵⁰ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 7.

Rusya bu şekilde Kırım'ı kendi bünyeleri içerisine dâhil ederken, Kırım'da tarımın, sanayinin ve ticaretin gelişmesi içinde bir takım tedbirler alıyordu. Bölgenin iktisadi kalkınması için 1783 yılının sonunda Kırım Limanlarında 5 yıllığına gümrük vergileri kaldırıldı²⁵¹. Daha önce hisar sayılan sınır korumaları Dnepr hattı istihkamları ve Taganrog, 10 Şubat 1784'te çıkan bir emirnameyle iç şehirler ve ticaret bölgelerine dönüştürülmesine karar verildi. Eski tahkimatlar yerine Karadeniz kıyılarında çok önemli liman-kaleler inşa edilmeye başlandı. Bu liman-kaleler içerisinde Akhtiar koyunda kurulan Sivastopol çok önemli bir yere sahipti. Zamanla burası Rusya'nın Karadeniz filosunun merkezi limanı haline geldi. Sivastopol limanı Karadeniz'in her yönüne askeri hareket düzenlemek açısından oldukça elverişliydi ve stratejik açıdan da önemli bir yere sahipti²⁵². 22 Şubat 1784'ten itibaren Sivastopol hem Rus hem de yabancı gemilerin ticaretine açıldı. Bu yeni kurulan bir şehir için çok önemliydi²⁵³. II. Ekaterina'nın 1787'deki Kırım gezisine katılanlar arasında yer alan Fransız elçisi Kont Sequire Sivastopol hakkında şunları yazıyordu. "Sivastopol'a her şey oldukça ciddi bir şehir görünümü veriyordu. Nasılda başkentten 2000 verst uzaklığında, çok yakında aldıkları bölgede Potemkin, böylesi binaları inşa etmeyi, şehri yaratmayı, filoyu kurmayı limanı oluşturmayı ve o kadar insanı yerleştirmeyi başarmasını aklımız almıyordu. Bu gerçekten sıra dışı kahramanlık işiydi"²⁵⁴. Sivastopol'daki Rus filosundan oldukça etkilenen Sequire, "Korkarım ki, 30 saat dolmadan onun (II.

---

²⁵¹ M. V. Masaev, a.g.e., s. 186; V. İ. Timofeenko, a.g.e., s. 24.

²⁵² V. A. Zolotarev- İ. A. Kozlov, a.g.e., s. 35.

²⁵³ **Sevastopolyu 200 Let 1783-1983**, Kiev 1983, s. 6.

²⁵⁴ İ. A. Zaiçkin- İ. N. Poçkaev, a.g.e., s. 205-206.

Ekaterina'nın) bayrakları Konstantinopolis'in önünde yayılacaktır. Ordularının sancakları da hisarlarına yerleştirilecektir"²⁵⁵.

Sivastopol'un yanı sıra 1778'de Dnepr ağzında temelleri atılan Herson'da zamanla büyük bir ticari limana dönüşüyordu. Herson'daki gemi tersanelerinde savaş gemileri de yapılıyordu. Bununla birlikte Herson limanının bazı olumsuz yanları da vardı. Herson Limanı sıtma hastalığının sıkça görüldüğü sazlık alanlara yakın bulunuyordu. Sıtma salgınları her yıl yaz aylarında çalışma temposunu düşürüyordu. Herson limanındaki bu olumsuzluktan da dolayı Potemkin 21 Haziran 1788'de Rus-Osmanlı Savaşı'nın en ateşli anında İngul Nehri'nin ağzında büyük gemilerin yapımı için bir tane daha tersane inşa edilmesini emretti. İngul'da 1789'da inşa edilen Nikolaev amiralliği Karadeniz'deki Rus savaş gemilerinin yapımının ana merkezi oldu²⁵⁶.

Kırım'ın hem yurtlandırılması hem de askeri ve ticari anlamda güçlendirilmesi adına yapılan çalışmalarda Potemkin'in çok büyük rolü vardı. Potemkin bu zorlu görevi, II. Ekaterina'dan aldığı büyük destek ile başarıyla yürüttü. Potemkin, gerçekten kısa denilebilecek bir süre diliminde, Kırım'ın Rusya ile bütünleşmesini büyük ölçüde sağladı. Karadeniz'de 1787-1791 Osmanlı savaşlarında Osmanlı donanmalarına üstünlük sağlayan donanmayı inşa ettirdi. Rus tarihçi A.A. Smirnov, Potemkin'in bu başarısını, kişiliğinin I. Petro ile benzerlik taşımasına bağlar. Potemkin'in Petro gibi, gemilere ve filoya karşı tutkulu aşk duyduğunu, yeniyi öğrenmekte aynı yılmazlık içerisinde olduğunu,

---

²⁵⁵ **Sevastopolyu ...**, s.6-7.

²⁵⁶ A. A. Smirnov, " Vo Glave Stroitelstva Çernomorskogo Flota", **Voенно-İstoriceskiy Jurnal**, Moskova 7 İyul-Avgust 1994, s. 74.

aynı yüce zekâya, çalışkanlığa, becerikliliğe, enerjiye, kararlığa sahip olduğunu belirten Smirnov, I. Petro'nun Baltık filosunu kurduğu gibi, G.A. Potemkin'in de halkın emeği ve ülkenin sanayisiyle Rusya'ya Karadeniz filosunu verdiğini yazar²⁵⁷.

3.2. Rusya'nın Büyük Bir Karadeniz Devleti'ne Dönüşmesi Üzerine Avrupalı Devletlerin Rus-Osmanlı İlişkilerine Etkileri

1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı belki de Avrupa'da beklenen bir gelişmeydi. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasında Kırım'ın bağımsız bir devlet haline gelmesi bu süreci başlatmıştı. II. Bölümde anlatıldığı üzere Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Kırım'ın bağımsızlığı kâğıt üzerinde kalmış, hem Rusya hem de Osmanlı Devleti Hanlık içişlerine müdahalede bulunmuşlardı. Bu müdahaleler sonunda Rusya, Avrupalı Devletlerin o tarihlerde farklı sorunlarla meşgul olmalarından da yararlanarak Kırım'ı ilhak etti. Bu ilhak Osmanlı Devleti'nin yanı sıra Avrupalı Devletleri, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya'yı da yakından ilgilendiriyordu. Kırım'ın ilhakıyla Rusya, Karadeniz'deki konumunu önemli ölçüde güçlendirerek, siyasi, ekonomik ve askeri olarak önemli kazanımlar sağlıyordu.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası bölgede yaptığı her askeri ve ticari faaliyetin Osmanlı Devleti'nin aleyhine olacağı kesindi. Rusya'nın Karadeniz kıyılarında liman, donanma üslerine sahip olması ve güçlü bir donanma oluşturma çalışmaları, denizden Osmanlı başkentini tehdit etme imkânını sağlıyordu. Yeni ele geçirdiği bölgelerde açtığı atölyeler ve fabrikalarla da Rusya, Karadeniz ve

---

²⁵⁷ A. A. Smirnov, a.g.m., s. 78.

Doğu Akdeniz ticaretinde zamanla Avrupalı Devletlere ticarete önemli bir rakip konumuna gelebilirdi. Bu durumun Avrupalı Devletlerinin çıkarlarına ters geleceği ortadaydı. Bununla birlikte Fransa haricinde hiçbir Avrupa ülkesi ciddi anlamda bu ilhaka karşı çıkmadı. M. S. Anderson, bunun nedeni olarak, Avrupalı Devletlerin kendi çıkarları ve hırslarını ön planda tutmaları olarak görür. Anderson, “Avrupalı Devletler her ne kadar bu işgalden ve Rus gücünün ilerlemesinden hoşlanmasalar da, pek çoğu bu gelişmeleri kendi çıkarlarına hizmet etmesi ve hırslarını tatmin etmesi için kullanmayı düşündüğünü” söyler²⁵⁸.

Kırım’ın ilhakı sonrası Rusya, bu sürecin kolaylaşması ve hızlanması için Avrupa ülkelerinin başkentlerine, Kırım’ın Rusya ile birleştirilmesinin nedenlerini resmi yazı göndererek açıklamalarda bulundu. Bu tarihlerde Avusturya, Rusya’nın müttefiki konumundaydı. 1781 Mayıs’ında II. Ekaterina ile II. Joseph arasında resmi yazışmalarla başlayan görüşmeler sonunda ittifak yapılmıştı. Yapılan ittifaka göre, Rusya, Avusturya’nın toprak bütünlüğünü garanti ediyordu. II. Ekaterina’nın ısrarı üzerine anlaşmaya, Osmanlı Devleti’nin saldırısı halinde iki taraf karşılıklı olarak askeri yardımda bulunacağına dair bir madde eklendi. Bu madde Kırım’ı işgal etmeyi düşünen Rusya için önemliydi. Yapılan anlaşmayla Rusya, Kırım’ı ilhakı konusunda Avusturya’nın kendisine karşı çıkmamasını garanti ediyordu²⁵⁹. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı sonrası Avusturya Kralı II. Joseph, Rus İmparatoriçesine başarılı bir şekilde sınırlarını genişletmesinden dolayı

---

²⁵⁸ M.S.Anderson, “The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4”, **Slavonic and East European Review**, cilt: 37, sayı:88, Aralık 1958, s. 19.

²⁵⁹O. P. Markova, a.g.e., s. 241.

tebriklerini ilettiler. II. Joseph, II. Ekaterina'ya 19 Mayıs 1783'te gönderdiği mektupta, İmparatoriçe hazretlerini kılıç kullanmadan ve insan kaybı yaşamadan, ülkenin sınırlarını genişletmesinden dolayı tebrik etti ve bu konuda Rusya'nın yanında yer aldığını bildirdi. Böylelikle Avusturya Sarayı, Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya'ya destek vermeyi kabul etmiş oldu²⁶⁰.

Prusya, genel olarak Rusya'nın Kırım'ı ilhakına karşı değildi. Rusya'nın yardımıyla Danzig ve Torn'u ele geçirmeyi planlayan Prusya, bu tarihlerde Avusturya ile rekabet halindeydi. Prusya Kralı II. Friedrich, II. Ekaterina'yı Avusturya ile yapmış olduğu ittifaktan vazgeçirme ve onunla savunmaya dayalı bir ittifak yapmanın arayışı içindeydi. Prusya'nın Avusturya ile rekabet halinde bulunması O'nu Rusya'ya karşı hareketsiz bıraktı ve Rusya'ya yönelik bir girişimde bulunmasını engelledi²⁶¹. II. Friedrich, İstanbul'da bulunan elçisi Gaffron'un Mart ve Nisan aylarında, Reis Efendi'nin Prusya'nın Rusya ile ittifaktan ayrılarak, Osmanlı Devleti ile ittifak yapması teklifini olumsuz karşıladı. Buna rağmen, Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya komşu ve aynı zamanda ona düşman olmasından dolayı da, Osmanlı Devleti ile ilişkileri koparmamak adına, Gaffron aracılığıyla Reis Efendi'ye, devletin şu an da Osmanlı Devleti lehine bir girişimde bulunamayacağını fakat daha sonra Osmanlı Devleti'ne yapacağı yardımın silahlı bir müdahale kadar etkili olacağından emin olması gerektiğini bildirdi²⁶².

---

²⁶⁰ M. V. Masaev, a.g.e., s. 168.

²⁶¹ M. S. Anderson, a.g.m., s.20.

²⁶² Kemal Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri**, İstanbul 1985, s. 130.

İngiltere, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını destekleyen bir politika izledi. İngiltere'nin dış politikasını yönlendiren Charles James Fox, İstanbul'daki İngiliz elçisi Ansley'e Osmanlı bakanlarına Kırım'ın Rusya'ya katılımını tanımalarını ve uluslar arası pozisyon netleşene kadar da bir girişimde bulunmamaları yönünde tavsiyelerde bulunmasını istedi. Fox'un yerine gelen Temple'de Ansley'e Osmanlıların Rusya ile savaşıma düşüncesinden vazgeçirmesini emretti. Amerika'nın bağımsızlığı savaşında yenilgiye uğrayan İngiltere, Rusya ile yakınlaşarak bir savunma anlaşması yapmak istediği için Kırım'ın İlhakı konusunda Rusya'nın yanında yer aldı²⁶³.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakına açık bir şekilde karşı çıkan devlet Fransa oldu. Fransa I. Francois'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin müttefiki ve onun koruyucusu gibi görünüyordu. Osmanlı Devleti, Fransa tüccarları ve ekonomisi için Doğu ve Batı Avrupa arasındaki ticarete oldukça önemliydi. Fransa Dış İşleri Bakanı Kont Verjen, Kırım'ın İlhakını, Rusların Boğazlara doğru yürüyüşünün ilk adımı olarak görüyordu. Verjen'e göre Kırım Yarımadası'nın korunması gerekiyordu. Bu sağlanamazsa en kötü ihtimal olarak Rusların Karadeniz'de askeri üsler oluşturması engellenmeliydi. Fakat Fransa bunu tek başına yapabilecek bir durumda değildi. İngiltere ile Amerika'da yapmış olduğu mücadele Onun hem enerjisini hem de finansal durumunu tüketmişti. Bu tarihlerde Fransa'nın büyük çaplı bir askeri mücadele içerisine girmesi imkânsız gibiydi. Rusya'yı durdurabilmek için Fransa müttefik arayışı içerisine girdi. Bu arayış içinde Fransa, Prusya'da, İngiltere'de, Avusturya'da girişimlerde bulunduysa da bu girişimlerinde başarısız oldu. Bunun üzerine Fransa, Petersburg'daki elçisi

---

²⁶³ M. V. Masaev, a.g.e., s. 172; O. P. Markova, a.g.e., s. 244.

Marquis de Verac'e 18 Temmuz 1783'te gönderdiği direktif ile Rusya'ya, Kırım ile Kuban'ın konumunun uluslar arası anlaşmalarla düzenlendiğini ve Rusya'nın bu toprakları ele geçirmeye hiçbir gerekçesinin olmadığını, bu sorunun çözümünde arabuluculuk yapabileceğini bildirdi. Fransa'nın bu girişimi Rusya'da olumsuz bir şekilde karşılandı²⁶⁴.

Kırım'ın İlhakı sırasında Avrupalı Devletlerin içerisinde buldukları politik, askeri, mali ve uluslararası rekabet durumları onların Rusya'nın Kırım'ı ilhakını kabul etmek zorunda bıraktı. Avrupalı Devletlerin durumunu çok iyi analiz eden Rusya, İstanbul'daki faaliyetlerini daha da yoğunlaştırdı. İstanbul'daki Rus elçisi Bulgakov, Osmanlı Devleti'ne başvurarak, Kırım, Taman, Kuban'ın kendilerinde kalarak, Kuban Nehri'nin sınır kabul edilmesini, buna karşılık olarak da Rusya'nın Soğucak Kalesi ve etrafındaki bölgeyi Osmanlılara vereceğini bildirdi. Osmanlı Devleti'nden Rusya'nın Kırım'ı ilhakını kabul ettiğini bildiren bir senedin verilmesini istedi. Osmanlı Devleti için kabul edilmesi hiçte kolay olmayan bu durum karşısında Osmanlı Devlet adamları Rus elçisini oyalama yoluna gittiler. Rus elçisine sorunun çözümü konusunda İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçilerinin arabuluculuk yapmaları önerilmişse de Bulgakov, bu öneriyi kesinlikle kabul etmedi. Hatta elçi, Osmanlı Devlet adamlarını tehditte bulunarak, istenilen senedin bir önce tarafına verilmemesi durumunda İstanbul'u terk edeceğini bildirdi. Bu konunun çözümü için Osmanlı devlet adamları arasında önemli görüşmeler yapıldı. Meşveret meclisleri toplandı. Yapılan görüşmelerde Rusya'nın yanı sıra Avusturya'nın da sınır boylarında kalabalık ordular bulundurması, buna rağmen ülkenin askeri ve mali olarak içerisinde bulunduğu

---

²⁶⁴ M. V. Masaev, s. 171-172; M. S. Anderson, "The Great Powers ...", s.20-24.

durumun kısa bir süre içerisinde yeni bir savaş yapmasının mümkün olmadığından dolayı elçinin istediği senedin verilmesi kararlaştırıldı²⁶⁵. Osmanlıların bu kararı almasında İstanbul'daki Avusturya elçisinin 22 Aralık 1783'te, Rus-Osmanlı savaşı çıktığı takdirde Rusya'yı destekleyeceklerini bildiren bir deklarasyon sunması da etkili oldu²⁶⁶.

Rusya ve Avusturya ile tek başına mücadele edemeyeceğinin farkında olan ve yabancı bir devletten de yardım umudu olmayan Osmanlıların, tam bir teslimiyetten başka alternatifi yoktu²⁶⁷. Osmanlılar önce 21 Haziran 1783'te Rus elçisiyle ticari bir anlaşma yaptı sonra da 8 Ocak 1784'te resmen Kırım'ın Rusya'ya ilhakını onayladı²⁶⁸. Böylelikle bu sorun Rusya adına önemli bir diplomatik zafer olarak sonuçlandı²⁶⁹.

1783-1784 olaylarında Rusya'nın Kırım ve Kuban'ı ilhakını önleyemeyen Fransa²⁷⁰, 1784 yılının Eylül ayında İstanbul'daki elçisi Kont Şuazel Gufye'ye Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barışın sağlanması için elinden gelen her şeyi yapması emredildi. Bunun dışında büyükelçi, Osmanlıların güvenliğini sağlamak ve muhtemelen Rus saldırılarına karşı koyabilmesi amacıyla Osmanlı ordusunun savaş kabiliyetini yükseltmek için Fransız subay ve mühendisin gerekliliğini

---

²⁶⁵ Ahmet Cevdet, a.g.e., cilt:3, s. 14-84.

²⁶⁶ M. S. Anderson, **Doğu Sorunu** ..., s. 30.

²⁶⁷ M. S. Anderson, "The Great Powers ...", s. 39.

²⁶⁸ O. P. Markova, a.g.e., s. 244.

²⁶⁹ M. S. Anderson, a.g.m., s. 40.

²⁷⁰ M. S. Anderson, a.g.m., s.40.

Osmanlı devlet adamlarına kabul ettirecekti²⁷¹. 1785 yılında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında çıkan sınır sorununun çözümünde arabuluculuk yapan, bunun yanı sıra teknisyen ve askeri uzmanlarıyla Osmanlı ordusunu modernize etmeye çalışan Fransa, bu etkinlikleriyle İstanbul'daki nüfuzunu korumaya çalıştı. Fakat bunda başarılı olamadı. Fransız elçisinin İstanbul'da Fransız gemileri için Karadeniz'in açılması konusunda yaptığı girişimler başarısız oldu. Bu durum Fransızların Osmanlılardan uzaklaşıp, Rusya'ya yakınlaşmalarına neden oldu. Bu yakınlaşma sonucunda Rusya ile Fransa arasında 11 Ocak 1787'de ticaret antlaşması imzalandı²⁷². Yapılan anlaşmayla Fransa, yeniden oluşturmaya çalıştığı filosu için gerekli inşaat malzemelerini İngiliz engeline takılmadan Karadeniz üzerinden getirme fırsatına kavuştu. Rusya- Fransa ve Avusturya'nın ittifakı denizlerdeki İngiliz üstünlüğünü tehdit edebilirdi. Bundan dolayı İngiltere, Rusya ile Fransa arasında yapılan ticaret anlaşmasını kendisinin Karadeniz ticaretini olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle iyi karşılamadı. Aslında Rusya'nın Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası güney kıyılarını yurtlandırması, Kırım'ı ele geçirdikten sonra kurduğu atölye ve fabrikalarda İngiltere'den alınan ürünlerin üretilmesi, İngiliz tüccarlarının Rusya ile ticaretten kazanç elde etmelerini zorlaştırıyordu. Zaman içerisinde Rusya'nın Osmanlı pazarında İngilizlere rakip olarak belirmesi ihtimali İngilizlerin Rus-Osmanlı gerginliğinde Osmanlı Devleti'nin tarafında yer almasına neden oldu²⁷³.

---

²⁷¹ P. P. Çerkasov, **Ekaterina II. İ Lyudovik XVI, Russko-Frantsuzskie Otnoşeniya 1774-1792**, Moskova 2004, s. 393.

²⁷² M. S. Anderson, **Doğu Sorunu ...**, s. 31.

²⁷³ O. P. Markova, a.g.e., s. 252-255.

Kırım'ın İlhakı sonrasında Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinde askeri üsler kurması, güçlü bir donanma oluşturma, Gürcistan'ı hâkimiyeti altına alıp Kafkaslarda nüfuzunu arttırma çabası içerisinde girmesi, Kırım'dan sonra İstanbul'u alarak Bizans'ı yeniden canlandıracağı yönündeki haberler, Eflak ve Boğdan'da konsololarla nüfuz oluşturma çalışmaları Osmanlı Devleti'ni rahatsız ediyordu²⁷⁴. Osmanlıların bu rahatsızlığı II. Ekaterina'nın 1787'de Kırım'a yaptığı gezide en üst noktaya çıktı. Bu gezinin Rusya'nın gövde gösterisine dönüşmesi²⁷⁵ ve II. Ekaterina ile II. Joseph'in bir araya gelmesi, Bizans'ı yeniden canlandırma projesini faaliyete geçirecekleri yönündeki haberler²⁷⁶, Osmanlıların, İstanbul'daki Rus elçisine bir ultiatom vermesine neden oldu. 27 Temmuz 1787'de Rus elçisine verilen ultiatomda Osmanlı Devleti, Rusya'dan kendilerine sığınan Boğdan Voyvadası Aleksandr Mavrokordato'nun iadesini, Eflak ve Boğdan'da halkı Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtan konsolos vekilinin azlini, Kılburun çöllerinden Özü halkına verilmesi gereken tuzun verilmesini, Osmanlı tüccarlarının zarara uğramamaları için uygun yerlere ve Kırım'a memurlar gönderilmesine izin vermesini, Rus tüccar gemilerinin boğazlardan geçişleri sırasında incelenmesine müsaade edilmesini, Rus askerlerinin Tiflis'ten çekilerek, Gürcü Prensini himaye etmelerine son vermeleri istendi²⁷⁷.

Osmanlı Devleti Rusya'dan cevap gelmesini beklemeden tekrar Bulgakov'u 17 Ağustos'ta meclise çağırdı. Bulgakov'dan istediği yanıtı alamayan

---

²⁷⁴ Cemal Tukin, a.g.e, s. 89; M. S. Anderson, a.g.e., s. 31.

²⁷⁵ P. P. Çerkasov, a.g.e., s.313.

²⁷⁶ O. P. Markova, a.g.e., s. 245.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, c.IV. I. Kısım, s. 505.

Osmanlı devlet adamları, Rusya'ya karşı savaş kararı alarak, Bulgakov'u maiyetiyle birlikte Yedikule zindanına hapsedtiler²⁷⁸. Osmanlıların bu kararı almalarında İstanbul'da bulunan, İngiliz ve Prusya elçilerinin de rolü vardır. II. Ekaterina'nın Kırım ve Kerson'a geleceği haberleri ve Rusların Kırım'daki askeri hazırlıkları İstanbul'da duyulduktan sonra Sadrazam Yusuf Paşa, İstanbul'daki İngiliz elçisi ile görüştü. Yapılan görüşmede İngiliz elçisi, Osmanlılar askeri hazırlıklar yapar, Karadeniz'e donanma gönderir, Özü, Bender, Hotin sınır kalelerine askeri yığınak yaparsa, Rus Çariçesi'nin geri adım atacağını söyledi. Konuşmasında elçi ayrıca, Osmanlı ile Rusya arasında olası bir savaşta, Avusturya'nın Macar ve Herseklilerin ayaklanmalarıyla uğraştığından, Venedik'in de Avusturya saldırısından çekindiğinden dolayı Rusya'nın yanında yer alamayacaklarını bildirdi²⁷⁹.

Savaş, Osmanlı donanmasının Rus gemilerine ve Osmanlı kara ordusunun sınırdaki Rus yerleşim yerlerine saldırısı ile başladı. Daha sonra çatışmalar, Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Rus egemenliğine girmiş olan Herson-Kinburun taraflarında devam etti. Suvorov önderliğindeki Rus ordusu Kinburun'da Ekim ayında Osmanlı ordusunu yenilgiye uğrattı²⁸⁰. Savaşın başlangıcında Rus

---

²⁷⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., 505.

²⁷⁹ Ahmet Vasıf Efendi, **Mehasinü'l – Asar ve Hakaikü'l Ahbar**, Yayına Hazırlayan: Mücteba İlgürel, Ankara 1994, s. 385-387.

²⁸⁰ E. İ. Drujinina, “Granitsı Rossii s Turtsiey po Kyučuk-Kaynardjiyskomu Dogovoru 10 İyulya 1774 g. İ Yasskomu Dogovoru 29 Dekabrya”, **Formirovanie Granits Rossii S Turtsey i İranom. XVIII-naçalo XX vv.** Moskova 1979. s. 162.

ordusunun ana hedefi Özü Kalesini ele geçirmektir. Özü Kalesi, Kinburun'un karşısında bulunuyordu. Bu kale Rus donanmasının Karadeniz'e çıkışını engelliyor ve Karadeniz filosunun askeri malzemelerle desteklenmesinde Herson Kalesini etkisiz bırakıyordu. 1788 Aralığında çok kolay olmasa da bu kalenin ele geçirilişi savaşın kırılma noktalarından birini oluşturuyordu²⁸¹.

Osmanlıların, Rusya'ya savaş açması sonrasında, daha önce Rusya ile ittifak antlaşması yapan Avusturya, antlaşma gereğince Şubat 1788'de Osmanlılara savaş açtı. Özü Kalesinin ele geçirilişinden kısa bir süre önce Rus-Avusturya orduları Yaş ve Hotin'i ele geçirdi²⁸². Ruslar 1788 yılının başlarında Balkan Yarımadasının milletlerine anti Osmanlı propaganda içerikli çağrılar ve duyurular gönderdi. Bildirilerde iki Rus ordusu ve donanmasının aynı dini değerleri paylaşan milletlerin topraklarına Osmanlıları kovmak ve onları yok etmek, Hıristiyanların güven içinde yaşamalarını sağlamak üzere gönderildiği belirtiliyordu. Devamında ise şöyle bir çağrı yer alıyordu. Bizimde atalarımız sayılan eskilerde yaşamış o şanlı ecdadınızın yaptıklarını hatırlayın. Bir birlik içinde ruhlarınızı ve omuzlarınızı birleştirin, ordumuzu coşkuyla karşılayın ve ortak düşmanımız Osmanlıları yenmek için var gücünüzü ortaya koyun. Avusturya'da savaş sırasında bu ve buna benzer birleşme ve yardımlaşma çağrılarında bulundu. Yapılan bu çağrılar etkili de oldu. Çağrılara uyarak Rus ve

---

²⁸¹ Isabel de Madariaga, a.g.e., s. 631.

²⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 522-523;537.

Avusturya ordularıyla Osmanlılara karşı savaşanlar oldu²⁸³. Osmanlılar ile mücadeleler devam ederken 1788 Temmuz’unda İsveç birden bire Rus topraklarına saldırdı. İsveç Kralı III. Gustav’ın beklenmedik saldırısı Petersburg’u tehlikeye düşürdü. Bu saldırı II. Ekaterina’nın Rus donanmasını Akdeniz’e gönderme planına da engel oldu. Fakat İsveç tehlikesi çok uzun süreli olmadı. Rus orduları kısa süre içinde İsveç ordusunu Hogland’da yenilgiye uğratarak geri çekilmeye zorladı. Ağustos 1788’de de II. Ekaterina’nın ısrarıyla Danimarka, İsveç’e saldırıya geçti. İngiltere ve Prusya’nın tehditleriyle karşı karşıya kalan Danimarka, İsveç’e karşı başlattığı saldırıyı durdurmak zorunda kaldı²⁸⁴. 11 Temmuz 1789’da İsveç ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşması imzalandı. İki devlet arasında yapılan ittifak antlaşması uzun süreli olmadı. İsveç’in Rusya ile yapmış olduğu mücadelede başarısız olarak savaşan çekilmesiyle kısa sürede son buldu. İsveç’in Rusya’ya saldırısı kısa süreli olsa Rusya’nın iki cephe de savaşması ve donanmasını meşgul etmesi bakımından Osmanlı Devleti’ne yararlar sağladı²⁸⁵. Fakat savaşın seyrini değiştirmede.

1789’da yapılan mücadelelerde de Rusya, Osmanlıları Fokşan ve Boze’de çok büyük yenilgiye uğrattı. Osmanlıların zor durumundan yararlanan Avusturyalılar da Belgrat’ı ele geçirdi. Üç devlet arasında savaş devam ederken

---

²⁸³ İ. S. Dostyan, “Znaçenie Kyuçuk Kaynardjniyskogo Dogovora 1774 goda v Politike Rossii Na Balkanah”, **Vek Ekaterini II. Rossiya i Balkanı**, Moskova 1998, s. 48.

²⁸⁴ A.S.Stanislavskaya, “Angliya i Rossiya v Godı Vtoroy Turetskoy Voynı (1787-1791)”, **Voprosı İstorii**, No: 11, Moskova 1948, s. 29-33.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 546.

Avrupa'da da çok önemli gelişmeler oluyordu. Fransa'da İhtilal çıktı ve bu ihtilalin yankıları tüm Avrupa'da hissedildi. Ortaya çıkan ihtilal Avrupa'daki uluslar arası durumu değiştirdi. Bu ihtilalden endişelenen Batı Avrupa Devletleri ile Rusya bir an önce Rus-Avusturya-Osmanlı savaşlarının bitirilmesi ve Fransa'ya karşı savaş açılmasını düşünmeye başladılar. Bu durum Avusturya'nın Prusya ve İngiltere ile yakınlaşarak Osmanlılarla önce ateşkes sonrasında da 1791'de Zıştovi barış antlaşmasını imzalamasına neden oldu. 1790 Ocağında Prusya ile Osmanlı Devleti arasında Rusya'ya karşı savaşın açılması yükümlülüğüne dayalı bir ittifak antlaşması imzalandı. İngiltere, Prusya ve Avusturya arasında üçlü ittifak antlaşması yapıldı. Tüm bu gelişmeler II. Ekaterina'yı endişelendirdi ve askeri birliklerinin bir kısmını batı cephesine çekmek zorunda bıraktı. Bununla birlikte Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki savaşta devam ediyordu. 1790 Aralık ayında Suvorov önderliğindeki Rus ordusu İsmail Kalesini ele geçirdi. Karadeniz'de yapılan deniz savaşlarında da Rus donanması Osmanlı donanmasına karşı üstünlük kazandı²⁸⁶. Rusların bu başarıları 1791 yılında İngiltere ve Prusya'nın, Rusya'ya savaştan önceki duruma göre Osmanlılarla barış yapması yönünde baskılarda bulunmalarına neden oldu. Özellikle İngilizler, Özü Kalesi'nin Osmanlılara verilerek, Karadeniz kıyılarında savaş öncesi duruma geri dönülmesi taraftarıydı. İngiltere'nin bu isteklerini II. Ekaterina reddetti. İngiltere ve Prusya'nın diplomatik baskıları ve savaş tehditleri II. Ekaterina'nın Prusya ve Lehistan'dan gelebilecek saldırılara karşı önlem almasına neden oldu²⁸⁷. 1791'de Balkanlar'da Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen

---

²⁸⁶ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 165-168.

²⁸⁷ M. S. Anderson, **Doğu Sorunu** ..., s. 36-37.

mücadelede Rus ordusu Tuna Nehri'nin sol yakasına geçerek Babadağ ve Maçin'de önemli başarılar kazandı. Rusların bu tarihlerde Kafkaslarda Anapa'yı ele geçirmesi, F. F. Uşakov komutası altında Osmanlı donanmasını yenilgiye uğratması Osmanlı Devleti'ni barış istemek zorunda bıraktı. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonrasında 9 Ocak 1792'de Yaş Antlaşması imzalandı²⁸⁸.

Yaş Antlaşması'nın 1. maddesine göre; Savaş sırasında Rus ordularına yardım eden, Osmanlı egemenliği altında bulunan tüm vatandaşlara af ilan ediliyordu. Yine aynı şekilde 8. Madde de Hıristiyanların yani, Polonyalı, Eflâklı, Boğdanlı, Moralı, Ada sakinleri ve Gürcü tüm askeri esirler ile kölelerin azat edileceği kabul ediliyordu. Burada söz konusu olan insanlar, Osmanlı egemenliği altında bulunan, fakat savaş sırasında Rusya yanlısı hareketlerinden dolayı Osmanlılar tarafından esir ve köle edilenlerdi²⁸⁹.

Antlaşmanın 2. maddesine göre, iki devlet arasında daha önce imzalanmış olan, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi, 1783 Ticaret Antlaşması ve 1784'te Kırım ve Taman'ın Rusya tarafından İlhakını ve Kuban Nehri'nin sınır kabul edildiği senet, iki devlet tarafından tekrar geçerlilikleri güvence altına alınıyordu²⁹⁰. Böylece Osmanlı Devleti, Karadeniz'in kuzeyinde Rusya'nın elde etmiş olduğu toprakları tekrar onaylamış oluyordu.

Antlaşmanın 3. maddesine göre, iki devlet arasında Turla Nehri (Dinyester) sınır kabul ediliyordu. Nehrin sol tarafında kalan arazi Rusya'ya, sağ

---

²⁸⁸ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 167-168.

²⁸⁹ E. İ. Drujinina, a.g.m., s. 169.

²⁹⁰ Nihat Erim, a.g.e., s. 188.

tarafında kalan arazi ise Osmanlı Devleti'ne bırakılıyordu²⁹¹. Bu maddeyle Osmanlı Devleti Özü Kalesi ve çevresinin Rusya'nın hakimiyetine girdiğini kabul ediyordu. Stratejik açıdan Kırım'ın ilhaki sonrasında Rusların bölgede hareketlerini sınırlayan Kale, Osmanlı Devleti için önemli bir güvenceydi. Bu kalenin Rusların eline geçmesi, Kırım'ın güven altına alınması konusunda Rusları oldukça rahatlattığı gibi, bu kalenin bir üs olarak kullanılması Osmanlı Devleti için bir tehdit anlamına geliyordu.

Antlaşmanın 4. maddesine göre, Rusya savaş sırasında ele geçirdiği Boğdan, Bucak, Bender, Akkerman, Kili, İsmail kaleleriyle pek çok kasabayı Osmanlı Devletine geri veriyordu. Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan için daha önce vermiş olduğu imtiyazları koruyup onları uygulayacaktı. Boğdan'dan 2 yıl boyunca hiçbir vergi alınmayacaktı²⁹². Bu maddeyle Rusya, savaş sırasında kazandığı Kuzey Batı Karadeniz'de kendisinin güneye inişini engelleyecek kaleleri Osmanlılara geri veriyordu.

Yaş Antlaşmasıyla Rusya, belki savaş öncesinde planladığı toprak kazanımlarını elde edemedi ama en azından Küçük Kaynarca Antlaşması ve ondan sonra yapılan antlaşmalarla elde ettiklerini kaybetmediği gibi, bunları tekrar ve nihai olarak Osmanlılara kabul ettirdi. Savaş sırasında Ruslar, şunu bir kez daha gördüler ki, Avrupalı Devletler kendi çıkarları için Osmanlıların yanında yer almışlar ve onun parçalanmasına müsaade etmeyeceklerdi. Savaş sırasında Osmanlılarla ittifak yoluna gidilmesi (İsveç-Prusya), anlaşma sırasında Rusların kazanımlarını sınırlama (İngiltere) çalışmaları bunun bir göstergesiydi. Bu savaş

---

²⁹¹ Nihat Erim, a.g.e., s. 188.

²⁹² Nihat Erim, a.g.e., s. 189.

Ruslara, Osmanlı ordularının zayıflığını, savunma hatlarının zaaflarını göstermesi bakımından da önemli bir tecrübe oldu. Bu savaş Rusya'nın Karadeniz Devleti olduğu gerçeğini hem Osmanlılar hem de Avrupalı Devletlere kabul ettirmesi bakımından da önem taşır.

SONUÇ

Karadeniz, tarihte pek çok devlete ev sahipliği yapmış, ticari ve ekonomik olduğu kadar, siyasi ve askeri olarak da yüzyıllarca önemini kaybetmemiştir. 15. yüzyılın sonlarında bir Osmanlı iç denizi haline gelen Karadeniz, 18. yüzyılın 2. yarısının ortalarına kadar bu özelliğini korumuştur. Bu yüzyıllar arasında Karadeniz'i tehdit eden en önemli devlet Rusya olmuştur.

Her kara devleti gibi Rusya'nın da ilerleme politikası denizler yönündeydi. Denizlere çıkma Rusya'nın siyasi ve askeri gelişimi için olduğu kadar, ekonomik ve ticari olarak büyümesi için de oldukça önemliydi. Baltık Denizi'ne göre çok daha avantajlı konumda olan Karadeniz'e çıkmak için Rusya'nın öncelikli olarak kendi iç yapısını ve ordusunu güçlendirmesi gerekiyordu. Bunlar yapıldıktan sonra da güneye, Karadeniz'e inişte en büyük engel teşkil eden Osmanlı Devleti'nin koruyuculuğu altındaki Kırım Hanlığı'nın yenilgiye uğratması gerekiyordu. 16. ve 17. yüzyıllarda çok güçlü konumda olan Kırım Hanlığı, Ruslara karşı önemli mücadeleler vermişse de 18. yüzyılda Hanlığın eski gücünden uzaklaşması ve hanlık içerisinde yaşanan taht kavgalarından dolayı zayıflamış ve Ruslara karşı koyamaz hale gelmişlerdi. Aslında aynı durum Osmanlılar için de geçerliydi. XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda eski gücünden uzaklaşmaya başlamışlardı. Bunun ile Rusya özellikle Petro'nun askeri ve idari reformları sonucu önemli bir güç haline geliyordu.

Rusların, Osmanlılara karşı mücadelelerde kendisine müttefik olarak Avusturya'yı da yanına alması onu daha da avantajlı kılmıştır. Rusların güneye ilerleyişi, Karadeniz'e çıkma adına yapmış olduğu mücadeleler özellikle Karadeniz'de ticaret yapan devletleri rahatsız etmişse de, ne Osmanlılar ne de

Avrupalı Devletler, Rusların Karadeniz devleti olmasını engelleyememişlerdir. Rusların Karadeniz devleti olmasının ticari ve askeri olarak kazanımlarını birden elde etmesi mümkün değildi. Bunun için zaman geçmesi ve Karadeniz’de elde edilen bölgelerin Ruslaştırılması gerekiyordu. Bu konuda da önemli çalışmalar yapan Rusya, artık Karadeniz’in Osmanlılarla birlikte ortağı konumuna gelmiştir. Bu durum Avrupalıların Rusya ve Osmanlı Devletine karşı olan politikalarının da değişmesine neden olmuşsa da Rusların Karadeniz devleti olduğu gerçeği hem Osmanlılar hem de Avrupalılar tarafından tanınmak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

I-ARŞİV VESİKALARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. Yabancı Arşivler Fonu, Rusya Federasyonu Arşivi

YB (1) 1/12, 1/15.

2. Name-i Hümayun Defterleri

Nr.5-6

3. Kaynak Eserler ve İncelemeler

ABATAN, Dilek, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Kuzeybatı Karadeniz Savunma Stratejisi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Danışman: Osman Köksal, Eskişehir 2003.

ACAR, Kezban, **Başlangıcından 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi**, Ankara 2004.

Ahmet Cavit, **Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi (Ahmet Cavit Bey'in Müntehebati)**, Hazırlayan: Adnan Baycar, İstanbul 2004.

Ahmet Cevdet, **Cevdet Tarihi**, cilt II, Hazırlayan: Dünder Günday-Mümin Çevik, İstanbul 1972.

Ahmet Vasıf Efendi, **Mehasinü'l – Asar ve Hakaikü'l Ahbar**, Yayına Hazırlayan: Mücteba İlgürel, Ankara 1994.

ALPARGU, Mehmet, "XVI. Yüzyılın Ortasında Nogay Türkleri ve Ordaları", **EMEL**, sayı: 215, (Temmuz-Ağustos 1996).

ANDERSON, M.S., "The Great Powers and the Russian Annexation of the Crimea, 1783-4", **Slavonic and East European Review**, cilt: 37, sayı:88, Aralık 1958, s. 17-41.

ANDERSON, Matthew Smith, **Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Çeviren: İdil Eser, İstanbul 2001.

ANİSİMOV, Evgeniy, **Anna İoannovna**, Moskva 2002, s. 273.

ARTAMONOV, V. A., “O Russko-Krımskih Otnoshenijah Kontsa XVII- Nachala XVIII vv.”, **Obşestvenno-Politiçeskoe Razvitie Feodalnoy Rossii**, Moskva 1985, s. 71-88.

ARTAMONOV, V. A., **Rossija i Rech’ Pospolitaja Posle Poltavskoy Pobedi (1709-1714)**, Moskova 1990.

BAJOVA, A. P., “Diplomatiya Pri Ekaterine II. İ Pavle I (1762-1801 gg) :V Gornile Voyn i Revolyutsionnih Potryasenniy ”, **İstoriya Vneşnoy Politiki Rossii XVIII vek**, Moskova 1998.

BARTL, Peter, “XVII. Yüzyılda ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, sayı: 6, İstanbul 1998, s. 301-330.

BESKROVNIY, L.G., **Russkaja Armija i Flot v XVIII Veke**, Moskva 1958.

BEYDİLLİ, Kemal, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri**, İstanbul 1985.

BRİKNER, A. G., **İstoriya Petra Velikova**, Moskova 2002.

BRİKNER, Aleksandr G., **İstoriya Ekaterini Vtoroy**, Moskva 2004.

BOBILEV, V.S., **Vneshnjaja Politika Rossii Epohi Petra I**, Moskva 1990.

BOBILEVA, S. İ. – BOÇAROVA, N. V. – BEZNOSOVA, O. V. - L. S. - TUTİK N. V. – OSTAŞEVA, ATAMANKO, S. V., **Oçerki İstorii Nemtsev i Mennonitov Yuga Ukrayni (konets XVIII- pervaya polovine XIX v)**, s. 13. Dnepropetrovsk 1999.

ÇERKASAV, P. P., **Ekaterina II. İ Lyudovik XVI, Russko-Frantsuzskie Otnoşeniya 1774-1792**, Moskova 2004.

DANIŞMEND, İ. Hami, **İzahlı Osmanlı Kronolojisi**, c.III, İstanbul 1972.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Zübde-i Vekayiat**, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.

DOSTYAN, İ. S., “Znaçenie Kyuçuk Kaynardjniyskogo Dogovora 1774 goda v Politike Rossii Na Balkanah”, **Vek Ekaterini II. Rossiya i Balkanı**, Moskova 1998, s. 40-56.

DRUJİNİNA, E. İ., **Kyuçuk Kaynardjiyskiy Mir**, Moskova 1955.

DRUJİNİNA, E. İ., “Bliyayşie Ekonomiçeskie Posledstviya Vihod Rossii na Çernom More (1774-1782)”, **İz İstorii Obşestvennih Dvijeniı i Mejdunarodnih Otnoşeniı**, (Sbornik Statey v Pamyat Akedemika Evgeniya Viktoroviça Tarle, Moskova 1957, s. 87-105.

DRUJİNİNA, E. İ., **Severnoe Prichernomore v 1775-1800 gg.**, Moskva 1959.

DRUJİNİNA, E. İ., “Granitsı Rossii s Turtsiey po Kyuçuk-Kaynardjiyskomu Dogovoru 10 İyulya 1774 g. İ Yasskomu Dogovoru 29 Dekabrya”, **Formirovanie Granits Rossii S Turtsey i İranom. XVIII-naçalo XX vv.** Moskova 1979.

ERİM, Nihat, **Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)**, cilt:1, Ankara 1953.

FİŞHER, Alan W., “Rusya’nın Kırım’ı İlhakı”, Çeviren: Refhan Dedeoğlu, **Emel**, yıl 13, sayı 77, Temmuz-Ağustos 1973.

FİŞHER, Alan W., **The Crimean Tatars**, California 1978.

GLAGOLEVA, A.P., “Russko-Turetskie Otnoşeniya Pered Poltavskim Srajeniem”, **Poltava, k 250 Letiyu Poltavskogo Srajeniya**, Sbornik Statey, Moskva 1959.

GÖKBİLGİN, Özalp, **1532-1577 Yılları Arasında Kırım Hanlığı'nın Siyasal Durumu**, Ankara 1973.

HAGGMAN, Bertil, "Poltava'nın Neticesi: Rusya'yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Tatar Stratejileri 1709-1714", **EMEL**, sayı: 220, Mayıs-Haziran 1997, s. 10-16.

HAMMER, Josef Von, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Çeviren: Mümin Çevik, c.5, c.7., İstanbul 1998.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü", **Belleten**, cilt: 12, sayı: 46, yıl: Nisan 1948, s. 349-402.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı-Rus İlişkileri", **Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491-1992)**, (Ankara 12-14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 25-35.

JELAVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar)**, Çeviren: İhsan Durdu-Haşım Koç-Gülçin Koç, c.I, İstanbul 2006.

JORGA, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çeviren: Nilüfer Epçeli, c. 4, İstanbul 2005.

KALİNİÇEV, F.İ., **Pravoviye Vaprosı Voyennoy Organizatsii Russkoga Gosudarstva (Vtoroy Polovini XVII Veka)**, Moskova 1954.

KARAKÖSE, Hasan, "Çehrin Seferi ve Osmanlı'nın Ukrayna Politikası", **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu**, (08-11 Haziran) 2000 Merzifon, s. 155-168.

KARATAY, Osman, "Karadeniz'de İlk Ruslar ve Şarkel'in İnşası", **Belleten**, sayı:269, cilt: LXXIV, Ankara Nisan 2010, s.71-110.

Katip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar**, Hazırlayan: Orhan. Ş. Gökyay, İstanbul 1973.

KAZAKOV, N. İ. - NEKRASOV, G. A., “Vostočnaja Problema v 1725-1735 gg. Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 gg. İ Vzaimootnošenija Rossii s İnostrannimi Derjavami vo Vtoroy Polovine 1730-x godov”, **Oçerki İstorii SSSR Period Feodalizma Rossija vo Vtoroy Çetverti XVIII v. Narodı SSSR v Pervoy Polovine XVIII v.** Moskva 1957.

KIRIMLI, Hakan, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik Ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Ankara 1996.

KİRZİOĞLU, Fahrettin, **Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451–1590)**, Ankara 1998.

KÖSE, Osman, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın Rusya Siyaseti”, **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu**, (08–11 Haziran) 2000 Merzifon.

KÖSE, Osman, **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması**, Ankara 2006.

KRILOVA, T. K., “Russko-Turetskie Otnoshenija Vo Vremja Severnoy Voynı”, **İstoricheskie Zapiski**, T. 10, Moskva 1941.

KRILOVA, T. K., “ Russkaya Diplomatiya na Bosfore v 1711-1714 gg.”, **Mejdunarodnie Svyazi Rossii v XVII-XVIII vv. (Ekonomika, Politika i Kultura)**, Moskova 1966, s. 410-446.

KRYUÇKOV, A. V., **Prisoedinenie Krıma k Rossii i Poslednyaya Tret XVIII-Naçalo XIX vv.**, Saratov 2009.

KURAT, Akdes Nimet, **Prut Seferi ve Barışı**, cilt: I-II, Ankara 1951.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve İdil Boyu**, Ankara 1966.

KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.

KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, Ankara 1999.

- LOPATIN, V. S., **Potemkin i Suvorov**, Moskova 1992.
- LUNIN, B.V., **Azovskaya Epopeya (1637-1641)**, Moskova 1988.
- MADARIAGA, Isabel de, **Rossija v Epohu Ekaterini Velikoy**, Moskva 2002.
- MARKOVA, O. P., **Rossija, Zakavkaze Ī Mezhdunarodnie Otnoshnija v XVIII Veke**. Moskva 1966.
- MASAEV, M. V., **Prisoedinenie Krıma k Rossii**, Simferopol 1997.
- Mehmet Raşid, **Tarih-i Raşid**, cilt:2, İstanbul 1282.
- MELNIKOVA, Ī. N., **Borba Rossii s Turtsey v 30-x Godah XVIII veka i Ukrayna// Uçenie Zapiski Īnstituta Slavynovedeniya**, T. I, Moskva, Leningrad 1948.
- MĪHNEVA, Rummyana, **Rossiya i Osmanskaya Īmperiya v Mejdunarodnih Otnoşeniyah v Seredine 18 veke (1739-1756)**, Moskva 1985.
- Mozgfesky, **Rus Karadeniz Filosu Tarihi**, Çeviren: Fevzi Kurtoğlu, İstanbul 1935.
- Mustafa Nuri Paşa, **Neteyücül Vukuat**, Hazırlayan: Neşet Çağatay, c. III-IV, Ankara 1987.
- Naima Mustafa Efendi, **Tarihi Naima**, c. III-IV, İstanbul 1281-1283.
- NEKRASOV, G. A., **Rol Rossii v Evropeyskoy Mejdunarodnoy Politike 1725-1739 gg.** Moskova 1976.
- NIKIFOROV, L. A., **Vneşnyaya Politika Rossii v Poslednie Godı Severnoy Voynı Niştadtskiy Mir**, Moskova 1959.
- NOVOSELSKIY, A. A., **Borba Moskovskogo Gosudarstva S Tatarami V Pervoy Polovine XVII. Veka**. Moskva, 1948.

OREŞKOVA, Svetlana, “1683–1737 Yılları Arasında Rus-Türk İlişkileri”, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491–1992**, (Ankara, 12–14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 121-124.

OREŞKOVA, Svetlana, “Rusya ve Osmanlı Devleti Arasındaki Savaşlar, Sebepleri ve Kimi Tarihi Sonuçları”, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya (Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler)**, İstanbul 2003.

OREŞKOVA, Svetlana F. - ULÇENKO, Natalya Yu. **Rossiya i Turtsiya: Problema Formirovaniya Granits**, Moskova 2006.

ORTAYLI, İlber, “Kırım Hanlığının Ocak 1711 Tarihli Bir Üniversalisi”, **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişimler, Makaleler I**, Ankara 2000.

OSTAPCHUK, Viktor, “1648-1681 Yılları Arasında Doğu Avrupa’da (Ukrayna, Polonya, Rusya, Türkiye) Nüfuz Mücadelesi”, **Türk Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491–1992)**, (Ankara 12–14 Aralık 1992), Ankara 1999, s. 99-113.

ÖZTÜRK, Yücel, **Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe 1475–1600**, Ankara 2000.

PLATONOV, C. F., **Polnyy Kurs Lektsii Po Russkoy İstorii**, St.Peterburg 2002.

Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, c.II, Hazırlayan: B.Sıtkı Baykal, Ankara 1982.

REFİK, Ahmet, “Açık Deniz Meselesi ve Azak Muhasarası”, **TOEM**, vesika: XII, İstanbul 1926.

SANİN, G. A., “Problema Çernomorskih Prolivov vo Vneşnoy Politike Rossii XVIII. v.”, **Rossiya i Çernomorskie Prolıvı (XVIII-XX stoletiya)**, Moskva 1999.

SAVAŞ, Ali İbrahim, “Tahrir-i Ahmet Merami Efendi (Azak Muhaddidi Ahmet Merami Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporları)”, **Belgeler**, cilt: XVI, sayı: 20, yıl: 1994-1995, Ankara, s. 151-173.

SEMENOVA, L.E., “Moldaviya i Valahiya v Otnashenniyah Portı so Stranami Regiona v Sereдниye XVII v”, **Osmanakaya İmperiya i Stranı Tsentralnoy, Vostoçnoy i Yugo-Vostoçnoy Evropı v XVII v**, Moskova 1998, s. 234-241.

Sevastopolyu 200 Let 1783-1983, Kiev 1983.

SHAW, Stanford J., **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c: I, Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul 2004.

Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Silahtar Tarihi**, c.II, Hazırlayan: Ahmet Refik, İstanbul 1928.

Silahtar Fındıklılı Mehmet, **Nusretname**, Sadeleştiren. İsmet Parmaksızoğlu, cilt II, fasikül I, İstanbul 1966.

SMİRNOV, N. A., **Rossija i Turtsija v XVI-XVII vv.**, Tom: II, Moskva 1946.

SMİRNOV, N. A., “Bor’ba Russkogo İ Ukrainskogo Narodov Protiv Agressii Sultanskoy Turtsii V XVII-XVIII vv.” **Vossoedinenie Ukrainı S Rossiey (1654-1954)**, Moskva 1954.

SMİRNOV, A. A., “ Vo Glave Stroitelstva Çernomorskogo Flota”, **Voenno-İstoriçeskiy Jurnal**, Moskova 7 İyul-Avgust 1994, s. 73-78.

SOLOVYEV, C.M., **İstoriya Rossii (1463–1580)**, Moskva 2001.

STANİSLAVSKAYA, A.M., “Angliya i Rossiya v Godı Vtoroy Turetskoy Voynı (1787-1791)”, **Voprosı İstorii**, No: 11, Moskova 1948, s. 26-49.

SUMNER, B. H., **Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu**, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 1993.

- ŞOLOHOV, L. G., **Don İ Azovskoe More**, Novoçerkassk 1993.
- ŞULMAN, E. B., **Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 godov i Poliçeskaja Svjazi Moldavii i Valahii s Rossiey**, Moskva 1963.
- ŞUTOY, V. E., “Pozitsija Turtsii v Godı Severnoy Voynı 1700–1709”, **Poltovskoja Pobeda**, Moskva 1959, s. 103-162.
- TİHONOV, Yu. A. “Azovskoye Sideniye”, **Voprası İstorii**, No:8, Moskova Avgust 1970.
- TİMOFEENKO, V. İ., **Goroda Severnogo Priçernomorya vo Vtoroy Polovine XVIII veka**, Kiev 1984.
- TUKİN, Cemal, **Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1999.
- TUŞİN, Yu. P., **Russkoe Moreplavaniye Na Kaspiyskom, Azovskom İ Çernom Moryah (XVII)**, Moskova 1978.
- TVERİTİNOVA, A. S., “K İstorii Russko-Turetskih Otneşeniy V Elizavetinskoe Vremja”, **Sovetskoe Vostokovedenie**, VI, Moskova-Leningrad, 1949, s.312-326.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c. III, kısım: I, Ankara 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c.IV. kısım: 1-2, Ankara 1995.
- ÜLKÜSAL, Müstecib, **Kırım Türk Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)**, İstanbul 1980.
- ÜREKLİ, Muzaffer, **Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441–1569)**, Ankara 1989.
- VERNADSKY, George, **Political and Diplomatic History of Russia**, Boston 1936.
- WOJCİK, Z., **Eski Polanya'da Kazak Savaşları**, Kitap Tanıtımı: Sabire Arık, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara 2004, s. 227-247.

ZAIČKIN Ī. A. - POČKAEV, Ī.N., **Ruskaja Īstorija ot Ekaterini Velikoy do Aleksandra II**, Moskova 1994.

ZOLATAREV, V. A. - KOZLOV, Ī. A., **Rossiyskiy Voenny Flot Na Černom More i v Vostočnom Sredizemnomore**, Moskva 1988.

ÖZET

16. yüzyılın başlarında Altınordu hâkimiyetinden çıkan Ruslar, 1552’de Kazan ve 1556’da Astarhan Hanlıklarını aldıktan sonra, bölge halklarını (Kazak, Nogay ve Çerkezleri), himayeleri altına alarak Karadeniz yönünde yayılma faaliyetlerine başlamışlardır. Rusların bu faaliyetleri, daha sonra yaşadıkları iç sorunlar ve Lehistan meselesi nedeniyle kesintiye uğramışsa da, 17. yüzyılın ilk yarısının sonlarında almış oldukları tedbirler ve 1654 yılında Ukrayna ile birleşmelerinden sonra daha aktif hale gelmiştir.

Ruslar, 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra izlemiş oldukları aktif politikayla yüzyıl sonunda Azak Kalesini alarak Karadeniz’e çıkmak için önemli bir adım atmışlardır.

XVIII yüzyılda Karadeniz’e çıkmak adına Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti’ne karşı önemli mücadeleler veren Ruslar, bunlardan 1711 Prut Savaşı’nda yenilgiye uğramışlarsa da, daha sonra yapılan 1736-1739, 1768-1774, 1787-1792 yıllarındaki savaşları kazanmışlardır. 1768-1774 yıllarında yapılan savaştan sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile sınırlı da olsa Karadeniz’e çıkan Rusya, 1783’te Kırım’ı ilhak ederek büyük bir Karadeniz devleti olmuştur. Bundan sonraki Rusların Karadeniz’deki faaliyetleri konumunu güçlendirmeye yönelik olmuştur.

ABSTRACT

The Black Sea, was the homeland of many states in the history and didn't lose its political and military importance (value) as well as commercial and economic over hundreds of years. At the end of the 15th. century, the Black Sea was an inner sea of the Ottoman Empire and preserved this feature till the end of 18th. century. During this period, Russia was the biggest threat of the Black Sea. Russia, freed from the rule of Golden Horde at the beginning of the 16th. century, captured Kazan Khanate in 1552 and Astrakhan Khanate in 1556 and took the people of region (Kazak, Nogay and Çerkez) under its rule (reign) and started its expansionism toward the Black Sea. Afterwards, even if expansionism of Russia had come to a standstill due to domestic affairs and Poland matter, she would have been more active because of measurements taken at the end of the first half of the 17th. century and merged with Ukraine in 1654. With their active policy after the second half of 17th century, Russians make an important step to reach Black sea by taking Azov Castle.

Although Russians, who are significantly struggling against Kırım Khanate and Ottoman Empire to reach Black sea in 18th century, was defeated in 1711 Prut War; afterwards they won the wars which were in the years 1736-1739, 1768-1774, 1787-1792. With 'Küçük Kaynarca Alliance', which was signed after the war between the years 1768-1774, Russia reached to Black sea in a limited way, and then by annexing Kırım they became a big Black sea state. The subsequent activities of Russia in Black sea were to strengthen their status in Black sea.